

Τίτλος Πρωτοτύπου:

ДЬЯВОЛ
ПОЛИКОУСКА
ПАТЕР СЕРГІЙ
СЕМЕЙНОЕ СЧАСТЬЕ
СМЕРТЬ ИВАН ИЛИТЦА

ΛΕΩΝ ΤΟΛΣΤΟΗ

Ο ΔΙΑΒΟΛΟΣ
ΠΟΛΙΚΟΥΣΚΑ
ΠΑΤΕΡ ΣΕΡΓΙΟΣ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΕΥΤΥΧΙΑ
Ο ΘΑΝΑΤΟΣ
ΤΟΥ ΙΒΑΝ ΙΛΙΤΣ

Μετάφραση
Αντρέας Σαραντόπουλος

891 3 ΤΟΛΣΤΟΗ, Λ
Ο Διάβολος
Πολικούσκα
Πάτερ Σέργιος
Οικογενειακή ευτυχία
Ο θάνατος του Ιβάν Ιλίτς
Μετάφραση: Αντρέας Σαραντόπουλος
Αθήνα, Σ. Ι. Ζαχαρόπουλος, 1989.
408 σ.: 12×18 εκ. (Κλασική Λογοτεχνία, 21)

ISBN: 960-208-071-X

Ι. Ρώσικη Λογοτεχνία. Ι. Τίτλος, ΙΙ. Σειρά

© 1989, Σ.Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.
Σταδίου 5, 105 62, Αθήνα ☎ 32.31.525, 32.25.011

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ Σ.Ι. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΑΘΗΝΑ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΙΒΑΝ ΙΛΙΤΣ

Στό μεγάλο δικαστικό μέγαρο, σέ μιά διακοπή τῆς συνεδρίασης γιά τήν υπόθεση Μελβίνσκη, τά μέλη τοῦ δικαστηρίου καί ὁ εἰσαγγελέας συγκεντρώθηκαν στό γραφεῖο τοῦ Ἰβάν Γιεγκόροβιτς Σιεμπέκ κι ἄρχισαν νά συζητάνε γιά τήν περίφημη υπόθεση Κρασόφ. Ὁ Φιόντορ Βασίλιεβιτς πλάνταξε στήν προσπάθειά του ν' ἀποδείξει τήν ἀναρμοδιότητα τοῦ δικαστηρίου, ὁ Ἰβάν Γιεγκόροβιτς ἐπίμενε στή δική του γνώμη. Ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς δέν ἐπαιρνε ἀπό τήν ἀρχή μέρος στή συζήτηση — ξεφύλλιζε τήν ἐφημερίδα «Βέντομοστι» [Χρονικά] πού μόλις εἶχε κυκλοφορήσει.

—Κύριοι! εἶπε. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς πέθανε.

—Εἶναι δυνατό;

—Ὅριστε, διαβάστε, εἶπε στό Φιόντορ Βασίλιεβιτς δίνοντάς του τή φρεσκοτυπωμένη ἐφημερίδα.

Ἡ ἀγγελία μέσα σέ μαῦρο πλαίσιο ἔλεγε: «Ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα Γκολοβίνα μέ ἀπέραντη θλίψη πληροφορορεῖ τοὺς συγγενεῖς καί φίλους γιά τό θάνατο τοῦ ἀγαπητοῦ της συζύγου Ἰβάν Ἰλίτς Γκολοβίν, ἐφέτη, στίς 4 Φλεβάρη 1882. Ἡ κηδεῖα θά γίνει τήν Παρασκευή, 1 μ.μ.»

Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἦταν συνάδελφος τῶν τριῶν δικαστῶν

καί φίλος τους αγαπητός. Είχε αρρωστήσει εδῶ και λίγες βδομάδες. Ελεγαν ότι η ἀρρώστεια του ήταν ἀγία-
τρευτη. Ἡ θέση του παράμενε προσωρινά κενή, μά τό
ζήτημα είχε ταχτοποιηθεῖ ἔτσι πού σέ περίπτωση θανά-
του του νά καταλάβει τή θέση του ὁ Ἀλεξέγιεφ και
αὐτονοῦ τή θέση — ἢ ὁ Βίνικοφ, ἢ ὁ Στάμπελ. Ἐτσι
λοιπόν, ἡ πρώτη σκέψη καθενός ἀπό τούς κυρίους πού
εἶχαν τώρα συγκεντρωθεῖ στό γραφεῖο, μαθαίνοντας τό
θάνατο τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς, ἦταν: ποιές συνέπειες μπορεί νά
ἔχει αὐτός ὁ θάνατος στή μετάθεση ἢ στήν προαγωγή τῶν
ἴδιων ἢ ἄλλων συναδέλφων τους.

«Σίγουρα, τώρα θά πάρω τή θέση τοῦ Στάμπελ ἢ τοῦ
Βίνικοφ, εἶπε μέσα του ὁ Φιόντορ Βασιλίεβιτς. Μοῦ τό
ἔχουν ὑποσχεθεῖ ἀπό καιρό· κι αὕτη ἡ προαγωγή σημαί-
νει γιά μένα ὀχτακόσια ρούβλια παραπάνω, ἔκτός ἀπό τά
ἔξοδα γραφείου».

«Πρέπει νά φροντίσω τώρα γιά τή μετάθεση τοῦ κουνιά-
δου μου ἀπό τήν Καλούγκα, σκέφτηκε ὁ Πιότρ Ἰβάνο-
βιτς. Ἡ γυναίκα μου θά χαρεῖ πολύ. Τώρα δέ μπορεί νά
μοῦ κοπαναίει πώς δέν ἔχω κάνει ποτέ τίποτα γιά τούς
συγγενεῖς της».

— Καλά τό εἶχα σκεφτεῖ ἐγώ πώς δέ θά ξανασηκωθεῖ,
εἶπε τώρα ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς. Κρίμα.

— Τελικά ἀπό τί ἔπασχε;

— Οἱ γιατροί δέ μπορούσαν νά βροῦν. Δηλαδή, Ελεγαν τί
ἔχει, ἀλλά ὁ καθένας τους ὑποστήριζε τή δική του
γνώμη. Τήν τελευταία φορά πού τόν εἶδα, τί νά σᾶς πῶ
— σχηματίσα τήν ἐντύπωση πώς θά γίνει καλά.

— Ἐγώ εἶχα νά τόν δῶ ἀπό τίς γιορτές. Κι ὄλο ἔλεγα
σήμερα νά πάω, αὔριο νά πάω.

— Νά εἶχε τάχα τίποτα περιουσία;

— Μοῦ φαίνεται, μικροπράγματα ἢ γυναίκα του. Τίπο-
τα, δηλαδή.

— Ναι, πρέπει νά πάει κανεῖς. Καί μένουν πολύ μα-
κριά.

— Δηλαδή, μακριά ἀπό σᾶς... Ἐπίσης, μακριά εἶναι
ὄλα.

— Δέ μπορεί νά μοῦ συχωρέσει πού μένω πέρα ἀπό τό
ποτάμι, εἶπε ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς χαμογελώντας ἀπό τήν
παρατήρηση τοῦ Σιεμπέκ. Κι ἄρχισαν νά μιλάνε γιά τίς
μακρινές ἀποστάσεις ἀνάμεσα στίς πόλεις γιά νά πάνε
ὑστερα ἀπό λίγο στή συνεδρίαση.

Πέρα ἀπό τίς μεταθέσεις, τίς πιθανές προαγωγές και
τίς ἄλλες ἀλλαγές πού μπορούσε νά προκαλέσει στήν
ὑπηρεσία ὁ θάνατος τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς, τό ἴδιο τό γε-
γονός τοῦ θανάτου ἑνός φίλου προκάλεσε σ' ὄλους αὐ-
τούς πού τό ἔμαθαν, ὅπως συμβαίνει συχνά, κι ἕνα αἰ-
σθημα χαρᾶς — πέθανε αὐτός κι ὄχι ἐγώ.

«Τί τυχερός πού δέν εἶμαι ἐγώ στή θέση του», εἶπε
μέσα του ἡ ἔνιωσε ὁ καθένας. Οἱ πιά πολύ γνωστοί, οἱ
φίλοι δηλαδή τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς, κοντά σ' αὐτό σκέφτηκαν
ἄθελά τους και πώς τώρα πρέπει νά ἐκπληρώσουν κάποι-
ες πολύ ἀνιαρές τυπικές ὑποχρεώσεις και νά πάνε στήν
παννυχίδα και νά ἐπισκεφτοῦν τή χήρα γιά νά τή συλλυ-
πηθοῦν.

Οἱ πιά στενοί φίλοι ἦταν ὁ Φιόντορ Βασιλίεβιτς και ὁ
Πιότρ Ἰβάνοβιτς. Ὁ δεύτερος ἦταν φίλος τοῦ μακαρίτη
ἀπό τά φοιτητικά θρανία και θεωροῦσε τόν ἑαυτό του
ὑποχρεωμένο στόν Ἰβάν Ἰλίτς.

Τό μεσημέρι στό φαγητό ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς εἶπε στή
γυναίκα του γιά τό θάνατο τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς και γιά τήν
πιθανότητα μετάθεσης τοῦ κουνιάδου του στή περιφέ-
ρειά του, και, χωρίς νά ξαπλώσει γιά λίγη ἀνάπαυση,
ἔβαλε τό φράκο του και ξεκίνησε γιά τό σπίτι τοῦ
νεκροῦ.

Μπροστά στήν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς
ἦταν μιὰ μεγάλη ἄμαξα και δυό μικρές. Κάτω, στό χῶλ,
κοντά στό βεστιάριο, εἶχαν ἀκουμπήσει στόν τοῖχο τό
γυαλιστερό σκέπασμα ἑνός φερέτρου μέ κρόσια και σιρ-
ρήτια και κορδέλες — ὄλα κατακαινουργα. Δυό κυρίες
μέ μαδρα ἔβγαζαν κείνη τή στιγμή τό μαντό τους. Ἡ μία,
ἡ ἀδερφή τοῦ νεκροῦ, ἦταν γνωστή τοῦ Πιότρ Ἰβάνο-
βιτς, ἡ ἄλλη — μιὰ ἀγνωστή κυρία. Ἐνας συναδέλφος
τοῦ ἐπισκέπτη, ὁ Σβάρτς, κατέβαινε ἀπό πάνω και, βλε-

ποντάς τον από ψηλά, στάθηκε και του έκλεισε τό μάτι, σά νά του έλεγε: «Πρέπει νά ήταν χαζός ό 'Ιβάν 'Ιλίτς' καλά τήν έχουμε μεις».

Τό πρόσωπο του Σβάρτς μέ τίς έγγλέζικες φαβορίτες και όλη ή αδύνατη φρακοφορεμένη φιγούρα του είχαν, όπως πάντα, μιά λεπτή έπισημότητα, και ή έπισημότητα αυτή, αντίθετη πάντα στό ζωνρό χαρακτήρα του Σβάρτς, είχε εδώ μιά ιδιαίτερη, πικάντικη, σημασία. Έτσι φάνηκε στόν Πιότρ 'Ιβάνοβιτς.

Ό επισκέπτης άφησε νά περάσουν μπροστά οί δύο κυρίες και τίς άκολούθησε αναβαίνοντας σιγά-σιγά τή σκάλα. Ό Σβάρτς είχε σταθεί στη θέση του, ψηλά. Ό Πιότρ 'Ιβάνοβιτς κατάλαβε γιατί: ήθελε, φαίνεται, νά κανονίσουν πού θά παίξουν μιά παρτίδα οδίστ άπόψε τό βράδυ. Οί κυρίες ανέβηκαν τή σκάλα και πήγαν γιά τή χήρα του νεκρού· ό Σβάρτς, σοβαρός-σοβαρός, μέ σφιγμένα τά χείλη και τά μάτια του νά παίξουν πονηρά, έγνεφε μέ τά φρύδια του στόν Πιότρ 'Ιβάνοβιτς νά πάει δεξιά, στό δωμάτιο όπου βρισκόταν ό νεκρός.

Ό Πιότρ 'Ιβάνοβιτς, όπως συμβαίνει πάντα σέ παρόμοιες περιπτώσεις, μπήκε σαστισμένος — δέν ήξερε τί νά κάνει. Ήξερε μόνο πώς ποτέ δέν άπογορεύεται νά κάνει τό σταυρό σου σέ τέτοιες περιπτώσεις. "Αν είναι ανάγκη νά γίνεται και μιά υπόκλιση, δέν ήταν βέβαιος, και γι αυτό, μπαίνοντας στό δωμάτιο, άρχισε νά κάνει τό σταυρό του μ' ένα έλαφρό σκύψιμο. Όσο του έπιτρέπανε οί κινήσεις τών χειριών και του κεφαλιού κοιτάζε ταυτόχρονα και γύρω στό δωμάτιο. Δυό νεαροί, ό ένας μαθητής, άνίψια του νεκρού, φαίνεται, έβγαιναν από τό δωμάτιο κάνοντας τό σταυρό τους. Μιά ήλικιωμένη κυρία στεκόταν ασάλευτη. Και μιά άλλη πλάι της κάτι τής ψιθύριζε μέ τά φρύδια σηκωμένα παράξενα. Ό παπάς, σβέλτος, θαρρετός, διάβαζε κάτι δυνατά μ' ένα ύφος πού άπόκλειε κάθε αντίρρηση· ό ύπηρέτης Γεράσιμος, περνώντας στα δάχτυλα μπροστά από τόν Πιότρ 'Ιβάνοβιτς, σκόρπισε κάτι σά σκόνη πάνω στό δάπεδο. Βλέποντάς το ό Πιότρ 'Ιβάνοβιτς ένιωσε άμέσως νά τόν παίρνει μιά

έλαφριά μυρουδιά από πτωμαϊνή. Ό Πιότρ 'Ιβάνοβιτς στην τελευταία του έπίσκεψη στόν 'Ιβάν 'Ιλίτς είχε δει αυτό τόν ύπηρέτη στό γραφείο του· ήταν άποκλειστικός, συνέχεια κοντά στό προσκέφαλο του άρρωστου, και ό 'Ιβάν 'Ιλίτς τόν άγαπούσε πολύ. Ό Πιότρ 'Ιβάνοβιτς σταυροκοπιόταν συνέχεια, έλαφρά σκυμένος μπροστά και λίγο μακριά από τό φέρετρο μέ τό νεκρό, από τό παπά και από τό τραπέζι μέ τίς εικόνες, στη γωνία. Μόλις νόμισε πώς τό σταυροκόπημα είχε τραβήξει πολύ, τό σταμάτησε κι άρχισε νά κοιτάζει καλά-καλά τό νεκρό.

Ό 'Ιβάν 'Ιλίτς ήταν ξαπλωμένος, όπως όλοι οί πεθαμένοι, μέσα στην κάσα, βαριά, ασάλευτα, μέ βουλιαγμένα τά κοκκαλωμένα χειροπόδαρα στα σάβανα, μέ τό κεφάλι γιά πάντα άκίνητο στό μυξιλάρι, μέ τό κίτρινο σάν κερύ μέτωπο νά έξέχει άνάμεσα στους φαλακρούς κροτάφους και μέ τή σουβλερή μύτη νά πιέζει λές τό πάνω χέιλι. Είχε αλλάξει πολύ, είχε στραγγίξει από τή μέρα τής τελευταίας έπίσκεψης του Πιότρ 'Ιβάνοβιτς, μά, όπως συμβαίνει μέ όλους τούς νεκρούς, τό πρόσωπό του ήταν πιό άμορφο και, τό σπουδαιότερο — ήταν πιό σημαντικό άπ' ό,τι ήταν στη ζωή. Τά χαρακτηριστικά του έκφράζανε δέν ξέρω κι έγώ ποιό αίσθημα καθήκοντος γιά εκπλήρωση, πού εκπληρώθηκε, και εκπληρώθηκε σωστά από τόν 'Ιβάν 'Ιλίτς. Ή έκφραση αυτή έδειχνε άκόμη μιά μομφή, μιά διαμαρτυρία ή μιά υπόμνηση γιά τούς ζωντανούς — ένα memento mori [μέμνησο τών νεκρών]. Ή υπόμνηση αυτή φάνηκε στόν Πιότρ 'Ιβάνοβιτς άτοπη, ή τουλάχιστο κάτι πού δέν έχει σχέση μ' αυτόν. Ένωσε κάπως δυσάρεστα, και γι αυτό ό Πιότρ 'Ιβάνοβιτς βιάστηκε νά ξανακάνει τό σταυρό του και, όπως του φάνηκε, πολύ βιάστηκε νά γυρίσει στην πόρτα, άγνωώντας τούς τύπους. Ό Σβάρτς τόν περιμενε στό διάδρομο, όρθιος, μέ άνοιχτά τά πόδια και μέ τά δυό χέρια πίσω του νά παίξει μέ τό ήμίψηλό του. Μιά ματιά στην άστεία, καθαρούτσικη και κομψή φιγούρα του Σβάρτς έκανε τόν Πιότρ 'Ιβάνοβιτς ν' άνανοηθεί. Κατάλαβε πώς

αυτός, ὁ Σβάρτς, στέκεται πιό ψηλά ἀπ' αὐτά τὰ πράματα καὶ δέν ἐπηρεάζεται ἀπὸ ἐντυπώσεις. Ὅλο τὸ ὕψος του ἤθελε νὰ πεῖ: ὁ θάνατος τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς καὶ ἡ παννυχίδα δὲ μποροῦν μὲ κανέναν τρόπο νὰ εἶναι ἀρκετός λόγος, ἓνα πρόσημα γιὰ νὰ παραδεχτεῖ κανεὶς ὅτι παραβιάζεται ἡ σειρά τῶν συνεδριάσεων, δηλαδή ὅτι τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ ἐμποδίσαι ἓνα φιλό χαρτάκι ἀπόψε τὸ βράδυ στὸ φῶς ποῦ θὰ δίνουν τέσσερα σπαρματσέτα, ἄλλοκληρα, τοποθετημένα ἀπὸ τὸν ὑπηρετῆ γενικά, ὅτι δέν ὑπάρχει κανένας λόγος ποῦ νὰ μᾶς κάνει νὰ πιστέψουμε πῶς τὸ συμβάν αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ἐμποδίσαι νὰ περάσουμε εὐχάριστα καὶ τὴν ἀποψινὴ μας βραδιά. Καὶ φυσικά δέν παράλειψε νὰ τὸ ψιθυρίσει αὐτὸ στὸν Πιότρ Ἰβάνοβιτς προτεινοντάς του νὰ ξανασυναντηθοῦν στὸ σπίτι τοῦ Φιόντορ Βασίλιεβιτς. Μά, φαίνεται, δέν ἦταν τυχερός ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς νὰ παίξει ἀπόψε οὐίστ. Ἐτομαζόταν ν' ἀποσυρθεῖ τῆ στιγμῇ ποῦ ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα ἔβγαине ἀπὸ τὸ δωμάτιό της μαζί μὲ φίλες της, τίς πῆγε ὡς τὴν πόρτα τοῦ δωματίου μὲ τὸ νεκρὸ καὶ τοὺς εἶπε:

—Θά ἔχουμε τὴν παννυχίδα, Νά περιμένετε κάτω.

Ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα ἦταν μιὰ κοντόχοντρη γυναίκα μὲ φαρδιές πλάτες καὶ λεπτὴ μέση, κι ἄς ἔκανε ἥρωικὲς προσπάθειες γιὰ νὰ καταπολεμήσει τὸ πάχος της. Ἦταν ντυμένη στὰ μαῦρα, μὲ τὴν πλερέζα της, καὶ εἶχε τὰ φρύδια της τόσο παράξενα σηκωμένα, σάν καὶ κεινὴ τὴν κυρία μπροστά στὸ φέρετρο.

Ὁ Σβάρτς — ἀφοροῦσε καὶ τοὺς δύο ἐπισκέπτες ἡ εἰδοποίηση τῆς χήρας, ἔκανε μιὰ ἀόριστη ὑπόκλιση — ἔδειχνε πῶς οὔτε τῆ δεχόταν, οὔτε τὴν ἀπόρριπτε. Ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα γνώρισε τὸν Πιότρ Ἰβάνοβιτς, ἀναστέναζε, πῆγε πολὺ κοντὰ του, πῆρε τὸ χέρι του καὶ εἶπε:

—Τὸ ξέρω, ἦσαστε πραγματικὸς φίλος τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς... Σήκωσε τὰ μάτια της καὶ τὸν κοίταξε περιμένοντας ν' ἀκούσει δυὸ λόγια ἀνάλογα μὲ τὴν περίσταση.

Ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς ἤξερε ὅτι, ὅπως πρέπει νὰ κάνεις

τὸ σταυρὸ σου μπροστά στὸ νεκρὸ, ἔτσι κι ἐδῶ, μὲ τὴ χήρα, ἔπρεπε νὰ σφίξει τὸ χέρι, ν' ἀναστενάξει καὶ νὰ πεῖ: «Πιστέψτε το!» Ἐτσι ἔκανε κι αὐτός. Καὶ εἶδε πῶς βγήκε τὸ ἀποτέλεσμα ποῦ ποθοῦσε: συγκινήθηκε κι αὐτός, συγκινήθηκε κι αὐτή.

—Ἐλάτε ὥσπου ν' ἀρχίσει ἡ τελετὴ· πρέπει νὰ σᾶς μιλήσω, εἶπε ἡ χήρα. Δώστε μου τὸ χέρι σας.

Ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς τῆς ἔδωσε τὸ χέρι του, καὶ προχώρησαν γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ Σβάρτς ἔγνεψε πικραμένος στὸ φίλο του: «Νά μὲ συμπαθάτε, πάει τὸ παιχνίδι γιὰ σᾶς, θὰ βάλομε ἄλλον στὴ θέση σας, ἢ θὰ παίζουμε πέντε ὥσπου νὰ ξεμπλέξετε μ' αὐτὴ», σὰ νᾶλεγε ἡ ματιὰ του.

Ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς ἀναστέναζε ἀκόμη πιό βαθιὰ καὶ πιό λυπημένα, καὶ ἡ Παρασκόβια Φιόντοροβνα ἔσφιξε τὸ χέρι του γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ. Μῆκαν στὸ σαλόνι μὲ τὰ ρόζ κρετόν του καὶ τὸ ἀμυδρὸ πένθιμο φῶς καὶ κάθησαν κοντὰ σ' ἓνα τραπέζι: αὐτὴ πάνω στὸν καναπέ, κι ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς σ' ἓνα χαμηλὸ κάθισμα μὲ χαλασμένα ἐλατήρια ποῦ ἔτριζαν συνεχῆ ἀποκότρω του. Ἡ χήρα δοκίμασε νὰ τοῦ πεῖ νὰ καθῆσαι ἀλλοῦ, μὰ βρῆκε πῶς ἡ πρότασή της δέν ταίριαζε μὲ τὴν κατάσταση της, καὶ μετάνιωσε. Καθισμένος τώρα ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς πάνω σ' αὐτὸ τὸ σκαμνὶ θυμήθηκε πῶς τὸ φρόντιζε ὁ Ἰβάν Ἰλίτς αὐτὸ τὸ σαλόνι καὶ εἶχε ζητήσει τὴ γνώμη του γι αὐτὸ τὸ ἴδιο ρόζ κρετόν μὲ τὰ πράσινα φύλλα. Ἡ χήρα, περνώντας κοντὰ ἀπὸ τὸ τραπέζι γιὰ νὰ καθῆσαι στὸν καναπέ (τὸ σαλόνι ἦταν γεμάτο ἀπὸ ἓνα σωρὸ μπιμπελὸ κι ἐπιπλα), δέν πρόσεξε, καὶ πιάστηκε μιὰ ἄκρη τῆς πλερέζας κάπου στὸ τραπέζι. Ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς ἀνασηκώθηκε γιὰ νὰ τὴν ξεπιάσει, καὶ τὰ ἐλατήρια, χωρὶς τὸ βάρος του, τεντώθηκαν καὶ τὸν ἐσπρωχναν. Ἀλλὰ ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα πῆγε νὰ τὴν ξεπιάσει μόνη της, καὶ ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς ξανακάθησε, καὶ τὸ σκαμνὶ βούλιαξε κατω ἀπὸ τὸ βάρος του. Μά ἡ χήρα δέν τὰ κατάφερε νὰ ξεπιάσει τὴν ἄκρη τῆς πλερέζας της, καὶ ὁ Πιότρ Ἰβάνοβιτς ξανασηκώθηκε, καὶ ξανά ὁ μπελάς

μέ τό σκαμνί — τώρα μάλιστα τά ελατήρια έτριξαν. Μόλις τέλειωσαν καμιά φορά 'δλ' αὐτά, ἡ χήρα έβγαλε ἕνα καθαρό μαντήλι κι έβαλε τά κλάματα. 'Ο Πιότρ 'Ιβάνοβιτς είχε άπαυδησει από τό πιάσιμο τῆς πλερέζας στό τραπέζι καί από τό μπελά μέ τά ελατήρια, καί καθόταν κατσούφης. Τῆ βαριά αὐτή ατμόσφαιρα ἤρθε νά τῆ διαταράξει ὁ Σόκολοφ, ἕνας υπηρέτης τοῦ 'Ιβάν 'Ιλίτς, πού παρουσιάστηκε γιά ν' ἀναφέρει πώς ὁ τάφος πού είχε ὀρίσει ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα στοιχίζει διακόσια ρούβλια. 'Η χήρα σταμάτησε τά κλάματα, κοίταξε τόν Πιότρ 'Ιβάνοβιτς μ' ἕνα ὕφος ικετευτικό καί εἶπε γαλλικά πώς δέν αισθάνεται καλά. 'Ο Πιότρ 'Ιβάνοβιτς ἔδειξε μ' ἕνα γνέψιμό του πώς δέ μπορεί νά γίνει ἀλλιῶς καί πώς γι αὐτό εἶναι ἀπόλυτα βέβαιος.

—Καπνίστε, παρακαλῶ, εἶπε ἡ χήρα μεγαλόψυχα καί λυπημένα μαζί, κι ἄρχισε νά συζητάει μέ τό Σόκολοφ τό θέμα τῆς τιμῆς τοῦ τάφου. 'Ο Πιότρ 'Ιβάνοβιτς ἄναψε τσιγάρο κι ἄκουγε τῆ χήρα πού ρωτοῦσε μέ λεπτομέρειες γιά τίς τιμές πού ἔχουν οἱ τάφοι καί τελικά κανόνισε ποιόν θά πάρει. Μέ τήν εὐκαιρία αὐτή ταχτοποίησε καί τό ζήτημα μέ τούς ψαλτάδες. 'Ο Σόκολοφ ἔφυγε.

—Θά τά κάνω ὅλα ἐγώ, μονάχη μου, εἶπε στόν Πιότρ 'Ιβάνοβιτς παραμερίζοντας τά ἄλμπουμ πάνω στό τραπέζι, καί, βλέποντας πώς κείνος θά γεμίσει στάχτες τόν κόσμο, βιάστηκε νά βάλει μπροστά του ἕνα τασάκι, καί εἶπε: Τό βρισκω ὑποκριτικό νά ὑποστηρίζω πώς δέ μπορῶ από τό πένθος ν' ασχοληθῶ μέ πρακτικές δουλειές. 'Τσια-ἴσια, ἂν μπορεί κάτι ὄχι νά μέ παρηγορήσει... νά μέ διασκεδάσει, αὐτό εἶναι οἱ φροντίδες γιά κείνον. 'Έβγαλε ξανά τό μαντήλι καί πάνω τάχα πού ετοιμαζόταν ν' ἄρχισαι ξανά τά κλάματα κράτησε λές τήν ψυχραιμία της, συγυρίστηκε κι ἄρχισε νά λέει ἡσυχᾶ-ἡσυχᾶ:

—'Έτσι ἢ ἀλλιῶς, ἔχω μιά ὑπόθεση πού ἔχει σχέση μέ σᾶς.

'Ο Πιότρ 'Ιβάνοβιτς ὑποκλίθηκε ἔτσι πού ν' ἀποφύ-

γει τούς μπελάδες μέ τά ελατήρια πού σάλεψαν κιόλας ἀποκάτω του.

—Ξέρετε, τίς τελευταῖες μέρες του ὑπόφερε τρομερά, εἶπε ἡ χήρα.

—'Υπόφερε τρομερά, εἶπατε; ρώτησε ὁ Πιότρ 'Ιβάνοβιτς.

—'Αχ, ναί, τρομερά, σᾶς λέω! Στίς τελευταῖες του στιγμές τί λέω; ὄρες, δέ λέτε, καλύτερα, φάναζε συνεχῆ. 'Έσκουζε ἀδιάκοπα τρία μερόνυχτα. 'Ηταν κάτι ἀνυπόφορο. 'Απορῶ πῶς τό βάσταξα; ποιός ξέρει ὡς πού ἄκουγόταν. 'Αχ, τί τράβηξα, ἡ κακομοῖρα, δέ φαντάζεστε!

—Καί είχε τά λογικά του; ρώτησε ὁ Πιότρ 'Ιβάνοβιτς.

—Ναί, βέβαια, ψιθύρισε ἡ χήρα, ὡς τήν τελευταία στιγμή. Μᾶς ἀποχαιρέτησε ἕνα τέταρτο προτοῦ νά πεθάνει καί μοῦ ζήτησε ἀκόμη ν' ἀπομακρύνω τό Βολόντια.

'Η σκέψη πῶς ὑπόφερε ὁ ἄνθρωπος πού τόν ἤξερε τόσο καλά από ἕνα χαρούμενο ἀγοράκι, ἀπό μαθητή, ὕστερα συμπαίκτη του στό οὐίστ, μόλο πού τόν στενοχωροῦσε ἡ ὑποκρισιᾶ ἡ δική του κι αὐτηνῆς τῆς γυναίκας, ἔκανε τόν Πιότρ 'Ιβάνοβιτς νά τρομάξει. Ξανάβλεπε μπροστά του κείνο τό μέτωπο, τῆ μύτη πού πίεζε τό πάνω χεῖλι, καί χαροτρόμαζε κι ὁ ἴδιος.

«Τρία μαρτυρικά μερόνυχτα, κι ὕστερα ὁ θάνατος. Κάτι πού μπορεί σέ κάθε στιγμή νά συμβεῖ καί σέ μένα», εἶπε μέσα του, κι ἀνατρίχιασε. Μά τήν ἴδια στιγμή, χωρίς νά ξέρει κι ὁ ἴδιος πῶς, ἤρθε νά τόν βοηθήσει ἡ συνηθισμένη ἰδέα πῶς αὐτό είχε συμβεῖ στόν 'Ιβάν 'Ιλίτς κι ὄχι σ' αὐτόν καί πῶς σ' αὐτόν δέ θά συμβεῖ καί δέ μπορεί νά συμβεῖ; πῶς μέ τῆ σκέψη αὐτή μελαγχολεῖ, στενοχωριέται, πράγμα πού δέν πρέπει νά τό κάνει — ἔξχασε τάχα τί λυπητερό πρόσωπο εἶχε ὁ Σβάρτς; Καί, ὕστερα ἀπ' αὐτές τίς σκέψεις, ἡσύχασε κι ἄρχισε νά ρωτάει μ' ἐνδιαφέρον καί μέ λεπτομέρειες γιά τό θάνατο τοῦ 'Ιβάν 'Ιλίτς, σά νά ἦταν ὁ θάνατος μιά περιπέτεια πού ταίριαζε μόνο στόν 'Ιβάν 'Ιλίτς καί καθόλου σ' αὐτόν.

Ειπώθηκαν πολλά για τις λεπτομέρειες του φριχτού μαρτυρίου του Ίβάν Ίλιτς (ο Πιότρ Ίβάνοβιτς μπορούσε να κρίνει σχετικά από το ξεχαρβάλωμα που έπαθαν τὰ νεύρα της Πρασκόβιας Φιόντοροβνας) και ή χήρα θεώρησε πιά αναγκαίο να περάσει στην υπόθεση.

— Άχ, Πιότρ Ίβάνοβιτς, πόσο βαρύ, πόσο τρομερά βαρύ είναι, πόσο τρομερά βαρύ, είπε και ξαναείπε και ξανάρχισε να κλαίει.

Ο Πιότρ Ίβάνοβιτς άναστέναξε κι αυτός και την περίμενε να ήρεμήσει και να σκουπίσει τὰ δάκρυα της... Καί, τέλος, τής είπε:

— Πιστέψτε με... Η Πρασκόβια Φιόντοροβνα ξαναβρήκε τή μιλιά της και τού μίλησε για κείνο που αυτή, φαίνεται, θεωρούσε πιά σπουδαίο και ζητούσε τή βοήθειά του. Τόν ρώτησε πώς μπορεί να πάρει από τó Δημόσιο ένα μεγάλο ποσό με τήν ευκαιρία τάχα τού θανάτου τού συζύγου της. Προσποιήθηκε πώς ζητούσε τή γνώμη τού Πιότρ Ίβάνοβιτς για συνταξιοδοτικά ζητήματα· μά κείνος είδε πώς ή χήρα ξέρει ως τις πιο μικρές λεπτομέρειες για κείνο που αυτός είχε μεσάνυχτα: τί μπορούσε να πάρει από τó Δημόσιο με τήν ευκαιρία τού θανάτου αυτού. Μά κείνο που ήθελε να μάθει αυτή ήταν αν υπάρχει κανένας τρόπος να πάρει ακόμη πιά πολλά χρήματα. Ο Πιότρ Ίβάνοβιτς έσπασε τó κεφάλι του να βρει κανένα παραθυράκι, μά ζαλιστηκε και, σαν άρμόδιος, τάβαλε με τήν κυβέρνηση που τσιγγουνεύεται σε παρόμοιες περιπτώσεις και είπε στο τέλος στη χήρά πώς δε μπορεί να εισπράξει πιά πολλά. Τότε αυτή άναστέναξε κι έδειξε πώς ψάχνει να βρει έναν τρόπο να απαλλαγτεί από τόν έπισκέπτη της. Κείνος τó κατάλαβε, έσβησε τó τσιγάρο του, σηκώθηκε, τής έσφιξε τó χέρι και βγήκε στο χώλ.

Στήν τραπεζαρία με τó μεγάλο ρολόι που ήταν ή κρυφή χαρά τού Ίβάν Ίλιτς — τó είχε αγοράσει από έναν παλιατζή, ο Πιότρ Ίβάνοβιτς βρήκε τόν παπά κι άλλους γνωστούς που είχαν έρθει για τήν τελετή τής παννυχίδας, και μιά γνωστή του όμορφη δεσποινίδα, τή

θυγατέρα τού Ίβάν Ίλιτς. Ήταν ντυμένη στα όλομαυρα. Ή πολύ λεπτή μέση της φαινόταν ακόμη πιά λεπτή. Έδειχνε μελαγχολική, σοβαρή, σχεδόν θυμωμένη. Χαιρέτησε με μιά υπόκλιση τόν Πιότρ Ίβάνοβιτς, μ' έναν τρόπο που λές κι είχε φταιξει σε κάτι. Πίσω της στεκόταν με τó ίδιο περίλυπο ύφος ένας γνωστός τόν Πιότρ Ίβάνοβιτς πλούσιος νέος, ο άνακριτής — ο άραβωνιαστικός της, όπως είχε άκούσει. Τους συλλυπήθηκε με μιά σοβαρή υπόκλιση και θέλησε να περάσει στο δωμάτιο με τó νεκρό, μά είδε να άναβαίνει στη σκάλα ο μαθητής — γικός τού μακαρίτη που τού έμοιαζε τρομερά. Ήταν μικρός ο Ίβάν Ίλιτς στην κατάσταση που τόν θυμόταν ο Πιότρ Ίβάνοβιτς στη Νομική σχολή. Τά μάτια του ήταν και κλαμένα και στα χάλια που έχουν τὰ βρώμικα παιδιά τών δεκατριών-δεκατεσσάρων χρονών. Τó παιδί, βλέποντας τόν Πιότρ Ίβάνοβιτς, σοβαρεύτηκε και στραβομουτσούνιασε. Κείνος τού έγνεψε με τó κεφάλι και μπήκε στο δωμάτιο με τó νεκρό. Άρχισε ή τελετή τής παννυχίδας — κεριά, στεναγμοί, λιβάνια, δάκρυα, αναφυλλητά. Ο Πιότρ Ίβάνοβιτς στεκόταν σοβαρός-σοβαρός κοιτάζοντας κάτω στα πόδια του. Δέν έριξε ούτε μιά ματιά στο νεκρό και ως τó τέλος δέν επηρεάστηκε καθόλου από τó πένθος περιβάλλον και βγήκε από τούς πρώτους. Στο διάδρομο δέν ήταν κανένας. Ο Γεράσιμος, ο μουζικός υπρέτης που έτρεξε από τó δωμάτιο τού μακαρίτη τού κύριου του, άνακάτεψε με τις χερούκλες τού δλες τις γούνες για να βρει τή γούνα τού Πιότρ Ίβάνοβιτς και να τού τή δώσει.

— Λοιπόν, φίλε Γεράσιμε, είπε ο Πιότρ Ίβάνοβιτς έτσι για να πεί κάτι. Λυπάσαι, λυπάσαι;

— Θέλημα τού θεού. Όλοι εκεί θά πάμε, είπε ο Γεράσιμος, και φάνηκαν τ' άσπρα, στη σειρά ένα-ένα μουζικικά δόντια του, και, άντρακλας πάνω στην άκμή του, άνοιξε με μιά ζωηρή κίνηση τήν πόρτα, φώναξε τόν άμαξά, βοήθησε τόν Πιότρ Ίβάνοβιτς να άνεβεί και να καθήσει στην άμαξα και πήδησε στο πλατύσκαλο τού έξώστεγου μ' ένα σοβαρό ύφος, σα να σκεφτόταν τι

άλλο είχε να κάνει ακόμη.

Ο Πιότρ Ίβάνοβιτς ανάπνεε τώρα ευχάριστα τόν καθαρό άέρα ύστερα από τό λιβάδι, τήν πτωμαϊνή, τό φαινικό.

—Γιά πού πάμε, ρώτησε ό άμαξας.

—Δέν είναι άργά. Θα πάω στού Φιόντορ Βασίλιεβιτς. Καί πήγε. Τούς βρήκε στό τέλος τής πρώτης παρτίδας κι ευχαριστήθηκε πού θάπαιζε πέμπτος.

2

Η προηγούμενη ιστορία τής ζωής τοῦ Ίβάν Ίλιτς είναι ή πιό άπλή και συνηθισμένη, και ή πιό τρομερή.

Ο Ίβάν Ίλιτς πέθανε στό σαρανταπέντε του χρόνια, μέλος τοῦ Συμβουλίου τῶν εφετῶν. Ήταν γιός ενός ύπαλληλου πού έκανε στήν Πετρούπολη σέ διάφορα ύπουργεία και ύπηρεσίες τήν καριέρα κείνη πού ανεβάζει πολλούς ως τή θέση όπου αν και είναι ολοφάνερο πώς δέν αξίζουν να κάνουν μιά κάποια δουλειά τής προκοπής, όμως εξαιτίας τής μακρόχρονης ύπηρεσίας τους και τοῦ βαθμοῦ τους δέ μπορεί να τους διώξει κανείς, και γι αυτό παίρνουν φανταστικές, εικονικές θέσεις και πραγματικές χιλιάδες ρούβλια, από έξη ως δέκα, πού τίς ξεκοκκαλίζουν ως τά βαθιά τους γεράματα.

Τέτοιος ήταν ό Ίλιά Γιεφίμοβιτς Γκολοβίν: μυστικοσύμβουλος, άχρηστος σύμβουλος σέ διάφορα άχρηστα ιδρύματα.

Είχε τρεις γιούς. Ο Ίβάν Ίλιτς ήταν ό δεύτερος. Ο πιό μεγάλος έκανε τήν ίδια καριέρα μέ τόν πατέρα τοῦ, αλλά σέ άλλο ύπουργείο, κι έφτανε πιά στήν ηλικία και στό χρόνια ύπηρεσίας όπου παίρνουν τίς «άδρανεϊς αποζημιώσεις». Ο τρίτος γιός ήταν άποτυχημένος. Δέν άφησε θέση για θέση και τώρα ύπηρετούσε στοῦς σιδη-

ρόδρομους: και ό πατέρας του, και τ' αδέρφια του, και πιό πολύ οι γυναίκες τους όχι μόνο δέν ήθελαν να τόν δούν στό μάτια τους, μά ούτε και να θυμούνται πώς ζεί, εκτός σ' έσχατη ανάγκη. Η αδερφή ήταν παντρεμένη μέ τό βαρῶνο Γκρέφ πού ήταν κι αυτός, σάν τόν πεθερό του Ίλιά Γιεφίμοβιτς, ύπάλληλος στήν πρωτεύουσα. Ο Ίβάν Ίλιτς ήταν le phenix de la famille [τό καμάρι τής οικογένειας], όπως έλεγαν. Δέν ήταν τόσο ψυχρός και σχολαστικός όπως ό μαγάλος, κι ούτε τόσο ριψοκίνδυνος όπως ό μικρότερος. Ήταν κάτι ανάμεσα στοῦς δυό: έξυπνος, ζωηρός, ευχάριστος κι ευγενικός. Είχε σπουδάσει μαζί μέ τό δεύτερο αδερφό του στή Νομική σχολή. Ο αδερφός του δέν τήν τελείωσε — τόν έδιωξαν στήν πέμπτη τάξη: ό Ίβάν Ίλιτς άποφοίτησε κανονικά. Στή σχολή ήταν τέτοιος πού στάθηκε και σ' δλη τή ζωή άργότερα: ικανός, χαρούμενος, καλόκαρδος και κοινωνικός, μά αύστηρά προσηλωμένος στό καθήκον του, όπως τό καταλάβαινε αυτός: καθήκον του θεωρούσε κάθετι πού θεωρούσαν τέτοιο οι άνωτεροί του. Δέν ήταν ξεσκοινιστήρι ούτε σά μικρός, ούτε άργότερα σά μεγάλος, μά, όπως τό φως τραβάει τίς νυχτερίδες, έτσι ήταν γοητευμένος μέ τοῦς καλύτερους του, άφομοίωνε τίς μέθοδές τους, τίς ιδέες τους για τή ζωή, έπιανε φιλικές σχέσεις μαζί τους. Όλα τά πάθη τής παιδικής και τής νεανικής ηλικίας είχαν περάσει χωρίς να τοῦ αφήσουν μεγάλα σημάδια: ήξερε να είναι και έρωτιάρης, και φιλόδοξος, και — τελικά, στίς άνωτερες τάξεις — φιλελεύθερος στίς ιδέες, μά όλα μέσα στα όρια πού τοῦ επιτρέπανε τό φιλότιμό του και ή αξιοπρέπεία του.

Στή σχολή τοῦ έτυχε να κάνει πράγματα πού άργότερα τοῦ φαινότουσαν βρωμίες και τόν έκαναν ν' αηδιάζει τόν εαυτό του τόν καιρό πού τάκανε: μά άργότερα, βλέποντας πώς τά ίδια έκαναν και άνωτεροι άνθρωποι και δέν τά θεωρούσαν άσχημα, αυτός, όχι οτι τά παραδεχόταν για καλά, μά τά είχε ξεχάσει τελείως ή, τουλάχιστο δέν τόν πίκραινε ή θύμησή τους.

Βγαίνοντας από τή σχολή μέ τό βαθμό τοῦ γραμματέα

ὁ Ἰβάν Ἰλίτζ παραγγίλει μὲ χρήματα πού του ἔστειλ· ὁ πατέρας του μιά στολή στό ριάφι Σιάρμερ, πρῶστ, στό μπρελόκ του μιά πλακίτσα μὲ τὴν ἐπιγραφή «tesrice finem» [πρόβλεπε τὸ τέλος], ἀποχαίρεται τὸν πρίγκιπα - διευθυντὴ τῆς σχολῆς, ἔφαγε μὲ τοὺς συνυδέρους του στοῦ Ντόνον καὶ μὲ ὀλοκαίνουργα μοντέρνα: τσάντα, ἑσώρουχα, στολή, ξυριστικά καὶ ἀτομικά εἶδη καὶ ταξιδιωτικὸ πανοφόρι, παραγγελμένα καὶ ἀγορασμένα ὅλα στά πιά καλά μαγαζιά, ἔφυγε γιὰ τὴν ἐπαρχία ὅπου τὸν περίμενε μιά θέση ὑπαλλήλου στό γραφεῖο εἰδικῶν ἐντολῶν τοῦ κυβερνήτη, θέση πού του ἔξασφάλισε ὁ πατέρας του.

Στὴν ἐπαρχία ὁ Ἰβάν Ἰλίτζ δὲν ἄργησε νὰ ὀργανώσει τὴ ζωὴ του ἀνετα κι εὐχάριστα, ὅπως εἶχε συνήθειαι ἀπὸ τὴ σχολή. Ἐργαζόταν στὴν ὑπηρεσία του, ἐνδιαφερόταν νὰ κάνει καριέρα καὶ ταυτόχρονα διασκέδαζε εὐχάριστα καὶ σεμνά. Πότε-πότε ταξίδευε σὲ διάφορα μέρη τοῦ κυβερνεῖου, ἐρχόταν σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ ἀνωτέρους του καὶ κατωτέρους του, πάντα μὲ ἄσωση συμπεριφορὰ καὶ μὲ μιά λεπτότητα καὶ τιμιότητα πού τὸν ἔκαναν νὰ περηφανεύεται. ἔκτελοῦσε τὶς ἐντολές πού του ἀνάθεταν, ἰδιαίτερα γιὰ ὑποθέσεις τῶν ρασκόλνικων [σχισματικῶν].

Στὰ ὑπηρεσιακὰ ζητήματα, παρ' ὅλο πού ἦταν ἀκόμη νέος καὶ τὸν τραβοῦσαν οἱ εὐκόλες διασκεδάσεις, ἦταν πολὺ συγκρατημένος, εἶχε μιά ἐπισημότητα καὶ μάλιστα αὐστηρότητα· ἀλλὰ στὰ κοινωνικὰ ζητήματα εἶχε εὐστροφία, ἐξυπνάδα, καλοσύνη, σεμνότητα, ἦταν bon enfant, ὅπως ἔλεγε ὁ προϊστάμενός του καὶ ἡ γυναῖκα του πού τὸν δεχόντουσαν στό σπίτι τους σὰ δικό τους ἄνθρωπο.

Εἶχε κι ἓνα δεσμό μὲ μιά κυρία ἐπαρχιώτισσα πού τῆς ἄρεσε ἡ συντροφιά τοῦ νεαροῦ νομικοῦ· ἦταν καὶ μοδίστρα· γιὰ τὸν Ἰβάν Ἰλίτζ ἦταν καὶ τὰ ξεφαντώματα μὲ περαστικούς ἀξιοματικούς καὶ οἱ περίπατοι σὲ μακρινούς δρόμους ὑστερα ἀπὸ τὸ βραδινὸ φαγητό· ἦταν καὶ οἱ μικροεπιτηδεύσεις στόν προϊστάμενο καὶ μάλιστα στὴ γυναῖκα του, μὰ ὅλα αὐτὰ εἶχαν μιά τέτοια ἀνωτερότητα

πού ἦταν ἀδύνατο νὰ και. ἰρακτηριστοῦν ὅλα δὲν ἦταν παρὰ ἐφαρμογὴ τοῦ γαλλικοῦ ρητοῦ: il faut que jeunesse se passe [τὰ νιάτα πρέπει νὰ λοικαίνονται]. Ὅλα γινόντουσαν μὲ καθαρὰ χέρια, μὲ καθαρὰ ρούχα, μὲ βάση τὰ λόγια τοῦ γαλλικοῦ ρητοῦ καὶ, τὸ σπουδαιότερο, μέσα στὴν καλύτερη κοινωνία, δηλαδὴ μέρα-μεσημέρι καὶ μὲ τὴν ἐπιδοκίμασία τῆς κοινωνικῆς ἀφρόκρεμας.

Ἔτσι ὑπῆρξε ὁ Ἰβάν Ἰλίτζ πέντε χρόνια ὡς τὴ μέρα πού ἄρχισαν οἱ ὑπηρεσιακὲς μεταβολές. Ἰδρύθηκαν καινούργια δικαστήρια, χρειάστηκαν καινούργιοι ἄνθρωποι.

Ὁ Ἰβάν Ἰλίτζ ἦταν ἓνας τέτοιος καινούργιος ἄνθρωπος.

Τοῦ προτάθηκε μιά θέση ἀνακριτῆ, καὶ ὁ Ἰβάν Ἰλίτζ τὴ δέχτηκε μόλο πού ἡ θέση ἦταν σὲ ἄλλη ἐπαρχία κι ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψει τὶς σχέσεις πού εἶχε δημιουργήσει καὶ ν' ἀρχίσει καινούργιες. Μιά συντροφιά ἀπὸ φίλους του τὸν ξεπροβόδισε, τοῦ ἔκαναν δῶρο μιά ταμπაკιέρα· κι ἔφυγε γιὰ τὴ νέα του θέση.

Σὰν ἀνακριτῆς ὁ Ἰβάν Ἰλίτζ ἦταν ὁ ἴδιος comme il faut, σεμνός, αὐτός πού μπορεί νὰ ξεχωρίζει τὶς ὑπηρεσιακὲς ὑποχρεώσεις ἀπὸ κείνες τῆς ἰδιωτικῆς ζωῆς καὶ πού ἐμπνέει τὸ γενικό σεβασμό — ὁ ἴδιος πού ὑπηρετοῦσε καὶ στό γραφεῖο τῶν εἰδικῶν ἐντολῶν. Ἡ ἴδια ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἀνακριτῆ παρουσίαζε γιὰ τὸν Ἰβάν Ἰλίτζ πολὺ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον καὶ ἦταν πολὺ πιὸ ἐλκυστικὴ ἀπὸ τὴν προηγούμενη ὑπηρεσία ὅπου μπορούσε ἐλεύθερα κι εὐχάριστα νὰ περπατᾶει μὲ τὴ στολή Σιάρμερ καὶ μπροστὰ ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἄλλα πρόσωπα πού περίμεναν νὰ γίνουν δεχτοὶ καὶ πού τὸν ζήλευαν νὰ περνᾶει ἴσια μέσα στό γραφεῖο τοῦ διευθυντῆ καὶ νὰ παίρνει μαζί του τὸ τσάι μὲ τὸ τσιγάρο στό στόμα· ὡστόσο, λίγοι ἦταν αὐτοὶ πού ἔξαρτιόντουσαν ἀπὸ τὴν καλὴ θέλησή του. Τέτοιοι ἦταν οἱ ἀστυνομικοὶ καὶ ρασκόλνικοι κάθε φορὰ πού ἡ ὑπηρεσία τὸν ἔστειλε μὲ εἰδικές ἐντολές· καὶ τοῦ ἄρεσε νὰ ἐξυπηρετεῖ εὐγενικά.

σχεδόν συναδελφικά αυτά τὰ εξαρτημένα ἀπ' αὐτόν πρόσωπα, τοῦ ἄρεσε νὰ τοὺς κάνει νὰ βλέπουν ὅτι δὲν ἐκμεταλλεύονταν τὴ δύναμή του γιὰ νὰ τοὺς συντριῖνει, ἀλλὰ φερνόταν φιλικά, ἀπλὰ μαζί τους. Δυστυχῶς ἄνθρωποι τέτοιοι, τὸ ξαναλέω, τότε ἦταν λίγοι. Τώρα ὁ Ἰβάν Ἰλίτς, σάν ἀνακριτῆς, ἐβλεπε ὅτι ὅλοι, ὅλοι χωρὶς ἐξαίρεση, οἱ πῖο σπουδαῖοι καὶ οἱ πῖο ἐγωιστές — ὅλοι βρισκόντουσαν στὰ χέρια του καὶ δὲν εἶχε παρά νὰ γράψει δύο λόγια σ' ἕνα ἔνταλμα, κι αὐτόν τὸ σπουδαῖο κι αὐτόν τὸν ἐγωιστὴ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν μπροστά του σάν κατηγορούμενους ἢ μάρτυρες, καὶ νὰ στέκονται, ἂν δὲ θελήσει νὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ καθήσουν, ὄρθιοι μπροστά του καὶ ν' ἀπαντοῦν στὶς ἐρωτήσεις του. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ποτὲ δὲν ἔκανε κατάχρηση αὐτῆς τῆς ἐξουσίας του ἀπεναντίας, προσπαθοῦσε νὰ εἶναι μαλακός, εὐγενικός στὶς ἐκφράσεις του· μὰ ἡ συναίσθηση τῆς ἐξουσίας αὐτῆς καὶ ἡ δυνατότητα νὰ τὴ μαλακώσει ἀποτελοῦσαν γι αὐτόν τὸ βασικὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὸ θέλητρο τῆς νέας του ὑπηρεσίας. Στὴν ἴδια του τὴν ὑπηρεσία, πῖο πολὺ στό ἀνακριτικὸ ἔργο, ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἀφομοίωσε πολὺ γρήγορα τὸν τρόπο ἀπαλλαγῆς του ἀπὸ κάθε στοιχεῖο, ἄσχετο μὲ τὴν ὑπηρεσία, καὶ τὸν τρόπο νὰ παρουσιάζει καὶ τὴν πῖο δύσκολη ὑπόθεση σὲ μιά μορφή ἀπλή καὶ τυπικὴ κι ἔτσι πού ν' ἀποκλείεται τελειῶς ἡ προσωπικὴ του γνώμη, καὶ τὸ σπουδαιότερο νὰ τηρεῖται ὅλη ἡ ἀπαιτούμενη τυπικότητα. Τὸ πρᾶγμα ἦταν καινούργιο, καὶ ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους πού ἔθεσαν σ' ἐφαρμογὴ τὰ διατάγματα τοῦ 1864.

Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς στὴν ἄλλη τώρα πόλη καὶ στὴ θέση τοῦ ἀνακριτῆ ἔκανε καινούργιες γνωριμίες, δημιούργησε νέες σχέσεις, σκεφτόταν τώρα πῖο ὄριμα, ἔδωσε ἄλλο τόνο στὴ ζωὴ του — ὑπηρεσιακὴ καὶ ἀτομικὴ. Κράτησε σὲ κάποια ἀπόσταση τὶς ἀρχές τοῦ κυβερνεῖου γιὰ νὰ ἔχει μεγαλύτερη ἀξιοπρέπεια, διάλεξε τὸν καλύτερο κύκλο ἀνάμεσα στοὺς δικαστικούς καὶ στοὺς ντόπιους πλούσιους ἀριστοκράτες, καὶ πῆρε μιά στάση ἐλαφριάς δυσαρέσκειας ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, ἀκολούθησε ἕνα με-

τριωπαθὴ φιλελευθερισμὸ μὲ βαθιὰ συναίσθηση τῶν ὑποχρεώσεων καὶ δικαιωμάτων ἀπέναντι στὴν πολιτεία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Ἰβάν Ἰλίτς, χωρὶς ν' ἀλλάξει καθόλου τὴν κομψὴ ἐμφάνισή του, στὴ νέα του θέση ἔπαψε νὰ ξυρῖζει τὸ πηγούνι του καὶ ἄφησε ἐλεύθερα τὰ γένια του νὰ φυτρῶνουν ὅπως θέλουν.

Ἡ ζωὴ τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς καὶ στὴν ἄλλη πόλη κυλοῦσε πολὺ εὐχάριστα: ἡ ἀφρόκρεμα, δυσαρεστημένη μὲ τὸ διοικητὴ τῆς ἐπαρχίας, ἔδειχνε ἀπέναντί του φιλία καὶ καλοσύνη· ὁ μισθός του ἦταν τώρα μεγαλύτερος, καὶ μιά ὄχι μικρὴ εὐχαρίστηση στὴ ζωὴ του πρόστεσε τώρα τὸ οὐστ πού ἄρχισε νὰ παίξει ὁ Ἰβάν Ἰλίτς — καὶ κατάφερε νὰ παίξει μὲ κέφι, μὲ φαντασία καὶ φρόνησι, ἔτσι πού ἦταν σπάνια σχεδόν κερδισμένος.

Ἦστερα ἀπὸ δύο χρόνια ὑπηρεσία στὴν ἄλλη πόλη ὁ Ἰβάν Ἰλίτς γνώρισε τὴ μέλλουσα γυναῖκα του. Ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα Μιχέλ ἦταν ἡ πῖο ἐλκυστικὴ, ἐξυπνη, λαμπρὴ κοπέλα στὸν κύκλο ὅπου σύχναζε ὁ Ἰβάν Ἰλίτς. Ἀνάμεσα στὶς ἄλλες διασκεδάσεις καὶ στὰ ξεκουράσματα ἀπὸ τοὺς μπελάδες τοῦ ἀνακριτῆ ὁ Ἰβάν Ἰλίτς εἶχε καὶ τὶς ἰδιαίτερες, ἀισθηματικὲς σχέσεις μὲ τὴν Πρασκόβια Φιόντοροβνα.

Παλιότερα ὁ Ἰβάν Ἰλίτς, σάν ὑπάλληλος στό γραφεῖο ἐδικῶν ἐντολῶν, χόρευε γενικά μὲ μέτρο· τώρα, σάν ἀνακριτῆς χόρευε σπανιότερα καὶ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι, μόλο πού τὰ νέα καθήκοντά του ἦταν ἕνα ἐμπόδιο, μπορούσε ν' ἀποδείξει πῶς καὶ στὸν τομέα αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὰ καταφέρει καλύτερα ἀπὸ ἄλλους. Πότε-πότε χόρευε κανένα βραδάκι καὶ μὲ τὴν Πρασκόβια Φιόντοροβνα, καὶ καὶ μάλιστα στοὺς χοροὺς αὐτοὺς κατάφερε νὰ τὴν νομπᾶρει. Τὸν ἐρωτεύτηκε. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς δὲν εἶχε στό νοῦ του νὰ τὴν παντρευτεῖ, μὰ, μόλις εἶδε πῶς ἡ κοπέλλα εἶχε τιμηθεῖ γιὰ καλὰ, τὸ σκέφτηκε καλύτερα καὶ εἶπε μέσα του «Καὶ γιὰτί νὰ μὴν τὴν παντρευτῶ».

Ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα καταγόταν ἀπὸ καλὴ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια καὶ ἦταν μιά ἐξυπνη κοπέλα — εἶχε καὶ μιά μικρὴ περιουσία στ' ὄνομά της. Ὁ Ἰβάν

Ἰλίτς μπορούσε ν' αποβλέπει σ' ἕναν καλύτερο γάμο, μά κι αὐτός δέν ἦταν ἀσχημος. Εἶχε τό μισθό του, κι αὐτή, ὅπως ἔλπιζε, θά εἶχε τό ἴδιο εἰσόδημα. Καλό σοί, αὐτή — χαριτωμένη, ὁμορφη καί τίμια κοπέλα. Γιά νά πεις πώς ὁ Ἰβάν Ἰλίτς παντρεύτηκε γιατί ἐρωτεύτηκε τή φιλενάδα του καί βρήκε σ' αὐτή κατανόηση τοῦ τρόπου πού θέλει νά ζήσει θά ἦταν τόσο ἀδικο, ὅσο εἶναι καί πώς παντρεύτηκε γιατί οἱ ἄνθρωποι τοῦ κύκλου του ἐνθάρρυναν αὐτό τό γάμο. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς παντρεύτηκε καί γιά δύο λόγους: ἦταν εὐχαριστημένος ὁ ἴδιος προσωπικά ἀπό μιά τέτοια γυναίκα, καί ταυτόχρονα ἔκανε κείνο πού ἦ ὑψηλή κοινωνία τό ἔβρισκε σωστό.

Καί ὁ Ἰβάν Ἰλίτς παντρεύτηκε.

Ἡ ἴδια διαδικασία τοῦ γάμου καί ἡ πρώτη περίοδος τῆς συζυγικῆς ζωῆς μέ τίς τρυφερότητες, μέ τὰ καινούργια ἐπιπλα, τὰ καινούργια κουζινικά, τόν καινούργιο ρουχισμό ὡς τήν ἐγκυμοσύνη τῆς συζύγου πέρασαν πολύ ὁμορφα, ἔτσι πού ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἀρχισε πιά νά σκέφτεται πώς ὁ γάμος ὄχι μόνο δέ θά καταστρέψει τό χαρακτήρα μιάς ζωῆς ἀνετης, εὐχάριστης, εὐθυμησκαί πάντα σεμνῆς καί μέ τίς εὐλογίες τῆς κοινωνίας, ἕνα χαρακτήρα πού ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἔβρισκε πώς ταιριάζει γενικά στή ζωή — ἀλλά καί θά τόν βελτιώσει. Μά ἐδῶ, ἀπό τούς πρώτους μῆνες τῆς ἐγκυμοσύνης τῆς συζύγου παρουσιάστηκε κάτι καινούργιο, ἀναπάντεχο, δυσάρεστο, βαρῦ καί ἀτοπο πού ἦταν ἀδύνατο νά τό περιμένει κανεῖς καί μέ κανέναν τρόπο νά τό ἀποφύγει.

Ἡ σύζυγος, χωρίς καμιά ἀφορμή, ὅπως νόμιζε ὁ Ἰβάν Ἰλίτς, de gaité de coeur [ἀπό καπρίτσιο], ὅπως ἔλεγε μέσα του, ἀρχισε νά δημιουργεῖ προβλήματα στήν εὐχάριστη καί ἐντιμη ζωή του: χωρίς καμιά αἰτία τόν ζήλευε, τοῦ ζητοῦσε νά τῆς κάνει ὅλα τὰ χατήρια, τοῦ ἔστηνε καυγάδες γιά τιποτένια πράματα καί ἄγριες σκηνές γιά ψύλλου πῆδημα.

Στήν ἀρχή ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἔλπιζε νά γλυτώσει ἀπό τή δυσάρεστη αὐτή κατάσταση μ' ἕνα φιλοσοφικό πνεῦμα πού πάντοτε τόν εἶχε βοηθήσει σέ ἀνάλογες περιστά-

σεις: προσπάθησε ν' ἀγνοήσει τίς ἰδιοτροπίες τῆς, συνέχιζε νά ζεῖ ὅπως καί πρῖν ἀνετα κι εὐχάριστα: προσκαλοῦσε στοῦ σπίτι φίλους γιά διασκέδαση ἢ πῆγαινε ὁ ἴδιος στή λέσχη καί σέ φίλους. Μά ἡ γυναίκα του ἀρχισε μιά μέρα νά τόν βρίζει μέ τέτοια μανία καί μέ τέτοια παλιόλογα, καί νά τόν σκυλοβρίζει μέ τέτοια λύσσα κάθε φορά πού δέν τῆς ἔκανε τό χατήρι, ἀποφασισμένη νά μή σταματήσει ὅσπου νά τήν προσκυνήσει, δηλαδή νά κάθεται στοῦ σπίτι καί νά πλήττει κι αὐτός σάν ἐκείνη — πού ὁ Ἰβάν Ἰλίτς τρόμαξε. Κατάλαβε πώς ἡ συζυγική ζωή — τουλάχιστο ἡ ζωή μέ τή δική του γυναίκα — δέ βοηθαίει πάντα νά εἶναι ἡ ζωή εὐχάριστη καί ἀξιόπρεπη, μά, ἀπεναντίας, τήν κάνει συχνά ἀνυπόφορη, καί πώς γι αὐτό εἶναι ἀνάγκη νά προστατέψει τόν ἑαυτό του ἀπ' αὐτά τὰ παρατράγουδα. Καί ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἀρχισε ν' ἀναζητάει τά μέσα γι αὐτό τό σκοπό. Μόνο οἱ ὑποχρεώσεις τῆς ὑπηρεσίας, τά καθήκοντά του μπορούσαν νά κάνουν τήν Πρασκόβια Φιόντοροβνα νά κάτσει σ' αὐτά τῆς, καί ὁ Ἰβάν Ἰλίτς μέ τήν ὑπηρεσία καί τίς ὑποχρεώσεις του σ' αὐτή ἀρχισε ν' ἀντιμετωπίζει τή γυναίκα του στήν προσπάθειά του νά προστατέψει τήν ἀνεξαρτησία του.

Μέ τή γέννηση τοῦ παιδιοῦ, μέ τίς ἀποτυχημένες προσπάθειες γιά τήν καλύτερη διατροφή του, μέ τίς πραγματικές καί τίς φανταστικές ἀρρώστειες τοῦ μωροῦ καί τῆς μητέρας, ζητήματα πού ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα ἀπαιτοῦσε ἀπό τόν Ἰβάν Ἰλίτς νά τά ἐξετάζει, νά παίρνει μέρος στή λύση τους, μά πού αὐτός δέν εἶχε ἰδέα ἀπό δαῦτο, ἡ ἀνάγκη γιά τό σύζυγο νά προστατέψει τήν ἐξωοικογενειακή του ζωή ἔγινε ἀκόμη πιό ἐπιταχτική.

Μέρα μέ τή μέρα ἡ σύζυγος γινόταν πιό αὐταρχική καί πιό ἀπαιτητική, καί ὁ Ἰβάν Ἰλίτς μετάφερε ὁλοένα καί πιό πολύ τό κέντρο βάρους τῆς ζωῆς του στήν ὑπηρεσία. Ἀρχισε ν' ἀγαπάει πιό πολύ τήν ὑπηρεσία κι ἔγινε πιό φιλόδοξος ἀπό ἄλλοτε.

Πολύ γρήγορα, ὄχι πέρα ἀπό ἕνα χρόνο ὕστερα ἀπό τό γάμο, ὁ Ἰβάν Ἰλίτς κατάλαβε πώς ἡ συζυγική ζωή,

ας παρουσιάζει κάποιες ανέσεις στη ζωή, στην ουσία δέν είναι άλλο από μιά περίπλοκη και βαρετή υπόθεση που απέναντί της, για να εκπληρώνει κανείς τό καθήκον του, δηλαδή να ζεί τίμια και μέ τήν επιδοκιμασία τής καλής κοινωνίας, είναι ανάγκη νά διαμορφώσει μιά στάση, όπως κάνει στην ύπηρεσία του.

Και αυτό έκανε. Τώρα ό Ίβάν Ίλίτς δέ ζητούσε πιά από τήν οικογενειακή ζωή παρά μόνο κάποιες, τίς στοιχειώδεις ανέσεις που μπορούσε νά του προσφέρει: ένα φαγητό τήν όρισμένη ώρα, μιά νοικοκυρά στό σπίτι, ένα κρεβάτι, και, τό κυριότερο, έπίμενε νά γίνονται σεβαστοί οι έξωτερικοί τύποι που είχε επιβάλει ή κοινή γνώμη. Κατά τά άλλα, του ήταν άρκετό νά είναι χαρούμενος κι ευδιάθετος, κι αν τό πετύχαινε, ήταν πολύ ευχαριστημένος: αν συναντούσε αντίδραση και άναποδιές, τραβούσε για τό δικό του κόσμο, τής ύπηρεσίας, που ήταν άπρόσιτος για τούς άλλους και όπου έβρισκε ευχαρίστηση.

Ό Ίβάν Ίλίτς, κατά γενική όμολογία, ήταν καλός υπάλληλος, και τόν τρίτο χρόνο έγινε άντεισαγγελέας. Τά νέα καθήκοντα, ή σπουδαιότητά τους, ή δυνατότητα ν' άπαγγείλει κατηγορία και νά κλείσει τόν καθένα στη φυλακή, οι άγορευσεις του από τήν έδρα του, οι επιτυχίες που είχε στη δουλειά του ό Ίβάν Ίλίτς — όλ' αυτά τόν έκαναν ν' αγαπήσει ακόμη πιά πολύ τό επάγγελμά του.

Γεννήθηκαν κι άλλα παιδιά. Η σύζυγος γκρίνιαζε τώρα και θύμωνε πιά πολύ, μά ό Ίβάν Ίλίτς δέν επηρεαζόταν σχεδόν καθόλου από τή γκρίνια της ύστερα από τή άτάση που κρατούσε στην οικογενειακή ζωή.

Ύστερα από επτά χρόνια ύπηρεσία στην ίδια πόλη ό Ίβάν Ίλίτς μετατέθηκε σαν εισαγγελέας σέ άλλο κυβερνείο. Μετακόμισαν εκεί, τά οικονομικά τους λίγα, δέν άρεσε και στη σύζυγο τό καινούργιο μέρος. Ό μισθός ήταν τώρα πιά μεγάλος, μά ή ζωή πιά άκριβή: πέρα άπ' αυτό, πέθαναν και δύο παιδιά, κι έτσι ή ζωή έγινε ακόμη πιά δυσάρεστη για τόν Ίβάν Ίλίτς.

Η Πρασκόβια Φιόντοροβνα για όλα τ' άτυχήματά τους στό καινούργιο μέρος κατηγορούσε τό σύζυγό της. Οι δύο σύζυγοι, όλες τίς φορές που συζητούσαν τά προβλήματά τους, ιδιαίτερα τό πρόβλημα τής άνατροφής τών παιδιών τους, έρχόντουσαν σέ σύγκρουση, θυμόντουσαν παλιότερες καυγάδες τους και ξανάρχιζαν καινούργιους, στό άψε-σβήσε, και χειρότερους. Έμεναν μόνο τ' άραιά διαστήματα τής ερωτικής φλόγας που έφερνε κοντά τόν ένα στόν άλλο, μά ήταν πολύ σύντομα. Ήταν νησάκια, ως πούμε, όπου άραζαν προσωρινά, για νά ξαναπέσουν ύστερα στη θάλασσα τής βουβής έχθρότητας και του μίσους που τούς αποξένωνε μεταξύ τους κάθε μέρα και περισσότερο. Η αποξένωση αυτή θά μπορούσε νά πικραίνει τόν Ίβάν Ίλίτς, αν αυτός δέν τήν έκρινε κανονική και νόμιμη, μά τώρα πιά παραδεχόταν αυτή τήν κατάσταση όχι μόνο σαν κανονική, μά και σαν ένα σκοπό τής δραστηριότητάς του μέσα στην οικογένεια. Ό σκοπός του ήταν ν' άπελευθερωθεί ολοένα και πιά πολύ από τίς σκοτούρες αυτές και νά τίς κάνει άνώδυνες και διακριτικές: και τό πετύχαινε περνώντας ολοένα και λιγότερο χρόνο μαζί μέ τήν οικογένεια, και κάθε φορά που δέ μπορούσε νά κάνει αλλιώς καλούσε στό σπίτι του δυό-τρεις φίλους και ξεσκοτιζόταν. Ό Ίβάν Ίλίτς δέ ζούσε παρά για τήν ύπηρεσία. Στόν ύπηρεσιακό του κόσμο είχε συγκεντρωθεί γι αυτόν όλο τό ενδιαφέρον τής ζωής. Και τό ενδιαφέρον αυτό τόν άποροφούσε δλόκληρο. Η συναισθηση τής έξουσίας του, τής δυνατότητας που είχε νά καταστρέψει όποιον ήθελε αυτός, ή σοβαρότητά του, πιά πολύ στό παρουσιαστικό του, στην προσέλευσή του στό δικαστήριο και στίς επαφές μέ τούς ύφισταμένους του, οι επιτυχίες του μπροστά σ' άλλους άνωτερους και κατώτερους και, τό πιά σπουδαίο, ή επαγγελματική του τελειότητα. (γι αυτή ό Ίβάν Ίλίτς δέν είχε καμιά άμφιβολία) — όλ' αυτά τόν γέμιζαν χαρά και μαζί μέ τίς παρέες του, τά τραπέζια και τό ούιστ όμόρφαιναν τή ζωή του. Μέ τόν τρόπο αυτό γενικά κυλούσε ή ζωή του Ίβάν Ίλίτς.

Έτσι όπως έκρινε αυτός πώς πρέπει να κυλάει: εὐχάριστα και τιμια.

Έτσι ἔζησε ἀκόμη ἑπτὰ χρόνια. Ἡ θυγατέρα του ἦταν τώρα δεκάξη χρονῶν, τούς πέθανε κι ἄλλο ἓνα μαρὸ, κι ἔμεινε ὁ νεαρός μαθητὴς γυμνασίου, τὸ ἀντικείμενο τῆς κρινίας. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἤθελε νὰ τὸν γράψει στὴν πρὸκαταρκτικὴ Νομικὴ σχολή, μὰ ἡ Πρασκόβια Φιδόντοροβνα γιὰ πείσμα του τὸν ἔγραψε στὸ γυμνάσιο. Ἡ κόρη σπούδαζε στὸ σπίτι και μεγάλωνε μιά χαρά, μὰ και τὸ ἀγόρι δὲν πῆγαινε πίσω στὶς σπουδὲς και στὴν ἀνάπτυξή του.

3

Έτσι περνοῦσε ἡ ζωὴ τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς στὰ δεκατρία χρόνια ἀπὸ τὴ μέρα πού παντρεύτηκε. Ἦταν πιά ἓνας παλιὸς εἰσαγγελέας και εἶχε ἀπορρίψει πολλὲς προτάσεις γιὰ μετάθεση περιμένοντας ἓνα πλιό πλεονεχτικὸ μέρος ὡς τὴ μέρα πού ἔγινε ἀναπάντεχα κάτι δυσάρεστο πού παραλίγο νὰ χαλάσει τὴν ἡσυχία ζωῆ του. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς περιμένε νὰ πάρει τὴ θέση τοῦ προέδρου σ' ἓνα πανεπιστημιακὸ κέντρο, μὰ προηγήθηκε, ἄγνωστο πὼς, κάποιος Γκόπε, και πήρε τὴ θέση αὐτή. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ὀργίστηκε, ἄρχισε νὰ κατηγορεῖ τὸ συνάδελφό του και νὰ φιλονικεῖ μαζί του και μὲ τούς προϊσταμένους του πού ἔγιναν ψυχροὶ μαζί του και στὸν ἐπόμενο διορισμὸ τὸν παράλειψαν ξανά.

Αὐτὰ γινόντουσαν στὰ 1880. Ἡ χρονιά αὐτὴ ἦταν ἡ πλιό δυσκολὴ στὴ ζωὴ τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς. Εἶδε, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, πὼς ὁ μισθὸς δὲν ἔφτανε γιὰ νὰ ζήσουν ἀπὸ τὸ ἄλλο — ὅλοι τὸν εἶχαν ξεχάσει και πὼς κείνο πού αὐτὸς θεωροῦσε τὴ χειρότερη ἀδικία, ἄλλοι τὸ ἔβλεπαν σάν ἓνα πέρα γιὰ πέρα συνηθισμένο πράγμα. Ἀκόμη κι ὁ

πατέρας του δὲ θεωροῦσε ὑποχρέωσή του νὰ τὸν βοηθήσει. Ἐβλεπε πὼς ὅλοι τὸν εἶχαν ἐγκαταλείψει — θεωροῦσαν τὶς 3.500 ρούβλια τὸν ἐτήσιο μισθὸ του ἀρκετὲς γιὰ νὰ ζεῖ κανονικά, και μάλιστα ἄνετα. Αὐτὸς μόνον ἤξερε πὼς μὲ τὶς ἀδικίες πού τοῦ εἶχαν γίνει, και μὲ τὴ σύζυγο νὰ τοῦ γανώνει συνέχεια τὸ μυαλό, και μὲ τὰ χρέη πού ἄρχισε νὰ κάνει γιὰ νὰ τὰ φέρνει βόλτα — αὐτὸς μόνον ἤξερε πόσο κανονικά ζοῦσε.

Τὸ καλοκαίρι αὐτῆς τῆς χρονιάς, γιὰ νὰ γλυτώσει μερικὰ ἔξοδα, ζήτησε και πήρε ἄδεια και πῆγε μὲ τὴ γυναίκα του νὰ ξεκαλοκαιριάσει στὸ χωριὸ ὅπου ἔμενε ὁ κουνιάδος του.

Στὸ χωριὸ, μακριὰ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία, ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἔνωσε γιὰ πρώτη φορά ὄχι μόνον πλήξη, μὰ και μιά ἀνυπόφορη νοσταλγία, κι ἀποφάσισε ν' ἀλλάξει τρόπο ζωῆς παίρνοντας κατ' ἀνάγκη ὀρισμένα δραστηκὰ μέτρα.

Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ξενύχτησε ἀγρυπνος στὴ βεράντα και πήρε τὴν ἀπόφαση νὰ φύγει γιὰ τὴν Πετροῦπολη μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τιμωρήσει αὐτοὺς πού δὲν ἤξεραν νὰ ἐκτιμῆσουν τὴν ἀξία του — νὰ φροντίσει νὰ μετατεθεῖ σὲ ἄλλο ὑπουργεῖο.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἀδιαφορώντας γιὰ τὶς κατασάδες τῆς συζύγου και τοῦ κουνιάδου, ξεκίνησε μιά και δύο γιὰ τὴν Πετροῦπολη.

Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἔφυγε μ' ἓνα σκοπὸ: νὰ ζητήσει μιά θέση μὲ πέντε χιλιάδες ρούβλια τὸ χρόνο. Δὲν ἔδινε σημασία σὲ ποιὸ ὑπουργεῖο, σὲ ποιὸν τομέα, σὲ τί ὑπηρεσία. Εἶχε ἀνάγκη μόνο ἀπὸ μιά θέση — μιά θέση μὲ πέντε χιλιάδες ρούβλια, στὴ διοίκηση, σὲ καμιά τράπεζα, στούς σιδηροδρόμους, στὰ ἰδρύματα τῆς τσαρίνας Μαρίας, ἀκόμη σὲ τελωνεῖο μὰ μὲ τὸν ὄρο τὶς πέντε χιλιάδες ρούβλια, και νὰ φύγει δίχως ἄλλο ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο ὅπου δὲν τὸν καταλάβαιναν, δὲν ἤξεραν νὰ ἐκτιμῆσουν τὴν ἀξία του.

Και νὰ πού τὸ ταξίδι τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς στέφτηκε μὲ ἐπιτυχία, μιά ἐπιτυχία καταπληχτικὴ, ἀπροσδόκητη. Στὸ Κούρσκ μπῆκε στὴν πρώτη θέση στὸ τραῖνο ὁ Φ. Σ.

Τὸ ὄνομα
ὁ μισθὸς
παιδιῶν
κοριτσί-
ἄγορι

α πόρρ
ἄλλο
ἄλλο
ἄλλο

Iban
Civ
ἄλλο
ἄλλο
ἄλλο

Ίλιν, φίλος του, πού του είπε πώς ο κυβερνήτης του Κούρσκ πήρε κείνες τīs μέρες ένα τηλεγράφημα. — στο ύπουργείο θά γίνουν αὐτές τīs μέρες μεγάλες μεταβολές, καί στή θέση του Πιότρ Ίβάνοβιτς διορίζουν τόν Ίβάν Σεμιόνοβιτς.

Οἱ συζητούμενες μεταβολές, πραγματική ἐπανάσταση, πέρα ἀπό τή σημασία τους γιά τή Ρωσία, εἶχαν μιὰ ιδιαίτερη σημασία γιά τόν Ίβάν Ίλίτς, γιατί μέ τήν προώθηση ἐνός καινούργιου προσώπου, τοῦ Πιότρ Πέτροβιτς καί τοῦ φίλου του, ἴσως, Ζαχάρ Ίβάνοβιτς ἐβγαίνει κερδισμένος ὁ Ίβάν Ίλίτς. Ὁ Ζαχάρ Ίβάνοβιτς ἦταν συνάδελφος καί φίλος τοῦ Ίβάν Ίλίτς.

Στῆ Μόσχα τὸ νέο ἐπιβεβαιώθηκε. Φτάνοντας ὁ Ίβάν Ίλίτς στήν Πετρούπολη πέρασε καί εἶδε τὸ Ζαχάρ Ίβάνοβιτς καί πήρε τή ρητὴ ἐπόσχεση γιά μιὰ μετάθεση καλῆ στοῦ ὑπουργεῖο δικαιοσύνης ὅπου ὑπηρετοῦσε.

Ὅχτώ μέρες ἀργότερα — τηλεγραφοῦσε στή γυναίκα του:
ZACHAR ΘΕΣΗ ΜΙΑΕΡ, ΠΡΟΑΓΟΜΑΙ.

Μέ τῆ μεταβολή αὐτῆ στὰ πρόσωπα ὁ Ίβάν Ίλίτς πήρε στοῦ ὑπουργεῖο δύο βαθμούς παραπάνω ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του: μισθός πέντε χιλιάδες ρούβλια καί τρισημίση τὰ διάφορα ἐπιδόματα. Ὅλη ἡ ἀγανάκτηση γιά τοὺς παλιούς ἐχθροὺς του καί τὸ ὑπουργεῖο γενικά εἶχε ξεχαστεῖ, καί ὁ Ίβάν Ίλίτς ἦταν πανευτυχής.

Ὁ Ίβάν Ίλίτς γύρισε στοῦ χωριὸ χαρούμενος, εὐχαριστημένος — τόσο πού δὲν ἦταν ἐδῶ καί πολὺ καιρὸ. Ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα χάρηκε κι αὐτῆ, καί κλείστηκε ἀνάμεσά τους ἀνακωχή. Ὁ Ίβάν Ίλίτς διηγήθηκε γιά τὴν τιμὴ πού τοῦ ἔγινε στήν Πετρούπολη, γιά τὴν ντροπὴ πού πήραν οἱ ἐχθροὶ του κι ἔκαναν τώρα τεμενάδες μπροστά του, γιά τὴ ζήλεια τους, καί ιδιαίτερα γιά τὴ λατρεία πού τοῦ εἶχε ὁ κόσμος στήν Πετρούπολη.

Ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα τ' ἄκουγε δὲν αὐτὰ κι ἔκανε πώς τὰ πιστεύει, δὲν ἔφερνε σέ τίποτα ἀντίρρηση κι ἦταν ὄλο σχέδια γιά μιὰ καινούργια ὀργάνωση τῆς ζωῆς στήν πόλη πού μετακόμιζαν. Καί ὁ Ίβάν Ίλίτς ἔβλεπε μέ χαρὰ του πώς τὰ σχέδια αὐτὰ ἦταν καί δικὰ

του, ὅτι ἔρχεται μαζί τῆς σέ συνεννόηση καί ὅτι ἡ ζωὴ του ὕστερα ἀπὸ τόσες ἀναποδιές γίνεται ξανά χαρούμενη. εὐχάριστη, ἀξιόπρεπη, ὅπως ἦταν καί παλιότερα.

Ὁ Ίβάν Ίλίτς ἔμεινε στοῦ κουνιαδου τοῦ λίγο καιροῦ. Στῆς 10 Σεπτεμβρίου ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ παρουσιαστῆι στή νέα θέση του καί ν' ἀναλάβει καθήκοντα καί, πέρα ἀπ' αὐτό, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ χρόνο γιά νὰ ταχτοποιηθεῖ ἐκεῖ, νὰ κουβαληθεῖ, ν' ἀγοράσει ἄλλα καινούργια πράγματα, νὰ παραγγείλει ἀκόμη πολλὰ, μ' ἓνα λόγο, νὰ ταχτοποιηθεῖ ἔτσι ὅπως τὸ εἶχε βάλει στοῦ νοῦ του, καί σχεδὸν ἔτσι ὅπως τὸ ἤθελε καί ἡ ψυχούλα τῆς Πρασκόβιας Φιόντοροβνας.

Καί τώρα πού ὄλα εἶχαν ταχτοποιηθεῖ μέ τόση ἐπιτυχία καί τώρα πού εἶχε βρεῖ τὴν ἄκρη μέ τὴ γυναίκα του, ἃς εἶχαν λίγα κοινὰ σημεῖα, συνεννοήθηκαν τόσο καλά, ὅσο δὲν εἶχαν συνεννοηθεῖ στὰ πρῶτα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ γάμο τους. Ὁ Ίβάν Ίλίτς ἐτοιμαζόταν νὰ φύγει οἰκογενειακῶς, μὰ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ κουνιαδου καί τῆς ἀδερφῆς του, τῆς γυναίκας του δηλαδή, πού ξαφνικά ἔγιναν ἀρνάκια τὸν ἀνάγκασε τελικά νὰ φύγει μόνος του.

Ὁ Ίβάν Ίλίτς ἔφυγε, καί ἡ εὐδιαθεσία του ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιτυχία του καί τὴ συμφιλίωση μέ τὴ γυναίκα του — τὸ ἓνα ἐνίσχυε τὸ ἄλλο, δὲν τὸν ἄφηνε οὔτε στιγμή. Βρέθηκε ἓνα θαυμάσιο διαμέρισμα, τέτοιο ἀκριβῶς πού τὸ ὄνειρευόταν τὸ ζευγάρι. Εὐρύχωρες, ψηλοτάβανες αἰθουσες στοῦ παλιό στῦλ, ἄνετο, πολυτελέστατο γραφεῖο, δωμάτια ξεχωριστὰ γιά τὴ σύζυγο καί τὴν κόρη, μελετητήριο γιά τὸ γιό — ὄλα λές καί τὰ εἶχαν σκεφτεῖ γι αὐτοὺς. Ὁ Ίβάν Ίλίτς καταπάστηκε ὁ ἴδιος μέ τὴν ταχτοποίηση, διάλεξε τὴν ταπετσαρία, ἀγόρασε ἐπιπλα προτιμώντας τὰ παλιὰ στῦλ πού τὰ ἔβρισκε πῶς πολὺ κομψὰ, κουρτίνες — μέ δύο λόγια πλήρως ἐξοπλισμός, τὸ ὄνειρο ἔπαιρνε σάρκα καί ὄστα, πλησίαζε τὴν ἰδανικὴ κατάσταση πού εἶχε στοῦ νοῦ του. Ἦταν στή μέση ἡ δουλειὰ ἀκόμη, μὰ εἶδε πώς ἡ διαρρῦθμιση εἶχε ξεπεράσει τῆς ἐλπίδες του: τελειωμένο τὸ νοικοκυριό θά εἶχε μιὰ κομψὴ ἐμφάνιση, μὰ σ' ἓνα στῦλ, ἓνα

χαρακτήρα χωριάτικο — κι αυτό δέν τό είχε προβλέψει.

Τό βράδυ ὁ Ἰβάν Ἰλίτς, πέφτοντας γιά ὕπνο, φανταζόταν τή μεγάλη αἴθουσα τέτοια πού θά εἶναι τελικά. Κοιτάζοντας τό μικρό σαλόνι, στή μέση ἀκόμη ἡ δουλειά, ἔβλεπε κιόλας τό τζάκι, τό ἐκράν, τήν ἐταζέρα καί τά σκόρπια σκαμνάκια, πιάτα καί πιατάκια γύρω-γύρω καί μπροῦτζινα μπιμπελό στίς θέσεις τους. Χαιρόταν ἀπό πρὶν στή σκέψη γιά τήν ἐντύπωση πού θά ἔκανε τό ἔργο του στήν Πάσια καί στή Λιζάνκα (τή γυναίκα του καί τήν κόρη του) — ἔχουν κι αὐτές, βλέπεις, τίς προτιμήσεις τους. Σίγουρα δέν θά τό περίμεναν αὐτό. Ἡ πιά μεγάλη ἐπιτυχία του ἦταν πού βρῆκε κι ἀγόρασε σέ καλή τιμή παλιά πράγματα πού ἔδιναν μέσα σ' ὄλο τό διαμέρισμα ἕναν ἀέρα εὐγένειας. Στά γράμματά του τά παρουσίαζε ἐπίτηδες ὅλα χειρότερα ἀπ' ὅτι ἦταν γιά νά τίς ἐντυπωσιάσει. "Ὅλ' αὐτά τόν ἀπασχολοῦσαν τόσο πολύ πού ἀκόμη καί ἡ νέα ὑπηρεσία του — καί τή λάτρευε, τόν τραβοῦσε πιά λίγο ἀπ' ὅσο περίμενε. Στήν ἔδρα τοῦ συνέβαινε νά ἔχει στιγμές ἀφηρημάδας: σκεφτόταν ἂν οἱ ταινίες γύρω στίς μεγάλες κουρτίνες πρέπει νά εἶναι ἴσιες ἢ πλισσέ. Τόσο τόν ἀπασχολοῦσε αὐτό πού καταπιανόταν ὁ ἴδιος μέ τίς κουρτίνες καί τά ἐπιπλα — κρεμοῦσε καί ξεκρεμοῦσε τίς πρῶτες, ἀλλάζε τίς θέσεις στά δεύτερα. Μιά μέρα πού ἀνέβηκε στή σκαλίτσα γιά νά δείξει στόν ἀτζαμή ταπετσιέρη τί ἤθελε νά τοῦ φτιάξει ἔχασε τήν ἰσορροπία του κι ἔπεσε, μά δυνατός καί σβέλτος ὅπως ἦταν, κρατήθηκε ἀπό τή σκάλα καί μόνο τό πλευρό του χτύπησε πάνω κεῖ. Γιά μιὰ στιγμή πόνεσε πολύ. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἐνιωθε ὄλο, αὐτό τόν καιρό κεφάλτος καί δυνατός. Ἐγραψε: ἔχω τήν ἐντύπωση πῶς ξανάνωσα δεκαπέντε χρόνια. Λογίαζε νά τελειώσει τό Σεπτέμβρη, μά ἡ δουλειά τράβηξε ὡς πιά μέσα Ὀχτώβρη — μέ ἀποτέλεσμα ὁμως νά βγεῖ κάτι θρυμάσιο· καί δέν τό ἔλεγε μόνο ὁ ἴδιος: τοῦ τό ἔλεγαν ὅλοι ὅσοι ἔβλεπαν τή δουλειά στό διαμέρισμα.

Στήν οὐσία τό διαμέρισμά του συνέβαινε νά εἶναι τό ἴδιο μέ κείνο πού ἔχουν ὅλοι αὐτοί πού χωρὶς νά εἶναι

πλοῦσιοι θέλουν νά μοιάζουν τοὺς πλοῦσιους καί τελικά ἀντιγράφουν ὁ ἕνας τόν ἄλλο: κουρτίνες βαριές, ἀνθη, ἔβενος, χαλιά καί μπιμπελό, τό μαῦρο καί τό λαμπερό — μ' ἕνα λόγο, ὄλ' αὐτά πού φτιάχνουν συνήθως μέσα στό διαμέρισμά τους οἱ ἄνθρωποι μιᾶς κάποιοις ἀξίας πού θά ἤθελαν νά μοιάζουν μέ πρόσωπα ἄλλης κατηγορίας. Ὁ ἐξοπλισμός τοῦ διαμερίσματος τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς ἦταν τόσο ὁμοιος μέ τόσους ἄλλους πού τίποτα, πραγματικά τίποτα, δέν ἀξίζε τόν κόπο νά προσέξει κανεὶς ἐκεῖ ἰδιαίτερα· μά κείνος τά νόμιζε ὅλα διαλεχτά· Ὑποδέχτηκε, τέλος, τοὺς δικούς του στό σιδηροδρομικὸ σταθμὸ καί τοὺς ἔφερε ἴσια στό φωτισμένο, ἔτοιμο πιά διαμέρισμα· ἕνας ὑπηρετὴς μέ ἄσπρη γραβάτα τοὺς ἀνοίξε τήν πόρτα στό ἀνοσοτόλιστο χῶλ. Ὑστερα πέρασαν στό σαλόνι, στό γραφεῖο χωρὶς νά κρῦβουν καθόλου τήν ἱκανοποίησή τους· κι αὐτός, πανευτυχής, τοὺς γύρισε παντοῦ, ἐνθουσιασμένος ἀπό τοὺς ἐπαίνοις καί λάμποντας ἀπό ἱκανοποίηση. Τό ἴδιο βράδυ, στό τσαί, ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα τόν ρώτησε ἀνάμεσα στ' ἄλλα πῶς ἔπεσε ἀπό τή σκάλα· κείνος ἔβαλε τά γέλια κι ἔδειξε πῶς κατρακύλησε καί πῶς τρῶμαξε ὁ ταπετσιέρης.

— Δέν εἶμαι ἀδίκῃ ἕνας πραγματικὸς ἀκροβάτης. Ἐνας ἄλλος θά χτυποῦσε ἀσχημα· ἐγὼ χτύπησα νά, ἐδῶ, ἐλαφρά — τ' ἀγγίζεις, πονάει, μιὰ μελανιά εἶναι μόνο, κι αὔριο τίποτα.

Κι ἄρχισε ἡ ζωὴ τους στή νέα κατοικία ὅπου τοὺς χρειαζόντουσαν ἀκόμη ἕνα δωμάτιο καί κάπου πεντακόσια ρούβλια γιά νά μὴν ἐπιθυμοῦν τίποτ' ἄλλο πιά (αὐτά συμβαίνουν πάντα καί δέν τά βλέπουμε παρά ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρό). Ἐτσι ἡ ἀλλιῶς, ἡ οἰκογένεια ζοῦσε καλά τὸν πρῶτο καιρό κι ἄς μὴν ἦταν τό διαμέρισμα κομπλέ: κάτι ἔμενε ἀκόμη γι ἀγορά, γιά παραγγελία, γιά μετατόπιση, γιά καλύτερη τακτοποίηση, μὸλο πού δέν ἔλειπαν κάποιες διαφωνίες ἀνάμεσα στό ἀντρόγυνο, ἦταν καί οἱ δύο εὐχαριστημένοι κι ἔτσι ἦταν μεγάλη δουλειά πού ὅλα εἶχαν τελειώσει χωρὶς πολλοὺς καυγάδες. Καμιά φορά εἶδαν πῶς δέν εἶχαν τίποτ' ἄλλο νά τακτοποιήσουν

κι άρχισαν νά πλήττουν καί νά έχουν τήν έντύπωση πώς κάτι τούς λείπει άκόμη, μά στό μεταξύ είχαν δημιουργήσει σχέσεις, είχαν άποκτήσει άλλες συνήθειες, καί ή ζωή τους γέμισε.

Ο Ίβάν Ίλίτς περνούσε τό πρωινό του στό δικαστήριο καί γύριζε τό άπόγευμα στό φαγητό. Τόν πρώτο καιρό ήταν πολύ ευδιάθετος, μόλο πού τόν πείραζαν κάτι μικρολεπτομέρειες στό σπίτι. ("Ένας λεκές στό τραπέζο-μάντηλο, στήν κουρτίνα, ένα κορδόνι τσαλακωμένο τόν νευρίαζε: είχε τόσο πολύ δουλέψει γιά νά τά τακτοποιήσει όλ' αυτά πού τόν πονούσε κάθε άνωμαλία.) "Όπως καί νάναι, ή ζωή γενικά του Ίβάν Ίλίτς περνούσε έτσι πού, όπως τό εύχόταν πάντα, έπρεπε νά κυλάει ή ζωή: άνετα, εύχάριστα καί μέ αξιοπρέπεια. Σηκωνόταν κάθε πρωί στίς ενιά, έπινε τόν καφέ του, διάβαζε τήν έφημερίδα του, ύστερα φορούσε τή στολή του καί πήγαινε στό δικαστήριο. Έκεί, τό σαμάρι ήταν άρκετά τσαλακωμένο άπό τήν πολλή χρήση, καί τό φορούσε χωρίς κόπο. Διάδικοι στό γραφείο, τό γραφείο τό ίδιο, συνεδριάσεις δημόσιες καί ύπηρεσιακές. Άπ' όλ' αυτά έπρεπε νά ξέρει νά διαλέγει τό άκατέργαστο ύλικό, τό ζωτικό στοιχείο πού άπειλεί πάντα νά διακόψει τήν όμαλή πορεία τών δικαστικών ύποθέσεων: ήταν ύποχρεωμένος νά μή δέχεται κανενός είδους σχέσεις μέ τόν κόσμο πέρα άπό τίς ύπηρεσιακές, καί ό λόγος τών σχέσεων έπρεπε νά είναι μόνο ύπηρεσιακός καί οι ίδιες σχέσεις μόνο ύπηρεσιακές. Έρχεται, λογουχάρη, κάποιος καί θέλει νά μάθει κάτι, γιά μιá πληροφορία. Ο Ίβάν Ίλίτς πού είναι υπάλληλος δέ θά δεχτεί τόν επισκέπτη μέ κανένα πρόσχημα. Μά άν, άντίθετα, ή ύπόθεση είναι τέτοια πού μπορεί νά τήν εκθέσει κανείς σ' ένα επίσημο φύλλο χαρτί, ό ίδιος ό Ίβάν Ίλίτς θά κάνει τ' άδύνατα δυνατά γιά νά ύποχρεώσει τόν ενδιαφερόμενο καί θά τηρήσει ταυτόχρονα τούς τύπους πού κανονίζουν τίς σχέσεις ανάμεσα σέ δυό άτομα, εκείνες, δηλαδή, τής πιό άυστηρής φιλοφροσύνης.

Ο Ίβάν Ίλίτς ήξερε καλύτερα άπό κάθε άλλον νά

χαράζει ένα άυστηρό όριο ανάμεσα στό ανθρώπινο καί στό ύπηρεσιακό στοιχείο. Όπως τελειώνει μιá ύπηρεσιακή σχέση, έτσι τελειώνει καί κάθε άλλη. Κι αυτή τήν ικανότητα νά ξεχωρίζει τήν ύπηρεσιακή πλευρά χωρίς νά τήν μπερδεύει μέ τήν πραγματική ζωή του ό Ίβάν Ίλίτς τήν είχε σέ πολύ μεγάλο βαθμό καί μέ τή μακριά του πείρα καί τό ταλέντο του τήν είχε έπεξεργαστεί ως ένα τέτοιο σημείο πού άκόμη καί, σά βιρτουόζος, άφηνε πότε-πότε τόν εαυτό του, σά στ' άστεία, νά μπερδεύει τίς ανθρώπινες καί τίς ύπηρεσιακές σχέσεις. Τό έπίτρεπε αυτό στόν εαυτό του γιατί ένιωθε μέσα του τή δύναμη, κάθε φορά πού τή χρειαζόταν, νά ξεχωρίσει ξανά μόνο τό ύπηρεσιακό καί ν' άπορρίψει τό ανθρώπινο. Αυτό τό έκανε ό Ίβάν Ίλίτς όχι μόνο εύκολα, εύχάριστα καί σερνά, μά άκόμη καί μέ πολλή τέχνη. Στά διαλείμματα τών συνεδριάσεων κάπνιζε, έπινε τσάι, συζητούσε λίγο πολιτικά, λίγο γιά γενικές ύποθέσεις, λίγο γιά χαρτιά καί πιό πολύ γιά τίς προαγωγές. Καί κουρασμένος, μά μέ τό αίσθημα του βιρτουόζου πού είχε παίζει θανμάσια τά κομμάτι του, τό πρώτο βιολί τής όρχήστρας, γύριζε στό σπίτι. Στο σπίτι, μάνα καί κόρη θά έλειπαν κάπου ή είχαν δεχτεί κάποιον· ό γιός ήταν στό σχολείο, παρακολουθούσε τά μαθήματά του μ' επιτυχία. Όλα ήταν ώρακι κι όμορφα. Ύστερα άπό τό φαγητό, άν δέν είχαν μουσαφιρέους, ό Ίβάν Ίλίτς διάβαζε κανένα βιβλίο πού είχε κάνει θόρυβο, καί τό βράδυ καθόταν νά δουλέψει, δηλαδή διάβαζε χαρτιά, μελετούσε τούς νόμους, σύγκρινε καταθέσεις καί τίς τακτοποιούσε σύμφωνα μέ τούς νόμους. Αυτή τή δουλειά ούτε τή βαριόταν, ούτε τή χαιρόταν. Άν έπληττε, έβρισκε διασκέδαση στό χαρτιά, στό ούιστ· άν δέν είχε παρέα γιά χαρτιά, τότε ήταν καλύτερα νά μελετάει τούς νόμους παρά νά κάθεται μόνος ή νά κάνει συντροφιά τής γυναίκας του. Άδυναμία του Ίβάν Ίλίτς ήταν τό πρόχειρο φαγοπότι όπου καλούσε σπουδαίους κοινωνικούς παράγοντες, άντρες καί γυναίκες, καί ή παρέα μαζί τους θά ήταν όμοια μέ τίς συνηθισμένες παρέες του κόσμου, όπως καί τό σα-

λόνι του ήταν όμοιο μέ όλα τά σαλόνια.

Μιά φορά είχαν και μία δεξίωση, χόρευαν. Κι ό 'Ιβάν 'Ιλίτς ήταν χαρούμενος, κι ήταν όλα όμοια, μόνο πού έγινε μεγάλος καυγάς μέ τή σύζυγο γιά τίς τούρτες και τά γλυκίσματα: ή Πρασκόβια Φιόντοροβνα είχε τό δικό της σχέδιο, και ό 'Ιβάν 'Ιλίτς έπιμενε νά τά πάρουν όλα από ένα μεγάλο ζαχαροπλαστείο: αγοράσε πολλές τούρτες, κι ό καυγάς άρχισε από τίς τούρτες πού έμειναν και πού είχαν στοιχίσει σαρανταπέντε ρούβλια. 'Ο καυγάς ήταν τρικούβερτος και δυσάρεστος — ή Πρασκόβια Φιόντοροβνα είπε τόν άντρα της «άνητο και τσαπατσούλη». Κείνος έπιασε τό κεφάλι του και κάτω τής πέταξε γιά διαζύγιο. Μά στη δεξίωση είχε πολύ κέφι. 'Ηταν παρών ό καλύτερος κόσμος, και ό 'Ιβάν 'Ιλίτς χόρευε μέ τήν πριγκήπισα Τριφόνοβα, τήν άδερφή εκείνης πού είναι γνωστή από τήν ίδρυση τής εταιρείας «'Ούνεσι τι μαγιό γκόριε» [Πάρε μακριά τή θλίψη μου]. Οί χαρές τής ύπηρεσίας ήταν χαρές έγωισμού: οί κοινωνικές χαρές ήταν χαρές ματαιοδοξίας: μά οί πραγματικές χαρές του 'Ιβάν 'Ιλίτς ήταν οί χαρές του ούίστ. Παραδεχόταν πώς ύστερα απ' όλα, ύστερα από όποιαδήποτε γεγονότα χαρούμενα στη ζωή του, ή χαρά πού έκαιγε σά λαμπάδα — είναι νά καθήσει μέ φίλους καλούς, όχι φωνακλάδες, και νά παιξει ούίστ — τέσσερις όλοι-όλοι (μέ πέντε παρουσίαζε δυσκολίες, και κάνεις πώς σ' εύχαριστεί τάχα), και νά κάνει έξυπνο, σοβαρό παιχνίδι (κάθε φορά πού έρχεται τό χαρτί), ύστερα νά δειπνεί μ' ένα ποτήρι κρασί. Και ύπνο εύχάριστο ύστερα από μία παρτίδα ούίστ, άν κέρδισες κιόλας τίποτα λίγα (τό μεγάλο κέρδος είναι μεπλάς) — ό 'Ιβάν 'Ιλίτς ξάπλωνε πολύ ευδιάθετος.

'Ετσι ζούσαν. Στόν κύκλο τους ήταν τά πιο καλά πρόσωπα — και σοβαροί ήλικιωμένοι άνθρωποι, και νεαροί.

Στήν εκλογή των φίλων τους οί δυό σύζυγοι και ή κόρη ήταν απόλυτα σύμφωνοι και, μέ τέλεια συνενόηση, άποφάσιζαν ν' άπαλλαχτούν από κάθε καρυδιάς κα-

ρύδι βρωμιάρηδες φίλους και συγγενείς πού άλώνιζαν μ' ένα σωρό κολακειές και ψεύτικα παινήματα τό σαλόνι μέ τά γιαπωνέζικα πιατάκια στός τοίχους. Πολύ γρήγορα όλοι αυτοί οί βρωμιάρηδες πήραν πόδι, και στός Γκολοβίν έμειναν οί φίλοι πού άξιζαν, οί καλύτεροι. Οί πολλοί νεαροί έκαναν τά γλυκά μάτια στη Λιζάνκα, τήν πολιορκούσαν, και ό Πετρίστσεφ, γιός του Ντημήτρη 'Ιβάνοβιτς Πετρίστσεφ και μοναδικός κληρονόμος τής περιουσίας του, άνακριτής, ήταν ό πιο τολμηρός πολιορκητής, έτσι πού ό 'Ιβάν 'Ιλίτς άναγκάστηκε νά κουβεντιάσει σχετικά μέ τήν Πρασκόβια Φιόντοροβνα: Τι είναι πιο καλά — νά τους στείλουν τάχα μέ μία τρώικα μονάχους νά κάνουν χιονοδρομία, ή γά οργανώσουν μία γιορτή; 'Ετσι ζούσαν. Κι όλα πήγαιναν έτσι χωρίς ν' αλλάξουν, κι όλα ήταν πολύ όμοια.

4

'Ολη ή οικογένεια ήταν μία χαρά. Δέ μπορούσε νά πεί κανείς πώς ό 'Ιβάν 'Ιλίτς ήταν άρρωστος γιατί παραπονιόταν πότε-πότε γιά μία παράξενη γεύση στό στόμα του και γιά κάτι πού τόν ένοχλούσε στήν άριστερή μεριά τής κοιλιάς του.

Μά σιγά-σιγά ή ένόχληση αυτή άρχισε νά μεγαλώνει, νά μή γίνεται ακόμη πόνος, αλλά ένα μόνιμο βάρος στό πλευρό και μία κακοδιαθεσία. 'Η κακοδιαθεσία αυτή μέρα μέ τή μέρα μεγάλωνε κι άρχισε νά χαλάει τήν εύχάριστη ζωή πού περνούσε τώρα ή οικογένεια. Τό άντρώγυνο ξανάρχισε ταχτικούς καυγάδες, και γρήγορα ή άνεση και ή εύχαρίστηση πήγαν περίπατο, και μόνο τά προσχήματα σωζόντουσαν ακόμη, κι αυτά μέ δυσκολία. 'Η μία σκηνή διαδεχόταν τήν άλλη. 'Εμειναν μόνο νησάκια, κι αυτά ελάχιστα, όπου τό άντρώγυνο μπορού-

σε να κουβεντιάζει χωρίς εκρήξεις.

Καί η Πρασκόβια Φιόντοροβνα είχε τώρα κάποιο λόγο να παραπονιέται για το δύσκολο χαρακτήρα του άντρα της. Μέ τη συνήθεια που είχε να μεγαλοποιεί τα πράματα έλεγε πως τέτοιος ήταν πάντα ο άντρας της και μόνο από καλοσύνη της τον είχε άνεχτεί είκοσι χρόνια τώρα. Η αλήθεια είναι πως οι καυγάδες άρχιζαν τώρα απ' αυτόν. Έξυνε τα νύχια του πριν από το φαγητό ή τρώγοντας τή σούπα του. Τή μιά κάποιο σερβίτσιο θά είναι ραγισμένο, τήν άλλη — τό φαγητό δέν είναι καλό, ό γιός άκούμπησε μέ τόν άγκώνα πάνω στό τραπέζι, ή κόρη είναι άχτένιστη. Καί όλα άρχιχνε στην Πρασκόβια Φιόντοροβνα, για όλα έφταιγε αυτή. Στην άρχή ή γυναίκα του δέν του χάριζε κάστανα, μά δυό-τρεις φορές που κείνος μέ τίς πρώτες μπουκιές άρχισε μιά φοβερή γκρίνια, κατάλαβε πως πρόκειται για κάτι σοβαρό που είχε σχέση μέ τήν τροφή κι έδωσε τόπο στην όργή. Δέ μιλούσε πιά και μόνο φρόντιζε να τελειώνει μέ τό φαγητό της κάθε φορά πιό γρήγορα. Μέ τήν ύποχώρησή της αυτή σημείωσε μιά μεγάλη έπιτυχία. Τό πήρε άπόφαση πως ό άντρας της είναι ιδιότροπος και τής είχε κάνει μαρτύριο τή ζωή της κι άρχισε να λυπάται τόν έαυτό της. Κι όσο πιό πολύ τόν λυπόταν, τόσο περισσότερο μισούσε τόν άντρα της. Άρχισε να εύχεται να τόν δει γρήγορα πεθαμένο, μά κι αυτό δέν τό ήθελε — πως θά ζούσε ή οικογένεια χωρίς τό μισθό του; Κι αυτό τήν έκανε να μή θέλει να τόν βλέπει στά μάτια της. Ένωθε τρομερά δυστυχισμένη ίσια-ίσια γιατί ούτε και ό θάνατός του δέ μπορούσε να τή γλυτώσει, και σκύλιαζε, και τό έκρυβε, κι αυτή ή κρυμένη λύσσα της δυνάμωνε τήν δική του λύσσα.

Υστερα από μιά σκηνή όπου ό Ίβάν Ίλίτς είχε όλοφάνερα άδικο και που ύστερα, δίνοντας εξηγήσεις, έιπε πως είναι νευρικός, ευέξαπτος μά φταίει ή άρρώστεια, ή Πρασκόβια Φιόντοροβνα του δήλωσε πως, αν είναι άρρωστος, έχει ανάγκη από θεραπεία, και του ζήτησε να πάει σ' έναν καλό γιατρό.

Πήγε. Όλα έγιναν όπως τά είχε προβλέψει και όπως συνήθως συμβαίνει. Καί ή αϊθουσα άναμονής, και ή προσποιητή σοβαρότητα, ή γιατρίστικη, ή γνωστή του, κείνη ή ίδια που τήν ήξερε από τόν έαυτό του στό δικαστήριο, και τό βήξε-ανάσαινε μέ τό χτύπημα τά δάχτυλα στην πλάτη, και ή άκρόαση, και οι έρωτήσεις που άποκτούν προκαθορισμένες, σίγουρα άχρηστες, άπαντήσεις κι ένα σοβαρό ύφος που έμοιαζε να θέλει να πεί ότι έχετε μας έμπιστοσύνη, έμεις θά τά διορθώσουμε όλα, έχουμε τό δικό μας σίγουρο τρόπο για τόν καθένα και για όλους. Όλα τά ίδια όπως και στό δικαστήριο. Τήν ύποκριτική στάση που έπαιρνε αυτός μπροστά στους κατηγορούμενους, τήν ίδια άκριβώς έπαιρνε μπροστά του ό καλός, ό φημισμένος γιατρός.

Ό γιατρός έλεγε: αυτό και κείνο μας λέει πως σάς συμβαίνει τό ένα και τό άλλο· μά αν αυτό δέ διαπιστωθεί από τίς εξετάσεις για αυτό και για κείνο, τότε θά σάς προτείνουμε τό ένα και τό άλλο. Αν σάς προτείνουμε αυτό, τότε..., και πάει λέγοντας. Για τόν Ίβάν Ίλίτς μόνο ένα πράγμα είχε σημασία: είναι τάχα επικίνδυνη ή κατάσταση του ή όχι; Μά ό γιατρός έκανε πως δέν άκουσε τήν άτοπη αυτή έρώτηση. Από τήν άποψη του γιατρού, ή έρώτηση αυτή ήταν πολυτέλεια και δέ σήκωνε συζήτηση· μόνο ένα πράγμα είχε σημασία για αυτόν: ένας ύπολογισμός πιθανοτήτων μέ βάση τό τριπλό ένδεχόμενο: μιάς νεφρίτιδας, ενός χρόνιου κατάρρου και μιάς σκωληκοειδίτιδας. Καί δέν έπρόκειτο για τή ζωή του Ίβάν Ίλίτς, αλλά για μιά φιλονικία, να πεί κανείς, ανάμεσα στα νεφρά και στη σκωληκοειδή άπόφωση. Καί από τή φιλονικία νικητής βγήκε ό δεύτερος αντίπαλος, όπως δήλωσε ένθουσιασμένος ό γιατρός μέ τήν επιφύλαξη πως ή εξέταση των ούρων μπορεί να δείξει άλλα πράγματα και πως τότε ή ύπόθεση θά χρειαστεί αναθεώρηση. Όλ' αυτά ήταν τά ίδια κι άπαράλλαχτα που είχε κάνει χιλιάδες φορές ό ίδιος ό Ίβάν Ίλίτς μέ ύπόδικους μέ τόν ίδιο ένθουσιασμό. Μέ τήν ίδια ίκανοποίηση κι ό γιατρός, ένθουσιασμένος, κοιτάζοντας χα-

ύμενος, λές, τόν ύπόδικο πάνω από τά γυαλιά του, ήγαλε τό συμπέρασμά του. 'Από τήν τελική διάγνωση του γιατρού ὁ 'Ιβάν 'Ιλίτς έβγαλε τό δικό του συμπέρασμα πώς είναι άσχημα, πώς γι αυτόν, τό γιατρό, νάι, καί γιά τόν καθένα, πέρα βρέχει — ένώ αυτός τήν έχει άσχημα. Καί τό συμπέρασμα αυτό έκανε τόν 'Ιβάν 'Ιλίτς νά πονέσει βαθιά προκαλώντας του ένα αίσθημα οίκτου γιά τόν εαυτό του κι ένα μεγάλο μίσος γι αυτό τόν άδιάφορο γιατρό μπροστά σ' ένα τόσο σπουδαίο ζήτημα.

Μά δέν είπε τίποτα σηκώθηκε, άκούμπησε τά χρέματα — τήν άμοιβή του γιατρού, πάνω στό τραπέζι, άναστέναξε καί στό τέλος είπε:

— 'Εμείς οί άρρωστοί, γιατρέ, μπορεί καί νά κάνουμε άνάρμοστες έρωτήσεις. Γενικά, τί λέτε, ή άρρώστεια αυτή είναι επικίνδυνη ή όχι, γιατρέ.

Ο γιατρός τόν κοίταζε άυστηρά μέ τό ένα μάτι, πίσω από τά γυαλιά του, σά νά του έλεγε: κατηγορούμενε, άν στίς άπαντήσεις σας δέν περιορισείτε μέσα στά πλαίσια τών έρωτήσεων πού σάς θέτουν, θ' άναγκαστώ νά διατάξω τήν άπομάκρυνσή σας από τήν αίθουσα του δικαστηρίου.

— Σās είπα, κύριε, κείνο πού θεωρούσα άπαραίτητο καί λογικό, είπε ὁ γιατρός. Τά παραπέρα θά μās τά πεί ή έξέταση. Κι ὁ γιατρός τάν άφησε μέ μιá μικρή ύπόκλιση.

Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς βγήκε σιγά-σιγά στό δρόμο, κάθησε τσακισμένος στό έλκνηρό του καί είπε νά τόν πάνε στό σπίτι του. Σ' όλο τό δρόμο έλεγε καί ξανάλεγε αυτά πού του είχε πεί ὁ γιατρός προσπαθώντας νά μεταφέρει στήν άπλή γλώσσα όλα αυτά τά μπερδεμένα, άόριστα επιστημονικά λόγια καί νά διαβάσει εκεί τήν άπάντηση στό έρώτημα: είμαι τάχα άσχημα, πολύ άσχημα, ή δέν είναι άκομη τίποτα; Καί του φαινόταν πώς όλα όσα είχε πεί ὁ γιατρός είχαν τήν έννοια οτι είναι πολύ άσχημα. Όλα στό δρόμο του φάνηκαν μελαγχολικά. Οί άμαξάδες — μελαγχολικοί, τά σπίτια — μελαγχολικά οί περαστικοί, τά μαγαζιά — παντού μελαγχολία. Κι ὁ πόνος αυτός, ένας βουβός, σουβλερός πόνος πού δέ σταματούσε ούτε στιγμή

έπαιρνε σέ σύγκριση μέ τά λόγια του γιατρού μιá άλλη, πιό σοβαρή σημασία. Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς κόλλησε τώρα σ' αυτό τόν πόνο μέ βαριά καρδιά.

Έφτασε στό σπίτι κι άρχισε νά διηγείται στή γυναίκα του τά καθέκαστα μέ όλες τίς λεπτομέρειες. Η γυναίκα του τόν άκουγε μέ προσοχή, μά στήν μέση περίπου μπαίνει ή κόρη τους μέ τά καλά της: μάνα καί κόρη θά έβγαιναν γιά κάπου. Έβαλε τά δυνατά της νά καθήσει ν' άκούσει αυτά τά βαριά πράγματα, μά μόνο γιά δυό-τρια λεφτά: βγήκε δέν άργησε νά τήν άκολουθήσει καί ή μητέρα της.

— Λοιπόν, έντάξει, έντάξει, είπε ή σύζυγος. Κοίταξε τώρα νά παίρνεις ταχτικά τό φάρμακό σου. Δώσε δώ τή συνταγή, θά στείλω τό Γεράσιμο στό φαρμακείο. Καί πήγε νά φορέσει τά καλά της.

Δέν έβρισκε ήσυχία, πιανόταν ή άνάσα του ὀση ὄρα ή γυναίκα του βρισκόταν μέσα στό δωμάτιό της: μόλις τήν είδε νά βγαίνει, άναστέναξε βαριά.

— Τί νά πεί κανείς, μουρμούρισε. Ίσως νά μήν είναι τίποτα άκόμη...

Άρχισε νά παίρνει τό φάρμακό του, καί νά συμμορφώνεται μέ τίς ύποδείξεις του γιατρού πού μπορούσαν ίσως ν' αλλάξουν ύστερα από τό άποτέλεσμα τής εξέτασης τών ούρων. Μά εδῶ τά πράγματα μπερδεύτηκαν κάπως — από τό άποτέλεσμα τής εξέτασης κι από τά νέα μέτρα ύστερα από τό άποτέλεσμα καί μέ βάση αυτό. Νά δει τόν ίδιο τό γιατρό ήταν άδύνατο, μά έβγαине πώς δέν έγινε κείνο πού είχε πεί ὁ γιατρός. Ή είχε ξεχάσει, ή είχε πεί ψέματα, ή του είχε κρύψει κάτι.

Όπως καί νάναι, ὁ 'Ιβάν άρχισε νά συμμορφώνεται μέ τίς ύποδείξεις καί στή συμμόρφωση αυτή βρήκε παρηγοριά τόν πρώτο καιρό.

Κύρια άπασχόληση του 'Ιβάν 'Ιλίτς από τή μέρα τής επίσκεψής του στό γιατρό ήταν ή άπόλυτη συμμόρφωση του στίς ύποδείξεις του γιατρού σχετικά μέ τά μέτρα ύγιεινής καί διαίτας, καί μέ τή λήψη τών φαρμάκων, μέ τήν παρακολούθηση του πόνου του καί μέ τή γενική

κατάσταση του οργανισμού του. Βασικά ενδιαφέροντα του 'Ιβάν 'Ιλίτς είχαν γίνει τώρα οι άρρώστειες και η υγεία του ανθρώπου. Κάθε φορά που άκουγε να μιλάνε, για άρρώστους, για πεθαμένους, για θεραπείες, ιδιαίτερα για μία άρρώστεια που έμοιαζε με τη δική του, αυτός προσπαθώντας να κρύψει την ταραχή του, άφουγκραζόταν, ρωτούσε συνέχεια, έβγαζε συμπεράσματα.

‘Ο πόνος δέν ύποχωρούσε, μά ό 'Ιβάν 'Ιλίτς προσπαθούσε ν' αναγκάσει τόν έαυτό του νά σκέφτεται πώς πάει καλύτερα. Καί μπορούσε νά ξεγελάει τόν έαυτό του όσο δέ γινόταν τίποτα πού νά τόν άνησυχήσει. Μά στην πρώτη παρεξήγηση μέ τή γυναίκα του, σέ μία άναποδιά στην ύπηρεσία του, σέ μία γκίνια στό ούιστ τά έβλεπε όλα μαύρα στην άρρώστεια του· άλλοτε, μπορούσε κι άντιστεκόταν σ' αυτά τ' άτυχήματα περιμένοντας και λέγοντας, νά, όπου νάναι θά τό διορθώσω τό κακό, θά παλέψω, θά κερδίσω τό μεγάλο κόλπο. Τώρα, σέ κάθε άποτυχία του λυνόντουσαν τά γόνατα και τόν έπιανε άπελπισία. Έλεγε μέσα του: νά, μόλις άρχισα νά παίρνω άπάνω μου και τό φάρμακο νά κάνει τή δουλειά του, βγαίνει μπροστά αυτή ή γκίνια, ή στενοχώρια... Καί τάβαζε μέ τή γκίνια ή μέ τόν κόσμο, μέ κείνους πού τόν στενοχωρούσαν και τόν σκότωναν λίγο-λίγο, κι ένωθε πώς ή όργή αυτή τόν έξοντώνει· μά δέ μπορούσε νά τήν άποφύγει. Θά έλεγε κανείς πώς αυτός έπρεπε νά βλέπει ότι αυτή ή μνησικακία του για περιστατικά και άνθρώπους επιδεινώνει τήν κατάστασή του και ότι δέ θά πρέπει νά δίνει σημασία στις στενοχώριες πού είναι στη ζωή άναπόφευχτες· μά κείνος έβλεπε τά πράγματα τελείως άντίθετα· έλεγε πώς έχει ανάγκη από ήσυχία, μά πήγαινε εκεί όπου του χαλούσαν τήν ήσυχία, και μέ τό παραμικρό γινόταν μπαρούτη. Έπιδείνωνε τήν κατάστασή του και ή mania του νά διαβάξει ιατρικά βιβλία και νά συμβουλευέται τούς γιατρούς. Τό χειρότερομα προχωρούσε τόσο κανονικά πού μπορούσε νά ξεγελάει τόν έαυτό του συγκρίνοντας τή θέση του από τή μία μέρα στην άλλη — ή διαφορά ήταν μικρή. Μά κάθε φορά πού συμβουλευόταν

ένα γιατρό, του φαινόταν πώς πηγαίνει χειρότερα, και μάλιστα πολύ γρήγορα. Καί παρ' όλ' αυτά, τό βιολί του — από γιατρό σέ γιατρό για συμβουλές.

Αυτό τό μήνα πήγε νά συμβουλευτεί έναν άλλο ξακουστό γιατρό: κι ό άλλος του είπε σχεδόν τά ίδια μέ τόν πρώτο, μά έβαλε άλλιώς τά πράγματα. Καί ή γνώμη του δέν έκανε τίποτ' άλλο παρά νά μεγαλώσει τις άμφιβολίες και τό φόβο του 'Ιβάν 'Ιλίτς. Ένας φίλος κάποιου φίλου του — ένας πολύ καλός γιατρός, — κείνος έκανε άλλη διάγνωση και μόλο πού του ύποσχέθηκε πώς γρήγορα θά γινόταν καλά, μέ τις έρωτήσεις του και τις συμβουλές του μέρδευε άκόμη πιό πολύ τόν 'Ιβάν 'Ιλίτς και μεγάλωσε τήν άμφιβολία του. Ένας όμοιοπαθής — έκανε κι αυτός άλλη διάγνωση, του έδωσε κι ένα φάρμακο πού ό 'Ιβάν 'Ιλίτς τό έπαιρνε κρυφά άπ' όλους μία φορά τή βδομάδα. Μά από τήν πρώτη κιόλας βδομάδα δέν ένιωσε καμιά ανακούφιση, έχασε τήν έμπιστοσύνη του στις προηγούμενες θεραπείες και στην τελευταία κι έπρεσε σέ άκόμα πιό μεγάλη άπελπισία. Κάποτε μία γνωστή του κυρία του έκανε λόγο για θεραπεία μέ τις εικόνες. ‘Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς τσάκωσε τόν έαυτό του ν' άκούει μέ προσοχή και νά δίνει πίστη στά κουραφέξαλα, πώς μπορεί νά βγει ένα καλό άποτέλεσμα. Αυτή ή περίπτωση τόν έκανε ν' ανατριχιάσει. «Δέ θέλεις νά νερούλιασε τό μυαλό μου; μονολογούσε. Άνοησίες! Όλα είναι βλακείες, δέν πρέπει νά είμαι φοβητσιάρης· πρέπει νά διαλέξω ένα γιατρό και ν' ακολουθήσω αυστηρά τήν κούρα πού θά μέ διατάξει. Αυτό θά κάνω. Πάει τελείωσε. Θά πάψω νά σκέφτομαι τό πράγμα, και ως τό καλοκαίρι θά κάνω θεραπεία. Κι ως τότε βλέπουμε. Τώρα — τέρμα στους δισταγμούς!...» 'Ηταν εύκολο νά τά λέει όλ' αυτά, μά άδύνατο νά τά εφαρμόσει. ‘Ο πόνος στό πλευρό τόν βασάνιζε, φαινόταν νά μεγαλώνει, νά μονιμοποιείται, ή γεύση γινόταν συνέχεια πιό παράξενη, του φαινόταν πώς κάτι βρωμάει τό στόμά του, και ή όρεξή του και οι δυνάμεις του νά τόν εγκαταλείπουν συνέχεια. 'Ηταν άδύνατο νά ξεγελάσει τώρα τόν έαυτό του: του συνέβαινε κάτι τρομερό, και-

νούργιο, για πρώτη φορά τόσο σημαντικό στη ζωή του. Καί τ' ἤξερε μόνο αὐτός· ὄλοι οἱ ἄλλοι γύρω του δέν τό καταλάβαιναν ἢ δέν ἤθελαν νά καταλάβουν καί νόμιζαν πώς ὅλα στόν κόσμο πηγαίνουν ὅπως καί πρίν. Αὐτό ήταν πού βασάνιζε πιά πολύ τόν Ἰβάν Ἰλίτς. Στό σπίτι του, καί πρώτα-πρώτα ἡ γυναίκα του καί ἡ κόρη του πού τώρα βρήκαν τήν ὄρεξη νά βγαίνουν κάθε μέρα, ἔβλεπε πώς δέν τόν καταλαβαίνουν, ἀγαναχτούσαν μέ τή μελαγχολία του καί τίς ἀπαιτήσεις του, λές κι ἔφταιγε αὐτός γιά τό χάλι του. Μόλο πού προσπαθοῦσαν νά τό κρύβουν, αὐτός ἔβλεπε πώς τούς εἶναι ἐμπόδιο· κι ἀκόμη πώς ἡ γυναίκα του εἶχε συνηθίσει σέ μιὰ ὀρισμένη στάση ἀπέναντι στήν ἀρρώστεια του, καί τήν κρατοῦσε χωρίς νά τή νοιάζει τί ἔλεγε καί τί ἔκανε ὁ ἄντρας της. Καί νά ποιὰ ήταν ἡ στάση της:

—Ξέρετε, ἔλεγε στούς γνωστούς μπροστά του, ὁ Ἰβάν Ἰλίτς δέ μπορεί νά κάνει ὅπως ὅλος ὁ κόσμος καί νά συμμορφώνεται μέ τίς ὁδηγίες τοῦ γιατροῦ του. Σήμερα θά πάρει σταγόνες καί τρώει αὐτό πού τόν ἔχουν διατάξει, καί θά κοιμηθεῖ νωρίς· αὔριο, ἂν δέν κοιτάξω ἐγώ, θά ξεχάσει νά πάρει, θά φάει ψάρι (πού τοῦ τό ἔχουν ἀπαγορέψει) καί θά παίξει οὐίστ ὡς τή μία μετά τά μεσάνυχτα.

—Πότε ἔγινε αὐτό; θά πει ὁ Ἰβάν Ἰλίτς τσακισμένος. Μιά φορά μόνο στοῦ Πιότρ Ἰβάνοβιτς.

—Καί χτές μέ τό Σιεμπέκ

—Καλά, καλά, δέ μπορούσα νά κοιμηθῶ ἀπό τόν πόνο...

—Δέ μέ νοιάζει, μά κείνο πού βλέπω εἶναι πώς δέ θά γίνεις καλά καί μέ βασανίζεις.

Ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα δέν ἔκρυβε ἀπό τούς ἄλλους κι ἀπό τόν ἴδιο τόν ἄντρα της τή γνώμη της πώς γιά τήν ἀρρώστεια του φταίει αὐτός καί πώς ὅλο τό χάλι του εἶναι μιὰ πρόσθετη στενοχώρια πού δίνει στή γυναίκα του. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἤξερε πώς αὐτά τά ἔλεγε ἀθελά της, μά κι αὐτό δέν τόν ἀνακούφιζε.

Στό δικαστήριο ὁ Ἰβάν Ἰλίτς παρατηροῦσε, ἢ νόμιζε

πώς παρατηρεῖ, τήν ἴδια περιέργη στάση ἀπέναντί του: τή μία τοῦ φαινόταν πώς τόν κοιτάζουν ἔτσι πού λές καί εἶναι ἔξοιμος νά τά παρατήσει καί νά φύγει· τήν ἄλλη, οἱ γνωστοί του ἀρχίζουν νά τόν πειράζουν φιλικά γιά τήν καχυποψία του, ὡσάν αὐτό τό φριχτό, τό τρομερό καί ἀνήκουστο πράγμα πού γεννήθηκε μέσα του καί τόν βυζαίνει ἀδιάκοπα καί τόν τραβάει ἀσυγκράτητα γιά κάπου εἶναι τό πιά βολικό ἀντικείμενο γιά πείραγμα. Ἰδιαίτερα ὁ Σβάρτς πού μέ τά χωρατά του, τή ζωντάνια καί τή φινέτσα του θύμιζε στόν Ἰβάν Ἰλίτς τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του πρίν δέκα χρόνια τόν νευρίαζε περισσότερο ἀπ' ὅλους.

Ἐρχόντουσαν φίλοι γιά μιὰ παρτίδα οὐίστ. Τό ἔστρωσαν — μοίραζαν χαρτιά ἀπό καινούργια τράπουλα, τά χαϊδολογοῦσαν, τά ἔβαζαν χωριστά μέ τά χρώματα. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἔχει τό ἑπτὰ καρό. Ὁ σύντροφός του εἶπε: χωρίς κόζια καί τόν ὑποστηρίζει μέ δύο καρό. Τί ἄλλο; Χαρούμενα ἔξυπνα ἔρχεται ἡ ἐπιτυχία — εἶναι ἕνα καινούργιο παιχνίδι. Καί ξαφνικά ὁ Ἰβάν Ἰλίτς αἰσθάνεται αὐτό τόν τσουχερό πόνο, αὐτή τή γεύση στό στόμα, καί ἀγριεύει στή σκέψη πώς σ' αὐτά τά χάλια μπορεί νά χαρεῖ τήν ἐπιτυχία.

Κοιτάζει τό σύντροφό του Μιχαήλ Μιχαίλοβιτς πώς χτυπάει πάνω στό τραπέζι τό πληθωρικό χέρι του καί, δείχνοντας εὐγένεια, καί καλοσύνη, δέ χουφτιάζει τά κερδισμένα, ἀλλά τά σπρώχνει κατά τό σύντροφό του, τόν Ἰβάν Ἰλίτς, γιά νά εὐχαριστηθεῖ κείνος μαζευοντάς τα, χωρίς νά κάνει τόν κόπο νά τεντώσει τά χέρια του. «Νομίζει τάχα πώς εἶμαι τόσο ἀδύνατος πού δέ μπορῶ ν' ἀπλώσω μακριά τό χέρι μου;» ἀναρωτιέται ὁ Ἰβάν Ἰλίτς, ξεχνάει τά κόζια, τά παίζει, κόβει τό σύντροφό του, τά κάνει θάλασσα, χάνει — καί τό πιά τρομερό εἶναι πώς βλέπει τό Μιχαήλ Μιχαίλοβιτς νά ὑποφέρει, καί γι αὐτόν πέρα βρέχει. Καί εἶναι φριχτό νά σκέφτεται κανείς γι αὐτό πέρα βρέχει.

Ὅλοι βλέπουν πώς βαραίνει, καί τοῦ λένε: «Μποροῦμε νά διακόψουμε ἐδῶ, ἂν κουραστήκατε. Ἐχετε ἀνάγκη

από ανάπαιση. 'Ανάγκη λείπει από ανάπαιση: 'Όχι, ἐγώ δὲν κουράστηκα καθόλου, αὐτοὶ θὰ χάσουν τρεῖς παρτίδες μαζί. 'Όλοι εἶναι κατσούφηδες, ἀμίλητοι. 'Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς βλέπει πὸς σ' αὐτὸν ὀφείλεται ἡ μελαγχολία τους, καὶ δὲ μπορεί ν' ἀλλάξει τὴν ἀτμόσφαιρα. Τρῶνε καὶ χωρίζουν, κι ὁ 'Ιβάν 'Ιλίτς μένει μονάχος του καὶ καταλαβαίνει πὸς ἡ ζωὴ του εἶναι δηλητηριασμένη καὶ δηλητηριάζει τὴ ζωὴ τῶν ἄλλων καὶ ὅτι τὸ δηλητήριό αὐτὸ δὲν ἐξασθενίζει, ἀλλὰ προχωρεῖ ὄλο καὶ πιὸ βαθιά, πιὸ πλατιά, γιὰ νὰ ἀπλωθεῖ σ' ὅλη τὴν ὕπαρξή του.

Καὶ μέ τὴ συναισθήση αὐτῆ, καὶ μέ τὸ σωματικὸ πόνο, κι ὀκόμη μέ τὸν τρόπο θὰ ζάπλωνε στὸ κρεβάτι γιὰ νὰ μένει συχνά ἄπνους ἀπὸ τὸν πόνο τίς πιὸ πολλές ὥρες τῆς νύχτας. Καὶ τὸ πρωὶ ἔπρεπε νὰ σηκωθεῖ ξανά, νὰ ἐτοιμαστεῖ, νὰ πάει στὸ δικαστήριό, νὰ μιλάει, νὰ γράφει· μὰ καὶ νὰ μὴν ἔφυγε, θὰ ἔμενε στὸ σπίτι εικοσιτέσσερις ὥρες μέ τὴν καθεμίά τους ἕνα σωστὸ μαρτύριο. Κι ὁ 'Ιβάν 'Ιλίτς ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ ζεῖ στὴν ἄκρη τοῦ γκρεμοῦ χωρὶς κανεὶς νὰ τὸν καταλαβαίνει ἢ νὰ τὸν λυπόται γιὰ τὴν τύχη του.

5

Πέρασε ἔτσι ὁ πρῶτος, πέρασε κι ὁ δεύτερος μῆνας. Πρὶν ἀπὸ τὴν Πρωτοχρονιὰ ἔφτασε στὴν πόλη τους ὁ κουινιάδος του καὶ κατέβηκε μπροστὰ στὸ σπίτι τους. 'Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς ἦταν στὸ δικαστήριό. Ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα εἶχε βγεῖ νὰ ψωνίσει. Μπαίνοντας ὁ 'Ιβάν 'Ιλίτς στὸ γραφεῖο του βρῆκε μέσα κεῖ τὸν κουινιάδο του, ἕνα γεροδεμένο κατακόκκινο ἄντρα, ν' ἀσχολεῖται ὁ ἴδιος μέ τὰ μπαγκάζια του. Σήκωσε τὸ κεφάλι του στὰ βήματα τοῦ 'Ιβάν 'Ιλίτς καὶ τὸν κοίταξε γιὰ μιὰ στιγμή ἀμίλητος. Αὐτὴ ἡ ματιά τὰ εἶπε ὄλα στὸν 'Ιβάν 'Ιλίτς. 'Ο κουινιάδος

του ἀνοιξε τὸ στόμα γιὰ ν' ἀναστενάξει, μὰ συγκρατήθηκε. Ἡ κίνηση αὐτῆ ἔμοιαζε μέ χριστικὴ βολή.

—'Αλλάξα, ἔ.

—Ναί... μὴ μικρὴ ἀλλάγη.

Καὶ ὅσα καὶ νὰ εἶπε ὁ 'Ιβάν 'Ιλίτς σέ συνέχεια γιὰ τὸ παρουσιαστικὸ του, ὁ κουινιάδος του κρατοῦσε τὸ στόμα κλειστὸ. Γύρισε ἀπὸ τὰ ψώνια ἢ Πρασκόβια Φιόντοροβνα· ὁ κουινιάδος ἄφησε τὸ γαμπρὸ του καὶ πῆγε νὰ δεῖ τὴν ἀδερφή του. 'Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς κλειδῶσε τὴν πόρτα ἀπὸ μέσα κι ἔτρεξε μπροστὰ στὸν καθρέφτη: κοιτάχτηκε ἀνφᾶξ, ὕστερα προφίλ. Πῆρε μιὰ φωτογραφία πού ἦταν βγαλμένος μαζί μέ τὴ γυναίκα του κι ἔκανε σύγκριση μέ τὸ εἶδωλό του στὸν καθρέφτη. Ἡ ἀλλαγὴ ἦταν τεράστια. Ὑστερα σήκωσε τὰ μανίκια του ὡς τὸν ἀγκώνα, κοίταξε τὰ χέρια του, κόθησε στὸν καναπέ κι ἔγινε πιὸ μαῦρος ἀπὸ τὴ νύχτα.

«'Όχι, ὄχι, δὲν πρέπει», εἶπε μέσα του, πετάχτηκε ἀπάνω, πῆγε στὸ τραπέζι, ἀνοιξε ἕνα φάκελο, ἀρχισε νὰ τὸν μελετᾷ, μὰ εἶδε πὸς δὲ μπορούσε νὰ συνεχίσει. Ἐκκλειδῶσε τὴν πόρτα καὶ πῆγε στὸ σαλόνι. Ἡ πόρτα γιὰ τὸ μικρὸ σαλόνι ἦταν κλειστὴ. Πλησίασε στὰ νύχια κι ἔβαλε ἀφτί.

—'Όχι, τὰ μεγαλοποιεῖς, ἔλεγε ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα.

—Γιατί τὰ μεγαλοποιᾷ; Δέ βλέπεις — πεθαμένος ἄνθρωπος, κοίτα τὰ μάτια μου. Χωρὶς φῶς. Μὰ τί ἔχει, τελοσπάντων;

—Κανεὶς δὲν ξέρει. 'Ο Νικολάγιεφ (ἦταν ὁ δεῦτερος γιατρός) εἶπε κάτι, μὰ κι ἐγὼ δὲν ξέρω τί ἀκριβῶς. 'Ο Λιεστσετίσκη (ὁ ξακουστός, ἡ κορυφή), ἀπεναντίας, δῆλωσε...

'Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς ἔφυγε καὶ πῆγε στὸ δωμάτιό του, ζάπλωσε κι ἔπεσε σέ σκέψη. «Τὸ νεφρὸ μου εἶναι, τὸ νεφρὸ μου». Θυμήθηκε ὄλα ὅσα τοῦ εἶχαν πεῖ οἱ γιατροὶ γιὰ τὸ νεφρὸ του, πὸς εἶχε φύγει ἀπὸ τὴ θέση του καὶ πὸς «περιπλανιέται». Καὶ προσπαθοῦσε μέ τὴ φαντασία του νὰ πιᾶσει αὐτὸ τὸ νεφρὸ καὶ νὰ τὸ στερεώσῃ στὴ

θέση του· δέ χρειάζονται πολλά πράγματα, τοῦ φαινόταν.
«Όχι, θά πάω καί στόν Πιότρ Ἰβάνοβος (ἦταν ὁ φίλος
πού τοῦ εἶχε συστήσει τό φίλο του γιατρό). Εἰδοποίησε νά
τοῦ ἐτοιμάσουν τό ἔλκηθρο.

—Γιά ποῦ εἶσαι, Jean? τόν ρώτησε ἡ γυναίκα του μ'
ἕνα ὕφος θλιμένο καί ἀσυνήθιστα καλοσυνάτο.

Αὐτή ἡ παράξενη καλοσύνη τοῦδωσε στά νεύρα. Τήν
κοίταξε μέ κατεβασμένα μούτρα.

—Θέλω νά πάω στόν Πιότρ Ἰβάνοβιτς.

Πῆγε στό φίλο του καί τράβηξαν παρέα γιά τό γιατρό.
Τόν βρήκαν, καί ὁ Ἰβάν Ἰλίτς κουβέντιασε πολλή ὥρα
μαζί του.

Ἐξετάζοντας μέ τό νοῦ του ἀνατομικά καί φυσιολο-
γικά τίς λεπτομέρειες γιά κείνο πού, σύμφωνα μέ τή
γνώμη τοῦ γιατροῦ, τοῦ συνέβαινε, μπῆκε στό νόημα.

Ἦταν ἕνα πραγματάκι, τόσο δά, στή σκωληκοειδή
ἀπόφωση. Αὐτό μποροῦσε νά διορθωθεῖ. Ἐνίσχυση τῆς
λειτουργίας ἐνός ὄργάνου, ἐξασθένιση, μείωση τῆς δρα-
στηριότητας ἐνός ἄλλου, θά γίνει ἀπορρόφηση, καί ὅλα θά
διορθωθοῦν. Ἐφτασε λίγο ἀργότερα στό σπῆτι γιά φαγη-
τό. Ἐφαγε, εἶχε ὄρεξη γιά συζήτηση, μά γιά κάμποση ὥρα
δέ μποροῦσε νά πάει γιά δουλειά στό γραφεῖο του. Καμιά
φορά τό ἀποφάσισε καί πῆγε, καί καταπίστηκε μέ τή
δουλειά του. Μελετοῦσε φακέλους, διάφορα ἔγγραφα, μά
ἤξερε πῶς μιά ἄλλη ὑπόθεση τόν περιέμενε, μιά ὑπόθεση
σοβαρή, ἐνδόμυχη πού θά τόν ἀπασχολήσει στό τέλος, κι
αὐτό δέν τόν ἄφηνε σέ ἡσυχία, δέ μποροῦσε νά συγκεν-
τρωθεῖ. Τελειώνοντας τήν ἐργασία του, θυμήθηκε πῶς
αὐτή ἡ ἐνδόμυχη ὑπόθεση δέν ἦταν παρά ἡ σκωληκοει-
δῆς ἀπόφωση. Μά δέν κάθησε ν' ἀσχοληθεῖ μέ τό ζήτημα
αὐτό καί πῆγε γιά τό τσάι. Βρῆκε ἐπισκέπτες, συζητού-
σαν, ἔπαιζαν πιάνο, τραγουδοῦσαν· ἦταν καί ὁ ἀνακριτής,
ὁ ἐπίδοξος γαμπρός. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς πέρασε τή βραδυά
του μέ περισσότερο κέφι ἀπό ἄλλες φορές, ὅπως παρατή-
ρησε ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα, μά δέν ἔπαψε οὔτε μιά
στιγμή νά σκέφτεται τή σκωληκοειδή ἀπόφωση. Στίς
ἔντεκα καληνύχτισε καί πῆγε στό δωμάτιό του. Κοιμόταν

μονάχος ἀπό τότε πού εἶχε ἀρρωστήσει, σ' ἕνα μακρῶ
δωμάτιο δίπλα στό γραφεῖο. Ξεντύθηκε καί πήρε ἕνα μυθι-
στόρημα τοῦ Ζολά, μά δέ διάβαζε — σκεφτόταν. Καί στή
φαντασία του γινόταν ἡ ποθητή διορθωση τῆς ἀπόφωσης:
ἀπορρόφηση, ἀπόρριψη, ἀποκατάσταση τῆς κανονικῆς
λειτουργίας. «Ναί, αὐτό εἶναι, εἶπε μέσα του. Μόνο πού
πρέπει νά βοηθάμε τή φύση» θυμήθηκε τό φάρμακο..
ἀνασκηώθηκε, τό πῆρε, ξάπλωσε μέ τήν πλάτη παρακο-
λουθώντας πόσο εὐεργετικά ἔνεργεῖ τό φάρμακο καί πῶς
ἐξουδετερώνει τόν πόνο. «Μόνο πού πρέπει νά τό παίρνω
ταχτικά καί ν' ἀποφεύγω νά σκέφτομαι ἀσχημα πράγμα-
τα· τώρα πιά νιώθω λίγο καλύτερα, ἀρκετά καλύτερα».
Ἄρχισε νά ζουλάει τό πλευρό του — καί στό ζούλημα
δέν πονοῦσε. «Ναί, δέ μέ πονάει πιά καθόλου, αἰσθάνομαι
πιά πολύ καλύτερα». Ἐσβησε τό φῶς καί ξάπλωσε στό
πλευρό... Ἡ ἀπόφωση διορθώνεται σιγά-σιγά, γίνεται
ἀπορρόφηση... Ξαφνικά νιώθει τό γνώριμο, παλιό βουβό,
τσουχτερό πόνο, ἐπίμονο, σιγανό, τό σοβαρό. Στό στό-
μα ἡ ἴδια γνωστή φαρμακίλα. Σφίγγεται ἡ καρδιά, τό
κεφάλι, φέρνει γύρω. «Θέ μου, θέ μου! εἶπε. Ξανά, ξανά ὁ
πόνος, δέ λέει νά σταματήσει». Καί ξαφνικά βλέπει τό
πράγμα ἀπό μιά ἄλλη πλευρά. «Ἀπόφωση! Νεφρό, εἶπε
μέσα του. Δέν εἶναι ζήτημα ἀπόφωσης, δέν εἶναι ζήτημα
νεφροῦ, ἀλλά ζήτημα ζωῆς καί... θανάτου. Ναί, ἡ ζωή
ἦταν καί νά, φεύγει, φεύγει, καί δέ μπορῶ νά τήν κρατή-
σω. Ναί. Γιατί θέλω νά ξεγαλάσω τόν ἑαυτό μου; Δέν τό
βλέπουν, τάχα, ὅλοι ἐκτός ἀπό μένα, πῶς πεθαίνω, καί
πῶς ὅλα θά τελειώσουν μέσα δυό-τρεις βδομάδες, μέρες,
μπορεῖ καί τώρα; Ἦταν τό φῶς καί τώρα εἶναι τό
σκοτάδι. Ἦμουν ἐδῶ καί τώρα ἐκεῖ! Ποῦ;» Ἀνατρίχιασε,
πίστηκε ἡ ἀναπνοή του. Μόνο τήν καρδιά του ἄκουγε
πού χτυποῦσε.

«Δέ θά ὑπάρχω πιά, καί τί θά γίνει τότε; Τίποτα δέ θά
γίνει. Καί πού θά βρισκομαι ἀπό τή στιγμή πού δέ θά
ὑπάρχω; Αὐτό, ἀραγε, εἶναι ὁ θάνατος; Όχι, δέ θέλω».
Τινάχτηκε πάνω, ἤθελε ν' ἀνάψει τό φῶς, ἔψαξε μέ
τρεμάμενα χέρια γιά τόν κηροστάτη, τοῦ ἔπεσε τό κερί

κάτω στο δάπεδο, και σωριάστηκε ξανά πίσω, πάνω στο μαξιλάρι. «Γιατί; Δέ βαριέσαι, μονολογούσε κοιτάζοντας με άνοιχτά, γουρλωμένα τά μάτια στο σκοτάδι. 'Ο χάρος. Ναι, ό χάρος. Κι αυτοί — κανένας δέν ξέρει τίποτα και δέ θέλουν νά ξέρουν, και δέν τούς καιγεται καρφί. Παίζουν. (Άκουγε πού τραγουδούσαν κι έπαιζε τό πιάνο.) Άγρόν αγοράζουν, μά κι αυτοί θά πεθάνουν. Χαζόκοσμος! Έγώ πρώτα, αυτοί ύστερα — δέ θά γλυτώσουν κι αυτοί. Μά γλεντοκοπάνε. Κτήνη!» 'Η όργή τόν έπνιγε. Πονούσε πολύ, ύπόφερε τρομερά. Δέ γίνεται νά είναι καταδικασμένος για πάντα όλος ό κόσμος σ' αυτό τό μαρτύριο. Σηκώθηκε.

«Κάτι δέν πάει καλά: πρέπει νά ήρεμήσω, πρέπει νά τά σκεφτώ όλ' από τήν άρχή» Κι άρχισε νά σκέφτεται. «Ναι, άρρώστησα. Χτύπησα μέ τό πλευρό, έμεινα ό ίδιος, και σήμερα, και αύριο θά είμαι ό ίδιος: πόνεσα λίγο, ύστερα πió πολύ, ύστερα οί γιατροί, ή άκεφιά, ή πλήξη, ξανά οί γιατροί: και πήγαινα συνέχεια πió κοντά, πió κοντά στην άβυσσο. Πió λίγες δυνάμεις. Πió κοντά, πió κοντά. Και στράγγιξα, χάθηκε τό φώς από τά μάτια μου. Κι ό θάνατος, κι ό νοϋς μου στην άπόφυση. Σκέφτομαι πώς θά διορθωθεί, μά είναι κι ό θάνατος. Είναι, αλήθεια, ό θάνατος;» Τρόμαξε ξανά, πιάστηκε ή άναπνοή του, έσκυψε, άρχισε νά ψάχνει για τά σπύρτα, άκούμπησε μέ τόν άγκώνα στο σκαμνάκι πού τό είχε για κομοδίνο. Τόν έμπόδιζε και τόν ένοχλούσε, τάβαλε μέ τό σκαμνί, πίεσε φουρκισμένος πió δυνατά μέ τόν άγκώνα και τό γκρέμισε κάτω. Και άπελπισμένος, λαχανιάζοντας, έπесе άνάσκελα περιμένοντας νά φανεί από στιγμή σέ στιγμή ό χάρος.

Στό μεταξύ οί επισκέπτες είχαν φύγει. 'Η Πρασκόβια Φιόντορβνα τούς ξεπροβόδιζε. Άκουσε πού κάτι έπесе στην καμαρούλα και μπήκε.

—Τί έγινε;

—Τίποτα. Έριξα κάτω χωρίς νά θέλω τό σκαμνί.

Βγήκε και ξαναγύρισε μ' ένα κερι. Τόν βρήκε ξαπλωμένο στο κρεβάτι άνάσκελα, άνάπνεε βαριά και γρήγορα σάν κάποιον πού είχε τρέξει ένα βέρσι, τήν κοίταζε μέ

καρφωμένα πάνω της τά μάτια του.

—Τί έπαθες, Jean?

—Τίπο...τα. Έ...πε...σε. «Τί νά τής πώ. Δέ θά καταλάβει» διαλογιζόταν.

Και πραγματικά, ή Πρασκόβια Φιόντορβνα δέν κατάλαβε τίποτα. Σήκωσε από κάτω τόν κηροστάτη, τού άναψε τό σπερματσέτο και βγήκε βιαστικά: έτρεξε νά ξεπροβόδισει κάποιον επισκέπτη.

Γύρισε και τόν βρήκε στην ίδια θέση νά κοιτάζει στο τάβανι.

—Τί έχεις; Είσαι χειρότερα;

—Ναι, τής είπε.

Κείνη κούνησε τό κεφάλι και κάθησε.

—Ξέρεις, Jean, λέω νά φωνάξω τό Λιεστσετίτσκη στο σπίτι.

Αυτό σημαίνει νά-καλέσεις έναν ξακουστό γιατρό και νά μη λυπηθείς χρήματα. «'Οχι» τής πέταξε μ' ένα ειρωνικό χαμόγελο. Κείνη περίμενε λίγο, κι ύστερα έσκυψε και τόν φίλησε στο μέτωπο.

Κείνη τόν φιλούσε κι αυτός τή μισούσε μέ όλη του τή δύναμη, κι έκανε προσπάθειες για νά μήν τή σπρώξει από πάνω του.

—Άντίο, κι ό θεός νά δώσει νά κοιμηθείς.

—Ναι.

6

'Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς έβλεπε πώς πεθαίνει και ήταν συνέχεια άπελπισμένος.

'Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς ήξερε καταβάθος πώς πεθαίνει μά όχι μόνο δέν είχε συνηθίσει στην ιδέα αυτή, μά δέν τήν καταλάβαινε, δέ μπορούσε νά τήν καταλάβει.

Τό παράδειγμα τού συλλογισμού πού είχε μάθει στη

λογική του Κιζεβέτερ: «Ο Κάιους είναι ένας άνθρωπος, οί άνθρωποι είναι θνητοί, άρα ο Κάιους είναι θνητός, του φαινόταν σ' όλη του τή ζωή σωστό μόνο για τόν Κάιους και καθόλου για τόν έαυτό του.

Ο Κάιους ήταν ένας άνθρωπος, γενικά ένας άνθρωπος, κι αυτό ήταν πέρα για πέρα σωστό· μά ο Ίβάν Ίλιτς δέν ήταν καθόλου ο Κάιους, ούτε ένας άνθρωπος γενικά· ήταν πάντα σ' όλη του τή ζωή μιá υπαρέξη ξεχωριστή άπ' όλες τις άλλες υπάρεξεις· ήταν ο Βάνια μέ τή μαμά, μέ τό μπαμπά, τό Μίτια και τό Βολόντια, μέ τά παιχνίδια, τόν άμαξά, μέ μιá παραμάνα, άργότερα μέ τήν Κάτιενκα, μέ όλες τις χαρές, τις λύπες, τούς ένθουσιασμούς του παιδιού, του έφηβου, του νέου. Αύτή τή μοσχοβολιά τής πολύχρωμης δερμάτινης μπάλας πού τόσο τήν άγαπούσε ο Βάνια, τήν ήξερε ο Κάιους; Είχε τάχα φιλήσει ο Κάιους τό χέρι τής μάνας του και είχε άκούσει τό φρούφρου άπό τό μεταξωτό φόρεμά της; Είχε τσακωθεί, σάν αυτόν, για τά γλυκά στή σχολή; Είχε έρωτευτεί σάν αυτόν; Μπορούσε τάχα ο Κάιους νά διευθύνει τόσο καλά μιá δίκη;

Πραγματικά, ο Κάιους είναι θνητός, και τό σωστό είναι νά πεθάνει, μά μέ μένα, τό Βάνια, τόν Ίβάν Ίλιτς, μέ όλα μου τά αισθήματα, τις ιδέες — για μένα αυτό είναι άλλη υπόθεση. Και είναι αδύνατο νά είμαι ύποχρεωμένος νά πεθάνω. Αυτό θά ήταν τρομερό.

Αυτά περνούσαν άπό τό μυαλό του.

«Αν πρόκειται νά πεθάνω σάν τόν Κάιους, έγώ θά τό ήξερα, θά μου τό έλεγε μιá έσωτερική φωνή, μά δέν υπάρχει τίποτα τέτοιο μέσα μου· και έγώ και όλοι οί φίλοι μου ξέρουμε πώς δέν είναι καθόλου έτσι όπως ήταν μέ τόν Κάιους. Μά νά πού τώρα! μονολογούσε. Δέ μπορεί νά είναι έτσι. Δέ μπορεί, μά είναι. Πώς γίνεται; Πώς μπορεί νά τό καταλάβω αυτό;»

Και δέ μπορούσε νά τό καταλάβει και προσπαθούσε νά δώξει αύτή τή σκέψη — τή θεωρούσε ψεύτικη, παράλογη, νοσηρή, και νά τήν άντικαταστήσει μέ άλλες, σωστές, γερές σκέψεις. Μά ή σκέψη αύτή, όχι μόνο ή

σκέψη, μά ή πραγματικότητα, . . . ξαναρχόταν και στυλιούνταν μπροστά του.

Και καλούσε μέ τή σειρά στή θέση αύτης τής σκέψης άλλες σκέψεις, μέ τήν έλπίδα νά βρει σ' αυτές κάποιο στήριγμα. Προσπαθούσε νά ξαναγυρίσει στις προηγούμενες σκέψεις πού έμποδίζαν νά πηγαίνει ο νοϋς του στο θάνατο. Μά, πράγμα παράξενο, όλα τά προηγούμενα φράγματα ήταν τώρα πιά σπασμένα, ή, τουλάχιστο, ήταν άνίσχυρα. Τόν τελευταίο καιρό ο Ίβάν Ίλιτς τόν περνούσε περισσότερο μέσα στις προσπάθειες ν' ακολουθούν τά αισθήματά του τήν προηγούμενη πορεία, έτσι πού ή πορεία αύτή νά τόν έμποδίζει νά σκέφτεται τό θάνατο. Και διαλογιζόταν: «Θ' άσχοληθώ μέ τήν ύπηρεσία, μέ αύτή έξησα τόσο καιρό». Και πήγαινε στο δικαστήριο διώχοντας άπό τό νοϋ του κάθε άμφιβολία· έπιανε συζήτηση μέ συναδέλφους και καθόταν, όπως συνήθιζε παλιότερα, άφηρημένος, κοίταζε σκεπτικός τόν κόσμο μέ στηριγμένα και τά δυό του κοκκαλιάρικα χέρια στήν πολυθρόνα, έσκυβε όπως πάντα στο διπλανό του πίσω άπό ένα φάκελο, του ψιθύριζε κίτι στ' άφτι, σήκωνε ξαφνικά τό κεφάλι, τεντωνόταν και μέ τά συνηθισμένα λόγια κήρυσσε τήν έναρξη τής συνεδρίασης. Μά ξαφνικά στή μέση ο πόνος στο πλευρό, χωρίς νά νοιάζεται για τήν εξέλιξη τής διαδικασίας, άρχιζε τό καταστροφικό του έργο. Ο Ίβάν Ίλιτς τόν πρόσεχε για μιá στιγμή, ύστερα έπαυε νά τόν σκέφτεται, μά δέν τά κατάφερε κι αυτός έρχόταν και στεκόταν ίσια μπροστά του και τόν κοίταζε, μαρμαρωμένο, μέ άφωτα μάτια, και ν' άρχιζει ξανά ν' άναρωτιέται: «Αυτός νά είναι τάχα ή μοναδική άλήθεια;» Και οί συναδέλφοι, και οί ύφιστάμενοι έβλεπαν μέ άπορία και θλίψη πώς αυτός, ένας τόσο λαμπρός, μυαλωμένος δικαστής, τά μπέρδευε, έκανε λάθη. Τιναζόταν, προσπαθούσε ν' άνανοηθεί κι έφερνε κουτσάστραβά στο τέλος τής συνεδρίαση και γύριζε στο σπίτι πικραμένος: τό δικαστήριο δέ μπορούσε πιά νά κρύψει άπ' αυτόν κείνο πού ήθελε αυτός νά κρύψει· μέ τό δικαστήριο δέ μπορεί νά γλυτώσει άπ' αυτόν. Και τό

χειρότερο — αυτός τόν τραβούσε κοντά του όχι για καμιά δουλειά, αλλά μόνο και μόνο για νά τόν κοιτάζει στά μάτια, κατάματα, νά τόν κοιτάζει και, χωρίς νά κάνει τίποτα, νά βασανίζεται τρομερά.

Και, για νά γλυτώσει από τήν κατάσταση αυτή, ό 'Ιβάν 'Ιλίτς άναζητούσε παρηγοριά, άλλα παραβάν, και τ' άλλα παραβάν έκαναν τήν παρουσία τους και για ένα σύντομο χρονικό διάστημα λές και τόν έσωζαν, μά τήν ίδια στιγμή δέν καταστρεφόντουσαν τόσο, όσο φέγγριζαν, σά νά τά διαπερνούσε αυτός δλα, και τίποτα σά νά μή μπορούσε νά τόν έπισκιάσει.

Πότε-πότε τόν τελευταίο καιρό θά μπαίνει στό σαλόνι πού τό έχει στολίσει αυτός — σέ κείνο τό σαλόνι όπου είχε πέσει και πού, όπως του φαινόταν ειρωνικά γελοίο νά τό σκέφτομαι, για τήν τακτοποίηση του είχε θυσιάσει τή ζωή του γιατί ήξερε πώς ή άρρώστεια του είχε άρχισει από κείνο τό χτύπημα και μία μέρα θά δει πάνω στό λουστραρισμένο τραπέζι μία χαρακιά. Έψαξε και βρήκε τήν αίτια: ή μία μεταλλική άκρη σ' ένα άλμπουμ ήταν γυρισμένη, και ή χαρακιά, στό τραπέζι είχε γίνει μ' αυτή τήν άκρη. Πήρε στά χέρια του τό άλμπουμ — ένα πολύτιμο σουβενίρ πού μέ τόση αγάπη τό είχε ό ίδιος συμπληρώσει, και νευρίασε μέ τήν τσαπατσουλιά τής κόρης του και τών φιλενάδων της — έδω σκισμένο, εκεί άνάποδα οι φωτογραφίες. Τό τακτοποίησε μέ προσοχή κι έσπασε τή στραβωμένη μεταλλική άκρη στή γωνία.

Ύστερα σκέφτηκε νά μεταφέρει δλο αυτό τό etablissement μέ τά άλμπουμ στήν άλλη γωνία, μέ τά λουλούδια. Φώναξε τόν ύπηρέτη: έτρεξε ή κόρη ή ή σύζυγος νά τόν βοηθήσει: δέ συμφωνούσαν, είχαν αντίρρηση, αυτός έπιμενε στή γνώμη του, θυώωσε: μά δλα ήταν ώραία κι όμορφα γιατί δέν τόν θυμόταν, δέν τόν έβλεπε.

Η γυναίκα του, βλέποντάς τον νά κάνει ό ίδιος τή μετατόπιση, είπε: «Σέ παρακαλώ, άφησε νά τό κάνουμε μεϊς αυτό, θά πάθεις ξανά ζημιά». — και ξαφνικά αυτός φάνηκε πίσω από τό παραβάν, τόν είδε. Έλπίζει άκόμα πώς θά χαθεί όπως είχε φανεί... μά προσέχει άθελά

του στό πλευρό του — εκεί κάθεται, εκεί πονάει, δέ μπορεί νά τό ξεχάσει, κι αυτός, νά τόν κοιτάζει πίσω από τά λουλούδια. Γιατί δλ' αυτά;

«Και νά σκεφτεί κανείς, έδω σ' αυτό τό παραβάν, εγώ, σά σέ καμιά έφοδο, έχασα τή ζωή μου. Άλήθεια; Τί τρομερό και τί άνόητο! Αυτό δέ μπορεί νά γίνει! Δέ μπορεί νά γίνει, μά ύπάρχει».

Πηγαίνει στό γραφείο, ξαπλώνει και ξαναμένει μονάχος μέ αυτόν. Πρόσωπο μέ πρόσωπο μ' αυτόν, μά δέ γίνεται τίποτα μ' αυτόν. Μόνο νά τόν κοιτάζει και νά παγώνει.

7

Πώς έγινε αυτό στόν τρίτο μήνα τής άρρώστειας του 'Ιβάν 'Ιλίτς δέν είναι δυνατό νά πει κανείς, γιατί αυτό γινόταν βήμα πρós βήμα, άπαρατήρητα, μά έγινε κείνο πού και ή σύζυγος, και ή κόρη, και ό γιός του, και ό ύπηρέτης, και οι γνωστοί και οι γιατροί και, τό σπουδαιότερο, ό ίδιος τό ήξεραν: ότι δηλαδή δλο τό ενδιαφέρον πού παρουσίαζε για τούς άλλους ήταν νά τούς άδειάσει γρήγορα τή γωνία, τότε θ' άπαλλάξει τούς ζωντανούς από τό μπελά τής παρουσίας του και τότε θά γλυτώσει και ό ίδιος από τό μαρτύριό του.

Κοιμόταν δλοένα και λιγότερο: του έδιναν άφιόνι και του έκαναν ενέσεις μορφίνης. Μά δέν έβρισκε άνακούφιση. Μία βαρυθυμία πού ένιωθε μισοκοιμισμένη τόν άνακούφιζε στήν άρχή μόνο σάν κάτι καινούργιο, μά ύστερα έγινε τό ίδιο ή άκόμη πιο βασανιστικό από ένα σωματικό πόνο.

Τού έφτιαχναν ειδικά φαγητά, όπως είχαν διατάξει οι γιατροί: μά τά φαγητά αυτά τά έβρισκε δλο και πιο άνοστα, δλο και πιο άηδιαστικά.

Γιά νά ενεργεῖται εἶχαν λάβει εἰδικά μέτρα, καί κάθε φορά αὐτό ἦταν μαρτύριο γιά τόν Ἰβάν Ἰλίτς: ἀπό τήν ἀκαθαρσία, τή ντροπή καί τή μυρουδιά, κι ἀκόμη γιατί τόν βοηθοῦσε καί κάποιος ἄλλος.

Σ' αὐτή τήν πιό δυσάρεστη δουλειά βρέθηκε κι ἓνας νά παρηγορήσει τόν Ἰβάν Ἰλίτς. Δεξί του χέρι ἔγινε ὁ ὑπηρέτης ὁ Γεράσιμος.

Ἦταν ἓνας καθαρός, φρέσκος καί καλοθρεμένος νεαρός μουζικός. Πάντα εὐθυμος, γελαστός. Στήν ἀρχή ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἔβλεπε μέ στενοχώρια αὐτό τόν ἄνθρωπο μέ τά καθαρὰ ρωσικά ρούχα του νά κάνει αὐτή τήν ἀηδιαστική δουλειά.

Μιά μέρα πού σηκώθηκε ἀπό τή λεκάνη, τήν «πάπια», δέν εἶχε τή δύναμη νά σηκώσει τό παντελόνι, σωριάστηκε σέ μιὰ καρέκλα καί κοιτάζε μέ φρίκη τά γυμνά, ἀδύνατα μεριά του μέ τά στραγγισμένα μουσκούλια τους.

Μπήκε στό δωμάτιο ὁ Γεράσιμος σκορπιζοντας γύρω του τήν εὐχάριστη μυρουδιά τῆς πίσσας στίς χοντρές μπότες καί τή χειμωνιάτικη φρεσκάδα: μπήκε μ' ἓνα ἐλαφρό δυνατό βάδισμα, μέ μιὰ καθαρή ποδιά μπροστά του καί μ' ἓνα καθαρό τσίτινο πουκάμισο ἔχοντας σηκωμένα τά μανίκια ὡς ψηλά στά γυμνά, δυνατά, νεανικά του χέρια, καί, χωρίς, νά κοιτάζει τόν Ἰβάν Ἰλίτς — γιά νά μήν προσβάλει, φαίνεται, τόν ἄρρωστο, νά μή γίνει αὐτός αἰτία καί σβῆσει ἡ χαρά τῆς ζωῆς πού ἔλαμπε στό πρόσωπό του, πλησίασε στήν «πάπια».

—Γεράσιμε, εἶπε μέ ἀδύνατη φωνή ὁ Ἰβάν Ἰλίτς.

Ὁ Γεράσιμος ταραχτήκε, τρόμαξε, φαίνεται, πῶς εἶχε φταιξει σέ κάτι, καί γύρισε γρήγορα-γρήγορα κατά τόν ἄρρωστο τό φρέσκο, καλοσυνάτο, ἀπλοϊκό, νεανικό πρόσωπό του πού μόλις ἄρχιζε νά βγάζει γένια.

—Τί διατάζετε, κύριε;

—Θά σοῦ εἶναι δυσάρεστο αὐτό, νομίζω. Νά μέ συγχωρεῖς. Δέ μπορῶ.

—Σᾶς παρακαλῶ, κύριε, εἶπε ὁ Γεράσιμος μέ τά μάτια του νά λάμπουν καί τά δόντια του νά φαίνονται κάτασπρα

καί γερά. Γιατί νά μήν κούραστῶ; Ἄρρωστος ἄνθρωπος εἶσαστε.

Καί μέ σβέλτα, δυνατά χέρια ἔκανε τή συνηθισμένη δουλειά καί βγήκε σιγά-σιγά γιά νά ξαναγυρίσει στά δάχτυλα ὑστερα ἀπό λίγα λεφτά.

Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς καθόταν ἀκόμα στήν πολυθρόνα.

—Γεράσιμε, εἶπε, μόλις κείνος ἔβαλε στή θέση τῆς τήν καθαρῆ, πλυμένη «πάπια», σέ παρακαλῶ, βοηθήσε με, ἔλα ἐδῶ. Ὁ Γεράσιμος πλησίασε. Σήκωσέ με. Δέ μπορῶ μόνος μου — ἔδιωξα, βλέπεις, καί τό Ντιμήτρη.

Ὁ Γεράσιμος τόν ἀγκάλιασε, τόν σήκωσε σβέλτα, μαλακά, τόν κράτησε μέ τό ἓνα χέρι καί μέ τ' ἄλλο τοῦ σήκωσε τό παντελόνι καί δοκίμασε νά τόν καθίσει. Μά ὁ Ἰβάν Ἰλίτς τόν παρακάλεσε νά τόν πάει στόν καναπέ. Ὁ Γεράσιμος, χωρίς καμιὰ προσπάθεια, λές καί δέν τόν πίεζε καθόλου, τόν πήγε, σηκωτό σχεδόν, στόν καναπέ, καί τόν ἔβαλε νά καθῆσει.

—Εὐχαριστῶ. Πόσο σβέλτα, ὄμορφα... τά κάνεις ὄλα.

Ὁ Γεράσιμος χαμογέλασε ξανά κι ἔκανε νά φύγει. Μά ὁ Ἰβάν Ἰλίτς τόση εὐχαρίστηση ἔνωθε στή συντροφιά του πού δέν ἤθελε νά τόν ἀφήσει νά φύγει.

—Κοίτα τί θέλω: φέρε μου, σέ παρακαλῶ, κείνη τήν καρέκλα. Ὁχι, νά, ἐδῶ, κάτω ἀπό τά πόδια μου. Νιώθω πιό ἄνετα μέ τά πόδια ψηλότερα.

Ὁ Γεράσιμος ἔφερε τήν καρέκλα, τήν τοποθέτησε ἄθόρυβα, καί σήκωσε κι ἔβαλε πάνω κεῖ τά πόδια τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς: ὁ ἀσθενής ἔνωσε πιό ἄνετα τή στιγμή πού ὁ Γεράσιμος τοῦ σήκωνε τά πόδια γιά νά τά βάλει πάνω στήν καρέκλα.

—Αἰσθάνομαι πιό καλά μέ τά πόδια ψηλότερα, εἶπε ὁ Ἰβάν Ἰλίτς. Βάλε καί κείνο τό μαξιλάρι ν' ἀκουμπήσουν ἀπάνω.

Ὁ Γεράσιμος πήρε τό μαξιλάρι, σήκωσε ξανά τά πόδια τοῦ κυρίου του, καί τ' ἀκούμπησε πάνω στό μαξιλάρι πού ἔβαλε στήν καρέκλα. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἔνωσε ξανά καλύτερα τή στιγμή πού ὁ Γεράσιμος τοῦ κρατοῦσε ψηλά τά

πόδια, και του φάνηκε χειρότερα μόλις τ' άφησε πάνω στο μαξιλάρι.

—Γεράσιμε, του ειπε, έχεις δουλειά τώρα;

—“Όχι, δέν έχω καμιά δουλειά, άπάντησε ο Γεράσιμος που κοντά στους κυρίους του ειχε μάθει να μιλάει πολιτισμένα.

—Γιά θυμήσου, τί έχεις άκόμη να κάνεις.

—Τί έχω να κάνω; “Όλα τά έκανα — μόνο ξύλα δέν έκοβα για αύριο.

—Κράτα, λοιπόν, τά πόδια μου πιό ψηλά, μπορείς;

—Και γιατί να μη μπορώ. “Ο Γεράσιμος σήκωσε τά πόδια ψηλότερα, και ο Ίβάν Ίλιτς στη θέση αυτή δέν καταλάβαινε καθόλου πόνο — έτσι του φάνηκε.

—Και με τά ξύλα τί θα γίνει;

—Μήν άνησυχείτε, κύριε. Θα προλάβουμε.

“Ο Ίβάν Ίλιτς πρόσταξε τό Γεράσιμο να καθήσει και να κρατήσει ψηλά τά πόδια του, κι άνοιξε κουβέντα μαζί του. Και, παράξενο πράγμα, του φαινόταν πώς είναι πιό καλά όσο ο Γεράσιμος του κρατάει τά πόδια.

“Από κείνη τή μέρα ο Ίβάν Ίλιτς φώναζε πότε-πότε τό Γεράσιμο και τόν παρακαλούσε να κρατάει τά πόδια του στους ώμους του, και του άρεσε να κουβεντιάζει έτσι μαζί του. “Ο Γεράσιμος τό έκανε αυτό άνετα, πρόθυμα, άπλά και με μιá καλοσύνη που συγκινούσε τόν Ίβάν Ίλιτς. “Η ύγεια, ή δύναμη, ή ζωηρότητα σ' άλλους τους άλλους στενοχωρούσε τόν Ίβάν Ίλιτς. Μόνο ο Γεράσιμος δέν τόν στενοχωρούσε — άπεναντίας, ένιωθε άνακούφιση κοντά του, ήρεμία.

Τό μεγαλύτερο μαρτύριο του Ίβάν Ίλιτς ήταν τό ψέμα — κείνο τό ψέμα που, άγνωστο γιατί, τό παραδεχόντουσαν όλοι, ότι, δηλαδή, είναι μόνο άρρωστος κι όχι του πεθαμού, κι ότι έχει ανάγκη μόνο να είναι ήσυχος και να κάνει κούρα, και τότε θα βγει κάτι καλό. “Ήξερε πώς ότι και να κάνουν, τίποτα δέ θα βγει, εκτός από πιό μεγάλα βάσανα και τό θάνατο. Και υπόφερε άπ' αυτό τό ψέμα υπόφερε και γιατί δέν ήθελαν να παραδεχτούν κείνο που όλοι ήξεραν κι αυτός ήξερε, μά ήθελαν να του

λένε ψέματα για τή φριχτή του κο ταση και ήθελαν και ανάγκαζαν κι αυτόν τόν ίδιο να παίρνει μέρος σ' αυτό τό ψέμα. Τό ψέμα, τό ψέμα αυτό που λεγόταν στά τελευταία του, ένα ψέμα που κατεβάζει τή φοβερή αυτή επίσημη πράξη του θανάτου του στο επίπεδο όλων των επισκέψεών τους, των παραπετασμάτων τους, του ψαριού που σερβίρεται για φαγητό... ήταν τρομερά βασανιστικό για τόν Ίβάν Ίλιτς. Και — πράγμα παράξενο — πολλές φορές που του έμπαιναν στη μύτη με τά πειράγματα τους και τ' άστεία τους έρχόταν στην άκρη τής γλώσσας του να τους φωνάξει: σταματάτε τά ψέματά σας, και σεις τό ξέρετε κι εγώ τό ξέρω πώς πεθαίνω, σταματάτε τουλάχιστο να λέτε ψέματα. Μά ποτέ δέν ειχε τό κουράγιο να τό κάνει. Τό έβλεπε καθαρά: όλοι γύρω του ειχαν κατεβάσει τό τρομερό φαινόμενο του θανάτου του στο επίπεδο μιás τυχαίας ενόχλησης, ή άκόμη και άπρέπειας (σά να ειχαν να κάνουν με κάποιον που, παίζοντας σ' ένα σαλόνι, μυρίζει άσχημα) αντίθετης σέ κείνη τήν ίδια τήν «κοσμιότητα» που αυτός τήν ειχε ύπηρετήσει σ' άλλη του τή ζωή· έβλεπε πώς κανείς δέν τόν λυπάται, γιατί κανείς δέ θέλει άκόμη και να καταλάβει, να έννοήσει τή θέση του. Μόνο ο Γεράσιμος καταλάβαινε τή θέση αυτή και τόν λυπόταν. Και γι αυτό ο Ίβάν Ίλιτς ένιωθε καλά μόνο με συντροφιά τό Γεράσιμο. Ένιωθε καλά κάθε φορά που ο Γεράσιμος, πότε-πότε νύχτες δλόκληρες, κρατούσε τά πόδια του και δέν ήθελε να πάει να κοιμηθεί λέγοντας: «Μήν άνησυχείτε, Ίβάν Ίλιτς, έχω άκόμη καιρό για να κοιμηθώ»· ή, περνώντας στον ενικό, του ειλεγε: «“Άρρωστος δέν εισαι; Τότε γιατί να μη σέ βοηθάνε;» Μόνο ο Γεράσιμος δέν ειλεγε ψέματα, όλα έδειχναν πώς μόνο αυτός καταλάβαινε τί συμβαίνει, και δέν τό έβρισκε άναγκαίο να τό κρύβει, και συμπονούσε άπλοικά τόν κύριο του που έσβηνε μέρα με τή μέρα. Κάποτε μάλιστα που ο Ίβάν Ίλιτς τόν παρακαλούσε να τόν άφήσει και να φύγει, ειπε:

—“Όλοι μας μιá μέρα θα πεθάνουμε, έτσι; Δέ βλέπω τό λόγο γιατί να μην κουραστεί κανείς, έτσι; “Ήθελε να πει

μέ αυτό πώς ή δουλειά του δέν τόν στενοχωρούσε άκριβώς γιατί τήν έκανε για νά βοηθήσει Έναν έτοιμοθάνατο κι έλπιζε πώς μιά μέρα κάποιος άλλος θά κάνει και για κείνον τόν ίδιο.

Έκτός από τό ψέμα αυτό, ή εξαιτίας του, τό πιό βασανιστικό για τόν 'Ιβάν 'Ιλίτς ήταν πώς κανείς δέν τόν συμπονούσε έτσι πού ήθελε αυτός νά τόν συμπονούν: ό 'Ιβάν 'Ιλίτς πότε-πότε, ύστερα από πολλούς πόνους, ήθελε πιό πολύ, όσο και νά ντρεπόταν νά τό παραδεχτεί, νά τόν συμπονάει κάποιος, σά νά ήταν Ένα άρρωστο παιδάκι. 'Ηθελε νά τόν χαϊδεύουν, νά τόν φιλούν, νά κλαίνε ίσως κοντά του, όπως χαϊδεύουν και παρηγορούν τά παιδιά. 'Ηξερε πώς είναι Ένα «έπίσημο πρόσωπο», πώς ή γενιάδα του πάει ν' άσπρίσει και πώς γι αυτό είναι άδύνατο Ένα τέτοιο πράγμα· μά, όπως και νάναι, τό ήθελε. Και στίς σχέσεις του μέ τό Γεράσιμο ήταν κάτι όμοιο μέ αυτό, και γι αυτό οί σχέσεις μέ τόν Γεράσιμο τόν παρηγορούσαν. 'Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς θέλει νά κλάψει, θέλει νά τόν χαϊδεύουν, νά κλαίνε στό πλάι του· και νά έρχεται νά τόν δει ό φίλος του Σιεμπέκ, και ό 'Ιβάν 'Ιλίτς, αντί για χαϊδέματα και κλάματα πού θέλει, παίρνει Ένα σοβαρό, αυστηρό, βαθυστόχαστο ύφος και από συνήθεια λέει τή γνώμη του για τή σημασία μιās άκυρωτικής απόφασης και τήν ύποστηρίζει επίσημα. Αυτό τό ψέμα όλογορά του και μέσα σ' αυτό τόν ίδιο δηλητηρίαζε άπ' όλα πιό πολύ τίς τελευταίες μέρες τής ζωής του 'Ιβάν 'Ιλίτς.

8

Είναι πρωί. Και είναι πρωί μόνο και μόνο γιατί έφυγε ό Γεράσιμος και πήρε τή θέση του ό Πιότρ, ό λακές, πού έσβησε τά κεριά, τράβηξε τή μιά κουρτίνα, κι άρχισε άθόρυβα νά τακτοποιεί τό δωμάτιο. Πρωί είναι, βράδυ

είναι, Παρασκευή, Κυριακή είναι — δέν έχει καμιά σημασία, είναι τό ίδιο πράμα: ό πόνος, τσουχτερός, μαρτυρικός, αδιάκοπος· ή συναίσθηση τής ζωής πού φεύγει σιγά-σιγά, μά πού δέν έχει φύγει άκόμη· ό ίδιος πάντα κείνος φριχτός, μισητός θάνατος πού έρχεται καλπάζοντας και πού ήταν ή μόνη πραγματικότητα, και τό ίδιο πάντα ψέμα. Τί σημασία λοιπόν έχουν έδώ οί μέρες, οί βδομάδες και οί ώρες;

—Δέ θά διατάξετε για τό τσάι;

«Τού είναι άπαραίτητος ό κανονισμός για νά παίρνουν τά πρωινά τό τσάι τους τ' άφεντικά», σκέφτηκε, και είπε μόνο:

—'Όχι.

—Θά ήθελε ό κύριος νά ξαπλώσει στό ντιβάνι;

«Πρέπει νά τακτοποιήσει τό δωμάτιο, κι εγώ τού είμαι έμπόδιο — εγώ είμαι ή βρωμιά και ή άταξία», σκέφτηκε και είπε μόνο:

—'Όχι, άφησέ με.

'Ο λακές έπίμενε στό συγύρισμα. 'Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς τού άπλωσε τό χέρι. 'Ο Πιότρ έτρεξε πρόθυμα κοντά του.

—Τί διατάζετε;

—Τό ρολόι μου.

'Ο Πιότρ πήρε από δίπλα του τό ρολόι και τού τό έδωσε.

—'Οχτώμιση. Δέ σηκώθηκαν άκόμη;

—'Όχι, κύριε. 'Ο Βασίλη 'Ιβάνοβιτς (ό γιός του) έφυγε για τό σχολείο, και ή Πρασκόβια Φιόντοροβνα έδωσε διαταγή νά τήν ξυπνήσουμε, αν τό ζητήσετε σεΐς. Διατάζετε;

—'Όχι, δέ χρειάζεται. «'Αν δοκιμάζα νά πάρω τό τσάι», είπε μέσα του. Ναι, τό τσάι... φέρε το.

'Ο Πιότρ πήγε νά βγει. 'Ο 'Ιβάν 'Ιλίτς φοβήθηκε νά μείνει μόνος. «Μέ ποιό πρόσχημα θά μπορούσα νά τόν κρατήσω; 'Α, ναι, τό φάρμακο». Πιότρ, δώσε μου τό φάρμακο. «Μπορεί, ποιός ξέρει, κάτι νά κάνει και τό φάρμακο». Πήρε Ένα κουτάλι, ήπιε. «Μπά, δέ θά μου κάνει τίποτα. 'Ολ' αυτά είναι άνοησίες, άπάτη, είπε

κοφτά μόλις ένωσε τή γνώριμη γλυκερή γεύση πού τόν απέλπριζε. "Όχι, δέ μπορώ πιά νά πιστεύω στά φάρμακα. Μά ό πόνος, ό πόνος γιατί. Άς σταματούσε έστω κι ένα λεφτό». Κι αναστέναξε. "Ό Πιότρ γύρισε. "Όχι, πήγαινε. Φέρε μου τό τσάι.

"Ό Πιότρ βγήκε. "Ό "Ιβάν "Ιλίτς, μένοντας μόνος, αναστέναξε όχι τόσο από τόν πόνο, άς ήταν άσοδήποτε φοιχτός, όσο από πλήξη, από θλίψη. «Συνέχεια τό ίδιο — οί άτέλειωτες μέρες και νύχτες. "Άς είναι πίο γρήγορα, τελοςπάντων. Τί πίο γρήγορα; "Ό θάνατος, τό σκοτάδι. "Όχι, όχι. Τίποτα δέν είναι χειρότερο από τό θάνατο!»

Μπήκε ό Πιότρ μέ τό τσάι στό δισκο· ό "Ιβάν "Ιλίτς τόν κοιτάζε ένα-δυό λεφτά άφηρημένος χωρίς νά καταλαβαίνει ποιός είναι και τή θέλει. "Ό Πιότρ τάχασε. Τάχασε ό Πιότρ κι ανανοήθηκε ό "Ιβάν "Ιλίτς.

— "Ά, ναι, έίπε, τό τσάι... καλά, άφησέ το. Μόνο νά μέ βοηθήσεις νά ντυθώ, και νά μου φέρεις ένα καθαρό πουκάμισο.

Κι ό "Ιβάν "Ιλίτς άρχισε νά πλένεται. "Έπλυνε μέ τό πάσο του τά χέρια του, τό πρόσωπο, τά δόντια του, άρχισε νά χτενίζεται και κοιτάζε στόν καθρέφτη. Τρόμαξε· πίο πολύ τρόμαξε βλέποντας τά μαλλιά του νά κολλάνε πάνω στό χλωμό μέτωπό του.

Τή στιγμή πού του άλλαζαν τή φανέλα, ήξερε πώς θά τρομάξει άκόμη πολύ άν κοιτάξει τό κορμί του, και άπόφυγε νά κοιτάξει. Τέλειωσε κι αυτό. "Έβαλε τή ρόμπα του και πάνω τό παλτό του και κάθησε στην πολυθρόνα για νά πάρει τό τσάι του. Για ένα λεφτό αισθάνθηκε φρεσκαρισμένος, μά μόλις άρχισε νά πίνει τσάι — ή ίδια γεύση, ό ίδιος πόνος. "Ηπιε τό τσάι μέ τό ζόρι και ξάπλωσε τεντώνοντας τά πόδια. Ξάπλωσε κι έδιωξε τόν Πιότρ.

Κι δλο τά ίδια... Πότε μιά σταγόνα έλπίδα λάμπει, πότε φουρτουνιάζει μιά θάλασσα άπελπισίας, και πόμος, πόμος συνέχεια, και πλήξη άτέλειωτη. "Ένας πού πλήττει τρομερά θέλει νά φωνάξει κάποιον, μά ξέρει από πριν πώς παρέα μέ άλλους είναι άκόμη χειρότερα. "Τουλά-

χιστο μιά ένεση μορφίνης — για νά ξεχαστώ. Θά του πώ. του γιατρού, νά σκεφτεί κάτι άλλο άκόμη. Αυτό δέ μπορεί, όχι, δέ μπορεί νά συνεχιστεί έτσι».

Περνάνε έτσι μιά-δυό ώρες. Μά νά πού χτυπάει τό κουδούνι στην είσοδο. Νάναι, τάχα, ό γιατρός; Ναι, ήταν ό γιατρός: φρέσκος, θαλερός, παχύς, κεφατός, μ' ένα ύφος — βρε άδερφέ, γιατί τρομάζετε, εμείς θά τά διορθώσουμε δλα στό άψε-σβήσε. "Ό γιατρός ξέρει πώς τό ύφος αυτό δέν έχει θέση έδω, μά τό φόρεσε μιά φορά για πάντα και δέ μπορεί νά τό βγάλει, σάν κείνον πού φόρεσε τό πρωί τό φράκο του για νά πάει στις επισκέψεις του.

"Ό γιατρός τρίβει ζωηρά, παρηγορητικά τά χέρια του.

— Ήύλιασα. Παγωνιά δυνατή. Νά ζεσταθώ λίγο, λέει μ' ένα τέτοιο ύφος πού λές και δέ χρειάζεται παρά μόνο νά περιμένουμε λίγο ώσπου νά ζεσταθεί, και μόλις ζεσταθεί, θά τά διορθώσει δλα.

— Δοιπόν, πώς είμαστε;

"Ό "Ιβάν "Ιλίτς αισθάνεται ότι ό γιατρός θέλει νά πει: «Πώς πάνε οί δουλίτσες;», μά ότι κι αυτός αισθάνεται πώς δέν είναι δυνατό νά μιλάει έτσι, και λέει: «Πώς ξεφυχτίσατε άπόψε;»

"Ό "Ιβάν "Ιλίτς κοιτάζει τό γιατρό μέ άπορία: «Τί, δέ θά ντραπείς ποτέ για νά πάψεις νά λές ψέματα;» Μά ό γιατρός δέ θέλει νά καταλάβει τήν έρώτηση πού σημαίνει ή άπορία του άσθενή.

Και ό "Ιβάν "Ιλίτς λέει:

— Πολύ άσχημα, όπως πάντα. "Ό πόμος δέν περνάει, δέν υποχωρεί. Νά μπορούσε νά γίνει κάτι!

— "Όλοι σεις οί άρρωστοι πάντα τά ίδια λέτε. Τώρα, μου φαίνεται, ζεστάθηκα. Πιστεύω πώς άκόμη και ή περιποιητικότετη Πρασκόβια Φιόντοροβνα δέ θά είχε αντίρρηση κι αυτή νά ζεσταθώ. Δοιπόν, καλημέρα σας, Και ό γιατρός σφίγγει τό χέρι του "Ιβάν "Ιλίτς.

Και άφήνοντας κατά μέρος τά χωρατά ό γιατρός άρχίζει μ' ένα σοβαρό ύφος νά ξεετάζει τόν άσθενή — σφυγμό, θερμοκρασία, επίκρουση — βήξε-άνασανε.

"Ό "Ιβάν "Ιλίτς είναι υπερβέβαιος ότι δλα αυτά είναι

άνοησίες και άπάτη, μά μόλις ό γιατρός γονατίζει και τεντώνεται άποπάνω του μέ τό άφτί του κολλημένο πότε ψηλότερα, πότε χαμηλότερα, και κάνει άπάνω του μ' ένα σοβαρότατο ύφος διάφορες γυμναστικές επιδείξεις, ό 'Ιβάν 'Ιλίτς έκανε τόν κουτό, όπως έκανε άλλοτε στις άγορεύσεις τών συνηγόρων, ενώ ήξερε πολύ καλά ότι λένε ψέματα μέ τό τσουβάλι, και γιατί τά λένε.

Ό γιατρός, γονατιστός πάνω στό ντιβάνι, συνέχιζε τις επικρούσεις ψάχνοντας ποιός ξέρει τί νά βρεί κείνη τή στιγμή άκούστηκε στην πόρτα τό φρού-φρού άπό τό μεταξωτό φουστάνι τής Πρασκόβιας Φιόντοροβνας και ή κατσάδα της στόν Πιότρ γιατί δέν τής είχε αναφέρει πώς ήρθε ό γιατρός.

Μπαίνει στό δωμάτιο, φιλεί τό σύζυγό της κι άρχίζει νά του λέει πώς είχε άπό πολλή ώρα σηκωθεί και μόνο άπό κακή συνεννόηση δέ βρέθηκε έδω για νά υποδεχτεί τό γιατρό.

Ό 'Ιβάν 'Ιλίτς τήν κοιτάζει, τήν καλοκοιτάζει δλόκληρη και δέ μπορεί νά τή χωνέψει πού είναι άσπρη μέ τά παχουλά, καθαρά χέρια της, και τό λαιμό της, μέ τά περιποιημένα μαλλιά της, μέ τά μάτια της νά λάμπουν άπό ζωηρότητα. Τή μισεί μέ όλη τή δύναμη τής ψυχής του. Και τό άγγιγμα της τόν αναγκάζει νά υποφέρει άπό ένα άπέραντο μίσος γι αυτή.

Η στάση της, τά αισθήματά της άπέναντί του και στην άρρώστεια του δέν τόν άλλαξαν. Τό ίδιο όπως κι ό γιατρός πού έβαλε μία μάσκα για νά παρουσιάζεται στους άσθενείς και δέ μπορεί νά τή βγάλει, έτσι κι αυτή είχε προτιμήσει τήν ίδια στάση άπέναντί του και δέν έννοεί νά τήν αλλάξει: ό 'Ιβάν 'Ιλίτς δέν κάνει κείνο πού οφείλει νά κάνει, και φταίει ό ίδιος, κι αυτή τόν μαλώνει στοργικά γι αυτό.

—Ξέρετε, δέ θέλει ν' άκούσει τίποτα! Δέν παίρνει τά φάρμακά του στην ώρα τους. Και τό σπουδαιότερο, ξαπλώνει έτσι πού σίγουρα του κάνει κακό: κρατάει τά πόδια ψηλά.

Διηγήθηκε πώς ό άντρας της αναγκάζει τό Γεράσιμο νά τόν βοηθάει σ' αυτό.

Ό γιατρός χαμογέλασε μέ μία περιφρονητική τρυφερότητα. «Τί νά κάνεις, αυτοί οι άσθενείς μηχανεύονται καμιά φορά ένα σωρό άνοησίες: μά είναι συγχωρητέοι».

Μόλις τέλειωσε ή εξέταση, ό γιατρός κοίταξε τό ρολόι του, και τότε ή Πρασκόβια Φιόντοροβνα δήλωσε στόν 'Ιβάν 'Ιλίτς ότι θέλει δέ θέλει κείνος, αυτή κάλεσε για σήμερα έναν ξακουστό γιατρό πού μαζί μέ τό Μιχαήλ Ντανίλοβιτς (έτσι έλεγαν τόν κουράντη γιατρό) θά τόν έξετάσουν και θ' άποφασίσουν.

—Σύ, μή διαμαρτύρεσαι, παρακαλώ. Αυτό τό κάνω για σένα, ειπε ειρωνικά δίνοντάς του νά καταλάβει πώς όλα τά κάνει γι αυτόν και, επομένως, δέν του πέφτει λόγος νά τής φέρει αντίρρηση. Ό 'Ιβάν 'Ιλίτς σιωπούσε στραβουτσουνιάζοντας. Έβλεπε πώς τό ψέμα αυτό πού τόν περιζώνει τόσο πολύ μερδεύεται πού ήταν δύσκολο πιά νά βρεί κανείς τήν άκρη.

Όλα γι αυτόν τά έκανε μόνο και μόνο για τόν έαυτό της, και φρόντιζε νά τ' ανακοινώνει μ' έναν τέτοιο τρόπο στόν άντρα της πού αυτός θέλοντας και μή, νά είναι υποχρεωμένος ν' άμφιβάλλει για τις προτάσεις της και νά καταλαβαίνει τό αντίθετο.

Πραγματικά, στις έντεκάμιση νά κι ό μεγάλος γιατρός ή φίρμα. Ξανά βήξε-άνάσανε, έξετάσεις και κόντρα έξετάσεις, και μπρός του σοβαρές συζητήσεις και κρυφά στό άλλο δωμάτιο για τό νεφρό, για τή σκληρκοειδή άπόφωση κι έρωτήσεις και άπαντήσεις μέ τέτοιο σοβαρό ύφος πού ξανά αντί για τό «ψητό», τή ζωή δηλαδή και τό θάνατο — τώρα πιά παραμόνευε τόν άσθενή, άρχισε καυγάς για τό νεφρό και τήν άπόφωση πού δέν έκαναν καλά τή δουλειά τους και γι αυτό τώρα και νά δεις — θά τους πέσουν κοντά ό Μιχαήλ Ντανίλοβιτς και ό μεγάλος γιατρός και θά τ' αναγκάσουν νά διορθωθούν.

Ό μεγάλος γιατρός άποχαιρέτησε μ' ένα σοβαρό μά όχι άπελπιστικό ύφος. Και στή δειλή έρώτηση πού του έκανε ό 'Ιβάν 'Ιλίτς μέ τά μάτια του νά γυαλίζουν άπο

φόβο κι ελπίδα αν υπάρχει πιθανότητα να γίνει καλά απάντησε ότι δεν λέει πως υπάρχει σιγουριά, μά πιθανότητα υπάρχει. Η ελπιδοφόρα ματιά που μ' αυτή ο Ίβαν Ίλιτς ξεπροβόδισε το γιατρό ήταν τόσο αξιολύπητη που την πρόσεξε η Πρασκόβια Φιόντοροβνα και δάκρυσε μάλιστα τη στιγμή που βγαίνει από το γραφείο για να δώσει την άμοιβή στο μεγάλο γιατρό.

Το κουράγιο που πήρε ο ασθενής από τις ελπίδες του γιατρού δεν κράτησε πολύ. Ξανά το ίδιο δωμάτιο, οι ίδιοι πίνακες, κουρτίνες, ταπετσαρία, φιαλίδια με φάρμακα και το ίδιο κορμί που πονάει και βασανίζεται. Και ο Ίβαν Ίλιτς άρχισε να χαλάει τον κόσμο από το βογγητό του έκαναν μιά ένεση, και ήσυχασε.

Σουρούπωνε τη στιγμή που ανανοήθηκε· του έδωσαν να φάει. Με μεγάλη προσπάθεια κατάφερε να ρουφήξει ένα ζωμό. Και ξανά τα ίδια, - και ξανά η νύχτα...

Ύστερα από το φαγητό, στις επτά, μπαίνει στο δωμάτιο η Πρασκόβια Φιόντοροβνα, ντυμένη σά να πήγαινε σέ χορό, με ψηλά, τά μεγάλα στήθια της και πούντρες στο πρόσωπό της. Του είχε πει από το πρωί πως άποψε θά πήγαινε με τά παιδιά στο θέατρο. Ήταν φερμένη η Σάρα Μπερνάρ, και είχαν θεωρείο — είχε επιμεινεί ο ίδιος ο Ίβαν Ίλιτς να τό άγκαζάρουν. Τώρα τό είχε ξεχάσει, και ή τουαλέτα της τόν στενοχώρησε. Μά έκρυσε τη στενοχώρια του μόλις θυμήθηκε πως ο ίδιος είχε εισηγηθεί να πιάσουν θεωρείο και να πάνε, γιατί για τά παιδιά ή παράσταση θά ήταν μιά διδαχτική αισθητική απόλαυση.

Η Πρασκόβια Φιόντοροβνα μπήκε στο δωμάτιο άεράτη, μά κάπως άτυχη. Κάθησε, τόν ρώτησε πως πηγαίνει, όπως είδε ο Ίβαν Ίλιτς, μόνο και μόνο για να ρωτήσει κι όχι για να μάθει, γιατί ήξερε πως δεν υπάρχει τίποτα για να μάθει, κι άρχισε να μιλάει για κείνο που τήν πονούσε: πως δεν είχε καμιά δρεξη να πάει, μά είχε άγκαζάρει πιά τό θεωρείο, και θά άνε ή Έλεν και ή κόρη τους και ο Πετρίστοφ (ο άνακριτής, μνηστήρας της κόρης τους), και πως δέ γινόταν να τούς άφήσει μονάχους. Και πως πίο πολύ θά τήν εύχαριστούσε να έμενε κοντά του. Νά, τό

ζήτημα τέλος, ήταν να τής ύποσχεθεί πως θά κάνει αυτά που διάταξε ο γιατρός.

—Αυτά, και θέλει να σας δεί κι ο Φιόντορ Πέτροβιτς (ο μνηστήρας). Μπορεί; Και ή Λίζα.

—Νά περάσουν.

Μπήκε ή κόρη ντυμένη στο καντίνι, με μισόγυμνο τό νεανικό κορμί της, κείνο τό κορμί που τόν άνάγκαζε τόσο να ύποφέρει — δέ φυλαγόταν στίς εμφανίσεις της μπροστά του. Δυνατή, γερή, καλοδεμένη, σίγουρα έρωτευμένη. τήν έπιανε άλλεργία μπρόστα σέ άρρώστιες, σέ βάσανα και στο θάνατο που είναι εμπόδια στην εύτυχία της.

Μπήκε και ο Φιόντορ Πέτροβιτς με φράκο, χτενισμένος à la Carouλ, με τό μακρύ, δλο φλέβες λαιμό του, περισφιγμένο στο κάτωσπρο κολάρο του, και τήν άσπρη τραχηλιά του να σκεπάζει τά πελώρια στήθη του, και τό δυνατό πσινό του τουρλωτό μέσα στο στενό μαύρο πανταλόνι του, με φορεμένο τεζαριστά τό ένα γάντι και με τό κλάκ στο χέρι.

Πίσω του γλίστρησε μέσα άπαρατήρητα και ο «γυμνασιόπαις» με τήν κατακαινούργια στολή του, ο φτωχούλης, γαντοφορεμένος και με βαθιές μπλαβινάδες κάτω από τά μάτια του που τή σημασία τους τήν ήξερε καλά ο Ίβαν Ίλιτς.

Ο γιός του πάντα του ήταν συμπαθής. Και τό φοβισμένο συμπονετικό του βλέμμα τόν φόβιζε. Μ' εξαίρεση τό Γεράσιμο ο Ίβαν Ίλιτς είχε τήν ιδέα πως μόνο ο Βάσια τόν καταλαβαίνει και τόν συμπονεί.

Κάθηναι όλοι, ξανά έρωτήσεις για τήν ύγεια. Έγινε σιωπή. Η Λίζα ζήτησε από τή μητέρα της τά κιάλια. Καυχάς άνάμεσα στη μάνα και στην κόρη — ποιός, που τό είχε τρυπώσει. Βαριά άτμόσφαιρα.

Ο Φιόντορ Πέτροβιτς ρώτησε τόν Ίβαν Ίλιτς αν είχε δει τή Σάρα Μπερνάρ. Ο Ίβαν Ίλιτς δεν κατάλαβε στην άρχή τί τόν ρωτούσαν· ύστερα είπε:

—Όχι· σεις, τήν έχετε δει;

—Ναι, στή «Adrienne Lecouvreur».

Η Πρασκόβια Φιόντοροβνα είπε πως είναι πολύ δ-

μορφη στο ρόλο... Ἡ κόρη εἶχε ἀντίρρηση. Ἄρχισε συζήτηση — ἂν εἶχε ἢ δὲν εἶχε χάρη καὶ ρεαλισμό στο παίξιμό της ἢ Σάρα Μπερνάρ — ἢ συνηθισμένη συζήτηση πάνω σέ παρόμοια θέματα.

Στὴ μέση τῆς συζήτησης ὁ Φιόντορ Πέτροβιτς ἔριξε μιά ματιά στὸν Ἰβάν Ἰλίτς καὶ σάπασε. Τὸν μιμήθηκαν καὶ οἱ ἄλλοι. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς κοίταζε ἴσια μπροστά του μὲ γυαλιστερά μάτια — ἦταν ὀλοφάνερα τσακισμένος. Ἐπρεπε ν' ἀλλάξει τὸ σκηνικό, μὰ δὲν ὑπῆρχε τρόπος. Ἦταν ἀνάγκη νὰ διακοπεί αὐτὴ ἢ βουβαμάρα. Κανείς δὲν εἶχε τὸ κουράγιο γιὰ τὸ καθέννας φοβόταν νὰ δεῖ ξεσκεπασμένο τὸ εὐγενικό ψέμα, γιὰ τὸ καθέννας φοβόταν νὰ δεῖ τὰ πράγματα καθαρὰ. Τὸ ἀποφάσισε πρώτη ἡ Λίζα. Ἐδωσε τέρμα στὴ σιωπῇ. Πῆγε νὰ κρύψει κεῖνο πού ὀλοι ἐνωθάν, μὰ ξεσκεπάστηκε χωρὶς νὰ τὸ θέλει.

— Τελοσπάντων, ἂν εἶναι νὰ πάμε, εἶναι ὦρα. εἶπε, κοιτάζοντας τὸ ρολογάκι της, δῶρο τοῦ μπαμπᾶ, καὶ χαμογέλασε ἀδιόρατα στοῦ νέου, μὲ σημασία γιὰ κάτι, μόνο στοῦς δυὸ τους γνωστό, καὶ σηκώθηκε μ' ἕνα φρού-φρού ἀπὸ τὸ φόρεμά της.

Σηκώθηκαν ὀλοι, χαιρέτησαν κι ἔφυγαν.

Μένοντας μόνος ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ἐνωσε μιά ἀνακούφιση: Ἐλεψε τὸ ψέμα — τὸ εἶχαν πάρει μαζί τους, μὰ ὁ πόνος ἔμεινε. Ὁ ἴδιος κείνος πόνος, ἢ ἴδια κείνη ἀγωνία ἔμεναν ἀθεράπευτα. Ἦταν τάχα καλύτερα τώρα; Ὅχι! ἦταν ἀκόμη χειρότερα.

Καὶ ξανά περνούσαν τὸ ἕνα λεπτὸ ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἢ μιά ὦρα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὰ ἴδια, κι ὄλα χωρὶς τέλος, κι ὄλο πὶδ φοβερό τὸ ἀναπόφευχτο τέλος.

— Ναι, νὰ μοῦ στείλετε τὸ Γεράσιμο, εἶπε στὸν Πιότρ πού τὸν ρώτησε.

9

Ἄργα τὴ νύχτα γύρισε ἢ σύζυγος. Μπήκε στὰ δάχτυλα, μὰ ὁ Ἰβάν Ἰλίτς τὴν ἀκουσε: ἀνοῖξε τὰ μάτια καὶ τὰ

ξανάκλεισε γρήγορα-γρήγορα. Ἡ Πρασκόβια Φιόντοροβνα θέλησε νὰ διώξει τὸ Γεράσιμο καὶ νὰ καθήσει ἢ ἴδια νὰ κάνει συντροφιά στὸν ἄντρα της. Κεῖνος ἀνοῖξε τὰ μάτια του καὶ εἶπε:

— Ὅχι. Νὰ φύγεις ἐσύ.

— Πονᾶς πολὺ;

— Λίγο μ' ἐνδιαφέρει.

— Νὰ πάρεις ὄπιο.

Δέχτηκε καὶ ἤπιε. Κεῖνη ἔφυγε.

Ὡς τὶς τρεῖς βρισκόταν σέ μιά βασανιστικὴ χαύνωση.

Τοῦ φαινόταν πὼς ἤθελαν μὲ τὸ ζόρι νὰ τὸν κλείσουν μέσα σ' ἕνα μακρόστενο μαῦρο τσουβάλι, καὶ τὸν σπρώχνουν ὄλο καὶ πὶδ βαθιά, καὶ δὲ μποροῦν βαθύτερα. Κι αὐτὴ ἢ τρομερὴ δουλειὰ τὸν κάνει νὰ ὑποφέρει πολὺ. Κι αὐτός καὶ φοβάται, καὶ θελεῖ νὰ κατρακυλήσει ἐκεῖ, καὶ παλεύει, καὶ βοηθάει. Καὶ ξαφνικὰ ξεκολλάει καὶ πέφτει, καὶ ἀνανοήθηκε. Ὁ ἴδιος πάντα Γεράσιμος κάθεται πάνω στοῦ κρεβάτι, στὰ πόδια, λαγοκοιμάται ἡσυχᾶ, ὑπομονετικά. Μισογερμένος πίσω, βαστάζει στοῦς ὤμους τοῦ τὰ κοκκαλιάρικα πόδια μὲ τὶς κάλτσες τοῦς: τὸ ἴδιο φῶς μὲ τὸ ἀμπαζοῦρ, καὶ ὁ ἴδιος πόνος πού δὲ λείει νὰ σταματήσει οὔτε στιγμῇ.

— Φεύγα, Γεράσιμε, ψιθύρισε.

— Ὅχι, θὰ καθίσω ἀκόμη.

— Ὅχι, νὰ φύγεις.

Πῆρε τὰ πόδια του, ξάπλωσε μὲ τὸ πλευρὸ πάνω στοῦ μπράτσο του, καὶ λυπήθηκε τὸν ἑαυτὸ του. Περίμενε νὰ φύγει ὁ Γεράσιμος καὶ νὰ μπει στοῦ διπλανὸ δωμάτιο: καὶ τότε δὲ μπόρεσε νὰ συγκρατηθεῖ ἄλλο — ἄρχισε νὰ κλαίει σάν παιδί. Ἐκλαιγε γιὰ τὴν ἀνημποριά του, γιὰ τὴ φοβερὴ μοναξιά του, γιὰ τὴ σκληρότητα τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τὴ σκληρότητα τοῦ θεοῦ, γιὰ τὴν ἀπουσία τοῦ θεοῦ.

«Γιὰ τὸ ἔκανες αὐτό; Γιὰ τὴ μ' ἔφερες ἐδῶ; Γιὰ τὴ, γιὰ τὴ μὲ βασανίζεις τόσο φριχτά;...».

Δὲν καρτεροῦσε ἀπάντηση κι ἐκλαιγε γιὰ τὴν ἀπάντηση. Ὁ πόνος

δυναμωσε ξανά, μά κείνος δέ σάλεψε, δέ φώναξε — μόνο πού μονολογούσε μέσα του: «Χτύπα με, λοιπόν, χτύπα με! Μά για ποιό λόγο; Τί σου έκανα, γιατί;».

Ύστερα ήσύχασε, έπαψε όχι μόνο νά κλαίει, μά και ν' άναπνέει κι έγινε δλος άφτιά: σά ν' άφουγκραζόταν όχι κάποια φωνή πού μιλούσε, αλλά τή φωνή τής ψυχής, τό περπάτημα τών σκέψεων πού γεννιόντουσαν μέσα του.

—Τί θέλεις; ήταν ή πρώτη καθαρή έννοια πού μπορούσε νά διατυπωθεί μέ λόγια, και πού τήν άκουσε. Τί θέλεις; τί θέλεις; ειπε και ξαναειπε κι ο Ίβάν Ίλιτς. Τί θέλεις; Νά μήν ύποφέρω. Νά ζήσω, άπάντησε.

Και ξανά προσήλωσε τήν προσοχή του τόσο έντατικά πού άκόμη και ο πόνος του έπαψε νά τόν ένοχλεί.

—Νά ζήσεις; Και πώς νά ζήσεις; ρώτησε ή φωνή τής ψυχής..

—Ναι, νά ζήσω όπως ζούσα πριν: ώραία, ευχάριστα.

—Πώς ζούσες πρωτύτερα ώραία κι ευχάριστα; ρώτησε ή φωνή. Κι άρχισε ο Ίβάν Ίλιτς νά φέρνει στην φαντασία του τίς πιο ευχάριστες στιγμές τής ζωής του. Μά περιεργο πράγμα, όλες αυτές οι καλύτερες στιγμές τής ευχάριστης ζωής του φαινότουσαν τώρα τελειώς διαφορετικές από τότε. Όλες - εκτός από τίς πρώτες παιδικές άναμνήσεις. Τότε, στην παιδική ηλικία, ήταν κάτι τό πραγματικά ευχάριστο πού μ' αυτό θά μπορούσε κανείς νά ζήσει, άν ξαναγύριζε. Μά κείνος ο άνθρωπος πού είχε δοκιμάσει αυτή τήν ευχαρίστηση δέν ύπήρχε πιά: όλες οι άναμνήσεις του άφορούσαν κάποιον άλλον, όχι αυτόν.

Πάνω πού πλησίαζε ή περίοδος πού κατάληξε στη σημερινή του κατάσταση όλες οι παλιές χαρές διαλυόντουσαν σαν τό χιόνι στον ήλιο για νά μεταβληθούν σε κάτι μηδαμινό και συχνά άπαισιο.

Κι δευ πιο μακριά από τήν παιδική ηλικία, όσο πιο κοντά στο παρόν, τόσο πιο μηδαμινές και άμφίβολες γινόντουσαν οι χαρές — μέ άρχή τή Σχολή νομικής. Έκει κάτι ήταν άκόμη πραγματικά όμορφο: εκεί ύπήρχε κέφι, εκεί ύπήρχε φιλία, εκεί ύπήρχε έλπιδα. Μά στις άνώτερες τάξεις ήταν πιά πιο σπάνιες οι ώραίες αυτές

στιγμές. Άργότερα, στη διάρκεια τής πρώτης ύπηρεσίας του κοντά στο διοικητή του κυβερνείου, ξαναφάνηκαν οι ώραίες στιγμές: ήταν οι άναμνήσεις από τόν έρωτά του για μία γυναίκα. Ύστερα όλα μπερδεύτηκαν, και οι χαρές λιγόστεψαν άκόμη πιο πολύ. Άργότερα λιγόστεψαν περισσότερο.

Ο γάμος... τόσο άναπάντεχος και άπογοητευτικός, τό μικροβόλο στόμα τής γυναίκας του, και ή ήδονή, ή προποίηση! Κι αυτή ή θανάσιμη μονοτονία τής ύπηρεσίας κι αυτές οι σκοτούρες για χρήματα, και τά ίδια ένα χρόνο, και δύο, και δέκα, και είκοσι — κι δλο τά ίδια. Κι όσο πιο κάτω, τόσο πιο λίγη ζωή. «Σά νά είχα κατέβει όμαλά τή βουνοπλαγιά νομίζοντας πώς ανεβαίω στο βουνό. Αυτό γινόταν. Για τήν κοινή γνώμη ανέβαινα στο βουνό, μά παράλληλα έφευγε ή ζωή μου κάτω από τά πόδια μου... Και νά, έτοιμάσου νά πεθάνεις», σκεφτόταν.

Τί σημαίνει αυτό; Για ποιό λόγο; Δέν είναι δυνατό. Δέ μπορεί! - νά είναι παράλογη, τόσο άπαισία ή ζωή! Μά άν, άλήθεια, είναι τόσο άπαισία και παράλογη ή ζωή, τότε γιατί νά πεθαίνει και νά πεθαίνει ύποφέροντας; Κάτι πηγαίνει στραβά εδώ.

«Νά μήν έζησα, τάχα, έτσι όπως έπρεπε νά ζήσω;» τού πέρασε ξαφνικά από τό νοϋ. «Μά πώς μπορεί νά έγινε αυτό, αφού όλα τά έκανα όπως πρέπει;» μονολογούσε και βιάστηκε ν' άπορριψει αυτή τή μοναδική λύση του αινίγματος τής ζωής και του θανάτου σαν κάτι τελειώς αδύνατο.

«Τί θέλεις τώρα; Νά ζήσεις; Πώς νά ζήσεις; Νά ζήσεις, όπως ζεις στο δικαστήριο όπου ο κλητήρας άνακοινώνει: «Τό δικαστήριο συνεχίζει!...» Τό δικαστήριο συνεχίζει, συνεχίζει τό δικαστήριο, έλεγε και ξανάλεγε μέσα του. Νά τό δικαστήριο! Μά εγώ δέν είμαι ένοχος! φώναζε θυμωμένος. Τί σās έκανα;» Και σταμάτησε νά κλαίει και, γυρίζοντας μέ τό πρόσωπο κατά τόν τοίχο, άρχισε νά σκέφτεται συνέχεια τό ίδιο πράγμα: γιατί, για ποιό λόγο δλη αυτή ή άγωνία;

Μά όσο και νάσπαγε τό κεφάλι του, άπάντηση δέν

έβρισκε. Καί κάθε φορά πού τοῦ γεννιόταν ἡ σκέψη, καί τοῦ γεννιόταν συχνά, πώς ὄλ' αὐτά συμβαίνουν γιατί εἶχε ἄσχημα ζήσει, ἀμέσως θυμόταν πόσο ὀρθά εἶχε ζήσει κι ἔδιωχνε αὐτή τήν παράξενη σκέψη.

10

Πέρασαν ἀκόμη δύο βδομάδες. Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς δέν σηκωνόταν πιά ἀπό τόν καναπέ. Δέν ἤθελε νά ξαπλώσει στό κρεβάτι — προτιμοῦσε τόν καναπέ. Μόνος, κατά-μονος, μέ τό πρόσωπο γυρισμένο σχεδόν συνέχεια κατά τόν τοῖχο βασανίζοταν ἀπό τοὺς ἴδιους ἀξεδιάλυτους φόβους, καί τόν τυραννοῦσαν οἱ ἴδιες, χωρίς διέξοδο σκέψεις: Τί εἶν' αὐτό; Ἀλήθεια, εἶναι ὁ θάνατος; Καί ἡ ἐσωτερική φωνή τοῦ ἀπαντοῦσε: ναι, ἀλήθεια. Γιατί αὐτά τά μαρτύρια; Καί ἡ φωνή ἀπαντοῦσε: ἔτσι, γιά τίποτα. Ὡς ἐδῶ, καί πάρα πέρα τίποτα.

Ἀπό τήν ἀρχή-ἀρχή τῆς ἀρρώστειας του, ἀπό τή μέρα πού ὁ Ἰβάν Ἰλίτς πρωτοπῆγε στό γιατρό, ἡ ζωή του μοιράστηκε σέ δύο ἀντίθετα ρεύματα, καί τό ἕνα ἀντικαθιστοῦσε τό ἄλλο: ἀπό τή μιά μεριά ἦταν ἡ ἀπελπισία καί ἡ προσμονή τοῦ ἀκατανόητου καί τρομεροῦ θανάτου, ἀπό τήν ἄλλη — ἡ ἐλπίδα καί ἡ στενή παρακολούθηση τῆς λειτουργίας τοῦ ὀργανισμοῦ του. Ἄλλοτε ἔβλεπε τό νεφρό του ἡ τήν ἀπόφωση πού εἶχαν ἀρνηθεῖ νά ἐκπληρώνουν τίς ὑποχρεώσεις τους, κι ἄλλοτε ἦταν μόνο ὁ ἀκατανόητος τρομερός θάνατος πού ἀπ' αὐτόν δέν ἦταν δυνατό μέ τίποτα νά γλυτώσει.

Αὐτά τά δύο ρεύματα ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἀρρώστειας διαδεχόντουσαν τό ἕνα τό ἄλλο· μά ὅσο πιο πολύ προχωροῦσε ἡ ἀρρώστεια, τόσο πιο ἀμφίβολες καί φανταστικές γινόντουσαν οἱ σκέψεις γιά τό νεφρό καί τόσο πιο πραγματική ἡ συναίσθηση τοῦ ἐπερχόμενου θανάτου.

Τοῦ ἦταν ἀρκετό νά θυμηθεῖ τί ἦταν πρὶν τρεῖς μῆνες καί τί εἶναι τώρα· νά θυμηθεῖ πόσο ὀμαλά κατέβαινε τήν πλαγιά — γιά νά πάει περίπατο κάθε πιθανότητα ἐλπίδας.

Τόν τελευταῖο καιρό τῆς μοναξιάς ὅπου βρισκόταν ξαπλωμένος μέ τό πρόσωπο γυρισμένο στόν τοῖχο, στή ράχη τοῦ καναπέ, τῆς μοναξιάς μέσα σέ μιά πολυάνθρωπη πόλη καί σέ πολυάριθμους γνωστούς του καί μέσα στό σπίτι του, μῆς μοναξιάς πού πιο μεγάλη δέ μπορούσε νά ὑπάρχει πουθενά: οὔτε στό βυθό τῆς θάλασσας, οὔτε πάνω στή γῆ — τόν τελευταῖο λοιπόν καιρό αὐτῆς τῆς φοβερῆς μοναξιάς ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ζοῦσε μόνο μέ τή φαντασία του στό παρελθόν. Οἱ εἰκόνες ἀπό τό παρελθόν του ἐρχόντουσαν στό νοῦ του ἡ μιά ὕστερα ἀπό τήν ἄλλη. Ἄρχιζαν ἀπό τό πιο κοντινό παρελθόν κι ἔφταναν ὡς τό πιο μακρυνό, ὡς τήν παιδική ἡλικία, καί κεί σταματοῦσαν. Τοῦ πρόσφεραν ἄς ποῦμε σήμερα νά φάει γλυκό δαμάσκηνο, κι ἀμέσως θυμήθηκε τά δαμάσκηνα τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, μαύρα καί ζαρωμένα, μέ μιά ἰδιαίτερη γεύση — γαλλικά δαμάσκηνα πού σᾶς γεμίζουν τό στόμα σάλιο μόλις δέ μένει παρά τό κουκουτσί τους: ἔ. αὐτή ἡ ἀνάμνηση τοῦ ἔφερνε ἕνα σωρό ἀναμνήσεις κείνης τῆς ἐποχῆς: τήν παραμάνα, τόν ἀδερφό, τά παιχνίδια. «Δέ χρειάζεται νά τά σκέφτομαι αὐτά... πονῶ πιο πολύ», διαλογιζόταν ὁ Ἰβάν Ἰλίτς καί ξαναγύριζε στό παρόν. Ἐνα κουμπί στή ράχη τοῦ καναπέ, τό μαροκέν ζαρωμένο γύρω ἀπό τό κουμπί. «Τό μαροκέν στοιχίζει ἀκριβά, καί δέν κραταίει πολύ: ὁ καυγάς ἦταν ἀπ' αὐτό, θυμάμαι. Μά τό μαροκέν ἦταν ἄλλο, καί ἄλλος ὁ καυγάς, τότε πού σκίσαμε τό χαρτοφύλακα τοῦ μπαμπά πού μᾶς τιμώρησαν, καί ἡ μαμά μᾶς ἔφερε γλυκά». Καί ξανά σταμάτησε στήν παιδική ἡλικία, καί ξανά ὁ Ἰβάν Ἰλίτς πονοῦσε, καί προσπαθοῦσε νά διώξει τήν ὄπτασία καί νά σκεφτεῖ ἄλλα πράγματα.

Κι ἀμέσως ξανά, παράλληλα μέ τό ρεῦμα αὐτό τῶν ἀναμνήσεων, γεννιόταν στήν ψυχή του τό ἄλλο ρεῦμα τῶν ἀναμνήσεων — ἡ ἀρρώστεια του καί ἡ ἐπιδείνωσή της. Ὡσο πιο πίσω, τόσο περισσότερη ζωή. Περισσό-

τερο ήταν και τό καλό στη ζωή, και περισσότερη ήταν και ή ίδια ή ζωή. Και τό ένα και τό άλλο συμπίπτανε. «Όπως τό μαρτύριο χειροτερεύει συνέχεια, έτσι κι όλη ή ζωή πήγε από τό κακό στό χειρότερο», σκεφτόταν. Μόνο ένα φωτεινό σημείο έκει, στό μακρινό παρελθόν, στην αρχή τής ζωής, κι ύστερα όλο και πιό πολύ σκοτάδι κι όλο πιό γρήγορα. «Άντιστρόφως ανάλογα, δηλαδή μέ τό τετράγωνο τής απόστασης ως τό θάνατο», μονολογούσε ό Ίβάν Ίλίτς. Κι αυτή ή εικόνα τής πέτρας πού κατεβαίνει από ψηλά μ' επιτάχυνση έπεσε πάνω στην ψυχή του. Ή ζωή δέν ήταν παρά μιá αλυσίδα από αυξανόμενα βάσανα πού τεντώνεται, πού τρέχει όλοένα και πιό γρήγορα προς τό τέρμα, προς τή μοναδική λύση τήν πιό όδυνηρή. «Τρέχω, πετώ...» Τρανταζόταν, κουνιόταν, ήθελε ν' άντισταθει· μά ήξερε πιά πώς είναι αδύνατο ν' άντισταθει και μέ μάτια ξανά κουρασμένα από τό κοιτάγμα, άνίκανα πιά νά κοιτάζουν κείνο πού ήταν μπροστά του, κοιτάζε τή ράχη του καναπέ και καρτερούσε — καρτερούσε αυτή τήν τρομερή πτώση, τή χαριστική βολή και τήν εξουθένωση. «Είναι αδύνατο ν' άντισταθώ, έλεγε μέσα του. Μά νά μπορούσα τουλάχιστο νά καταλάβω γιατί γίνεται αυτό. Μά και τούτο είναι αδύνατο νά γίνει. Θά ήταν δυνατό νά δώσω μιá εξήγηση, άν έλεγα πώς έζησα όχι έτσι όπως έπρεπε. Μά ένα τέτοιο πράγμα δέν είναι δυνατό νά τό παραδεχτώ», μονολογούσε, και θυμόταν πόσο νόμιμη, όρθή και σεμνή ήταν ή ζωή του. «Είναι αδύνατο νά τό δεχτώ αυτό, μονολογούσε συνέχεια σαλεύοντας τά χείλη σ' ένα ειρωνικό χαμόγελο, λές και κάποιος μπορούσε νά βλέπει αυτό τό χαμόγελό του και νά ξεγελαστεί απ' αυτό. Δέν ύπάρχει εξήγηση! Μαρτύριο, θάνατος... Γιατί;»

11

Πέρασαν έτσι δι' ό βδομάδες. Μέσα στό διάστημα α'τό έγινε κείνο πού επιθυμούσε ό Ίβάν Ίλίτς και ή γυναίκα

του: ό Πετρίστοεφ έκανε τήν τυπική πρόταση. Αυτό έγινε ένα βράδυ. Τήν άλλη μέρα ή Πρασκόβια Φιόντοροβνα μπήκε στό δωμάτιο του σύζυγου της μέ τήν έγνοια νά βρει τρόπο νά του άνακοινώσει τήν πρόταση του Φιόντορ Πέτροβιτς, μά κεινη τή νύχτα ή κατάσταση του Ίβάν Ίλίτς είχε χειροτερέψει. Ή Πρασκόβια Φιόντοροβνα τόν βρήκε στόν ίδιο καναπέ, μά σέ καινούργια θέση. Ήταν ξαπλωμένος μπρούμυτα, βογγούσε και κοιτάζε ίσια μπροστά του μέ καρφωμένη κάπου τή ματιά του.

Άρχισε νά του λέει για τά φάρμακα. Γύρισε τή ματιά του καταπάνω της. Δέν τέλειωσε κείνο πού είχε αρχίσει νά του λέει: τέτοιο μίσος, γι αυτή και μόνο, φανέρωνε κεινη ή ματιά.

—Γιά όνομα του θεού, άφησέ με νά πεθάνω μέ τήν ήσυχία μου, είπε.

Έκανε νά φύγει, μά τήν ίδια στιγμή μπήκε ή κόρη και πλησίασε τόν πατέρα της για νά τόν χαιρετήσει. Τήν κοιτάζε μέ τόν ίδιο τρόπο πού είχε κοιτάξει και τή γυναίκα του, και στίς έρωτήσεις για τήν ύγεια του τής είπε ξερά πώς γρήγορα θά τούς απαλλάξει όλους από τήν παρουσία του. Μάνα και κόρη σώπασαν, κάθισαν άκόμη λίγο κι έφυγαν.

—Τί φταίμε μεις; είπε ή Λίζα στη μητέρα της. Λές και τό κάναμε μεις! Τόν λυπάμαι τό παμπά, μά γιατί νά βασανίζομαστε και μεις;

Τή συνηθισμένη ώρα φάνηκε κι ό γιατρός. Ό Ίβάν Ίλίτς του άπαντούσε μέ ναι, όχι και χωρίς νά παίρνει από πάνω του τή θυμωμένη ματιά του, για νά πει στό τέλος:

—Τό ξέρετε πώς δέν μπορείτε καθόλου νά μέ βοηθήσετε, κι έτσι αφήστε με ήσυχο.

—Μπορούμε νά σέ άνακουφίσουμε από τούς πόνους, είπε ό γιατρός.

—Κι αυτό, δέ μπορείτε νά τό κάνετε' παρατάτε με.

Ό γιατρός πέρασε στό σαλόνι και δήλωσε στην Πρασκόβια Φιόντοροβνα πώς ό άντρας της είναι πολύ ά-

σχημα και πώς μόνο ένα μέσο υπάρχει — τό όπιο, για να τόν ανακουφίσει από τούς πόνους που πρέπει να είναι τρομεροί.

Ο γιατρός έλεγε για τούς σωματικούς πόνους ότι είναι τρομεροί, και ήταν αλήθεια αυτό· μά πió τρομεροί από τούς σωματικούς πόνους ήταν οί ψυχικοί πόνου του, κι αυτοί ήταν τό μεγαλύτερο μαρτύριό του.

Τήν προηγούμενη νύχτα, κοιτάζοντας τό νυσταγμένο, αγαθό πρησκομάγουλο πρόσωπο του Γεράσιμου, του πέ-
ρασε ξαφνικά από τό νοú: κι αν, αλήθεια, όλη μου ή ζωή, ή συνειδητή ζωή μου, δέν ήταν αυτή που θά έπρεπε να είναι;

Του γεννήθηκε ακόμη ή ιδέα ότι κείνο που πριν του φαινόταν τελειώς άπίθανο, — ότι είχε ζήσει τή ζωή του όχι έτσι που έπρεπε, μπορούσε να είναι αλήθεια. Του γεννήθηκε ακόμη μία ιδέα: αν όλες οί ακαθόριστες επιθυμίες του — τρομερά ακαθόριστες και φευγαλέες — αν όλες οί επιθυμίες του και οί προθέσεις του ν' άντιταχτεί σε κείνο που οί άνώτεροί του έβρισκαν καλύτερο και πió λογικό ήταν ή μόνη αλήθεια τής ζωής κι όλα τά υπόλοιπα δέν ήταν παρά ένα ψέμα. Και ή ύπηρεσία του, και ή όργάνωση τής ζωής του, και ή οίκογένεια του, και αυτά τό συμφέροντα τής κοινωνίας και τής ύπηρεσίας — όλ' αυτά μπορούσε να μην είναι τέτοια. Προσπάθησε να υπερασπιστεί τήν άποψη του και είδε πώς αυτή δέν άντεχε καθόλου στην υπεράσπισή του. Στο κάτω-κάτω, δέν είχε στην ούσια τίποτα να υπερασπιστεί.

«Αν παραδεχτώ, διερωτήθηκε, πώς είναι έτσι, και φεύγω από τή ζωή γνωρίζοντας πώς κατάστρεψα όλα όσα μου είχαν δοθεί, και είναι αδύνατο να διορθωθούν, τότε τί γίνεται;» Εάπλωσε μπρούμυτα κι άρχισε να εξετάζει μ' ένα καινούργιο τρόπο όλη τή ζωή του. Τό πρωί που είχε δεϊ τό λακέ, ύστερα τή γυναίκα του, ύστερα τήν κόρη του, ύστερα τό γιατρό — ή κάθε τους κίνηση ή κάθε τους λέξη του είχαν επιβεβαιώσει τήν τρομερή αλήθεια που του είχε άποκαλυφτεί τή νύχτα. «Έβλεπε σ' αυτούς τόν έαυτό του, με όλη του τή ζωή, κι έβλεπε καθαρά πώς

ή πραγματικότητα δέν ήταν παρά ένα φοβερό πελώριο ψέμα με προορισμό να κρύψει και τή ζωή και τό θάνατο. Η πεποίθηση αυτή μεγάλωσε, δεκαπλασίασε τούς σωματικούς πόνους. Βογγούσε και τιναζόταν και τραβούσε τά ρούχα του. Του φαινόταν πώς τόν βαραίνουν, τόν πνίγουν, και γι αυτό μισούσε τούς πάντες και τά πάντα.

Του έδωσαν μεγάλη δόση όπιο, κι άποκοιμήθηκε, μά στο φαγητό ξανάρχισε τά ίδια. Τους έδιωξε όλους από κοντά του, και δέν έβρισκε θέση να καθήσει.

Τόν επισκέφτηκε ή γυναίκα του και ειπε:

—Jean, χρυσέ μου, κάνε το αυτό για μένα (γι αυτή;) Αυτό δε μπορεί να βλάπτει — απεναντίας, πολλές φορές βοηθάει. Δέν είναι τίποτα. Και ή υγεία συχνά...

Ο Ίβάν Ίλιτς γούρλωσε τά μάτια.

—Τί; Να κοινωνήσω; Για ποιό λόγο; Δέ χρειάζεται! Στο κάτω-κάτω...

Η Πρασκόβια Φιόντοροβνα έβαλε τά κλάματα.

—Ναί χρυσέ μου; Θα καλέσω τό δικό μας παπά, είναι τόσο καλός.

—Θαυμάσια, πολύ άραία, μουρμούρισε κείνος.

Με τήν εξομολόγηση άλάφρωσε, ένιωσε σα μία ανακούφιση από τίς άμφιβολίες του και σε συνέχεια από τούς πόνους, και για ένα λεπτό πήρε κουράγιο. Ξανάρχισε να σκέφτεται τήν άπόφυση, να πιστεύει πώς είναι δυνατό να θεραπευτεί. Κοινώνησε με δάκρυα στα μάτια.

Υστερα από τή μετάληψη τόν τακτοποίησαν, ένιωσε για μία στιγμή καλά, και ξαναγεννήθηκε ή έλπίδα τής ζωής. Άρχισε να σκέφτεται τήν έγχείρηση που του είχαν προτείνει να κάνει. «Να ζήσω, να ζήσω θέλω», μονολογούσε. Η γυναίκα του θέλησε να τόν συγχαρεί· ειπε τά συνηθισμένα λόγια και πρόστεσε:

—Δέν είναι αλήθεια πώς είσαι καλύτερα.

Χωρίς να τήν κοιτάζει, μουρμούρισε ένα «ναί» ξερό.

Τά ρούχα της, ή σιλουέτα της, τό ύφος της, ό τόνος τής φωνής της — όλα του φώναζαν: «Ψέμα. Όλ' αυτά που έζησες και που ζεις δέν είναι παρά ένα ψέμα, μία άπάτη που σου κρύβει τή ζωή και τό θάνατο». Και μόλις

τό σκέφτηκε αυτό, μεγάλωσε τό μίσος του καί μαζί μέ τό μίσος οί σωματικοί άβάσταχτοι πόνοι καί μέ τούς πό- νους ή συναίσθηση του άναπόφρευχτου κοντινού τέλους. Τώρα δοκίμαζε άλλες έντυπώσεις: Ένα πράγμα του τρι- βέλιζε τό κορμί, τόν πυροβολούσαν, πιανόταν ή άνα- πνοή του.

Τό ύφος του τή στιγμή πού είπε «ναί» ήταν φριχτό. Μουρμούρισε τό «ναί» κοιτάζοντας τήν Πρασκόβια Φι- όντοροβνα καταπρόσωπο, καί, δυσανάλογα μέ τή σωμα- τική του εξάντληση γύρισε άπότομα μπρούμυτα καί ούρ- λιαξε:

—Φύγετε, φύγετε, παρατάτε με!

12

Άπό κείνη τή στιγμή άρχισε ένα τριήμερο μέ ούρ- λιαχτό τόσο τρομερό πού ήταν άδύνατο νά τό άκούει κανείς χωρίς φρίκη ως έξω άπό τό σπίτι, καί μέ τίς πόρτες όλες κλειστές. Άπαντώντας στή γυναίκα του, όπως άπάντησε ό Ίβάν Ίλίτς κατάλαβε πώς τό παιχνίδι είχε χαθεί, πώς δέν υπάρχει καμιά έλπίδα πιά, είναι τό «τετέλεσται». Όστόσο, οί άμφιβολίες δέν είχαν διαλυ- θεί τελείως.

—Ού! Ού! Έσκουζε σέ διάφορους τόνους. Σέ μιά στιγμή άκούστηκε νά φωνάζει: «Νιέ χοτσιού!» (Δέ θέλω), καί συνέχισε νά σέρνει τό «ού».

Όλο αυτό τό τριήμερο (ό χρόνος δέν είχε πιά σημασία γιά κείνον) ό Ίβάν Ίλίτς χαροπάλευε μέσα σέ κείνο τό μαύρο τσουβάλι όπου τόν είχε χάσει μιά άγνωστή του άκατανίκητη δύναμη. Χτυπιόταν όπως χτυπιέται στά χέ- ρια του δήμιου ό καταδικασμένος σέ θάνατο, μόλο πού ξέρει πώς δέ μπορεί νά γλυτώσει, καί μέ κάθε λεπτό ένιωθε πώς, παρ' όλες τίς προσπάθειές του, τό φοβερό

τέρμα πλησιάζει ολοένα περισσότερο. Όμως ή μιά μέρα σ' αυτή τό μαρτύριό του βρίσκεται στό «ναί» ή μιά μέρα σ' αυτή τή θεοσκοτεινή τρύπα, καί άκουη περισσότερο στήν άδυναμία του νά χωθεί βαθύτερα. Για νά χωθεί βαθύτερα τόν έμποδίζει ή πεποίθηση πώς ή ζωή του ήταν καλή. Αυτή ή δικαίωση τής ζωής του τόν είχε άγκιστρώσει καί δέν τόν άφηνε νά προχωρήσει καί τόν βασάνιζε πίο πολύ άπ' όλα.

Ξαφνικά, ένιωσε ένα σόκ μέσα στό στήθος του, στό πλευρό, ή άναπνοή του έγινε άκόμη πίο δύσκολη, κα- τρακύλησε μέσα στήν τρύπα καί κεί, στό βάθος της, του φάνηκε πώς είδε κάποιο φώς. Άκριβώς όπως στό τραίνο όπου, καθισμένος κανείς στό βαγόνι, νομίζει ότι προ- χωρεί, ενώ όπισθοδρομεί, καί ξαφνικά μαθαίνει τήν πραγ- ματική κατεύθυνση.

«Ναί, ναί, όλα ήταν ψέμα, είπε μέσα του, μά δέ βαριέσαι. Μπορεί κανείς άκόμη νά διορθώσει τά πράγμα- τα, νά κάνει άλήθεια τό ψέμα. Καί τί είναι άλήθεια;» άναρωτήθηκε καί ήρέμησε.

Αυτό έγινε στό τέλος τής τρίτης μέρας, μιά ώρα πριν πεθάνει. Μέσα σέ κείνη τήν ώρα ό μαθητής γιός του τρύπωνε σιγά-σιγά στό δωμάτιο του πατέρα του καί πήγε κοντά στό κρεβάτι του. Ό έτοιμοθάνατος ούρλιαζε σάν τρελός καί κουνούσε ψευρικά τά χέρια. Ένα χέρι του βρήκε τό μαθητή στό κεφάλι. Κείνος τό άρπαξε, τό έφερε στά χείλη του κι άρχισε νά κλαίει.

Τήν ίδια στιγμή ό Ίβάν Ίλίτς κατρακύλησε στό βάθος του τσουβαλιού, είδε ότι ή ζωή του δέν ήταν κείνη πού έπρεπε, μά ότι αυτό μπορεί άκόμη νά διορθωθεί. Άναρω- τήθηκε: Τι είναι «άλήθεια», καί ήρέμησε όλος άφτιά. Έδώ κατάλαβε πώς κάποιος φιλεί τό χέρι του. Άνοιξε τά μάτια του καί είδε τό γιό του. Τόν λυπήθηκε. Παρουσιά- στηκε κοντά του καί ή γυναίκα του. Τήν κοίταξε. Κείνη τόν κοίταξε μέ άνοιχτό τό στόμα, μ' ένα κόμπο δάκρυ στην άκρη τής μύτης, έναν άλλο στό μάγουλο, μέ ύφος άπελπισμένο. Τή λυπήθηκε.

«Ναί, τούς βασανίζω, διαλογιζόταν. Τούς λυπάμαι, μά

νά είναι καλύτερα γι' αυτούς πατέρα από το θάνατό μου.»
"Ήθελε νά τό πει αυτό, μά δέν ήταν σέ θέση νά μιλήσει.
«Εξάλλου — ὄχι λόγια» πρόξεις», εἶπε μέσα του. "Ἐδείξε
στή γυναίκα του μέ μιᾶ ματιά του τό γιό τους καί εἶπε.

—Παρ' τον... μακριά... τόν λιπάμαι... καί σένα... "Ἦθε-
λε νά πει ἀκόμη «προστί» (παρντόν), μά εἶπε «προποστί»
(ἀφήσε νά περάσω), καί, μῆ ὄντας σέ θέση νά τό διορθώ-
σει, ἔκανε μιᾶ ἀόριστη χειρονομία ξέροντας πῶς θά τό
καταλάβει κείνος πού εἶναι ἰκανός νά καταλάβει.

Ξαφνικά, ἔνιωσε τί εἶναι κείνο πού τόν ἔκανε νά
ὀποφέρει καί δέν ἤθελε νά φύγει, ἄλλαξε θέση, ἀπό τή μιᾶ
στήν ἄλλη. Τοῦς λιπόταν, κι εὐχόταν νά μὴν πονέσουν
καθόλου. Νά τοῦς γλυτώσει καί νά γλυτώσει καί ὁ ἴδιος
ἀπ' αὐτούς τοῦς πόνους. «Τί ὠραία καί τί ὑπλά, εἶπε μέσα
του. Κι ὁ πόνος; ἀναρωτήθηκε. Πού νά πῆγε; "Ἔ, πόνε,
πού εἶσαι;»

"Ἔστησε ἀφτί.

«"Α, νά τος, ἐδῶ εἶναι. "Ας εἶναι τος δέ βαριέσαι».

«Κι ὁ θάνατος; Πού εἶναι τος;»

"Ἐψαχνε νά βρεῖ τόν προηγούμενο συνηθισμένο του
τρόμο τοῦ θανάτου καί δέν τόν ἔβρισκε. Πού εἶναι τος;
Καί τί εἶναι θάνατος; Κανένας τρόμος πιά πούθενά, γιατί
καί θάνατος δέν ὑπάρχει.

"Ἐνα μεγάλο φῶς ἦταν στή θέση τοῦ θανάτου.

—Αὐτό εἶναι! εἶπε ξαφνικά μεγαλόφωνα. Τί χαρά!

"Ὅλα τούτα ἔγιναν γι' αὐτόν μέσα σέ μιᾶ στιγμή, καί ἡ
σημασία αὐτῆς τῆς στιγμῆς δέν ἄλλαξε πιά. Γιά τοῦς
παρόντες ἡ ἀγωνία του κράτησε ἀκόμη δύο ὥρες. Μέσο
στό στήθος του κάτω γκλουγκλούκιζε: τό ἀδύνατο κορμί
του ἔτρεμε. Σιγά-σιγά ἀραιώσαν τό γκλουγκλούκισμα καί
ὁ ρόγχος.

—Τελείωσε! εἶπε κάποιος ἀποπάνω του.

"Ἄκουσε τή λέξη καί τήν ξαναεἶπε μέσα του. «Τελείω-
σε ὁ θάνατος, σκέφτηκε. Δέν ὑπάρχει πιά».

Ὁ Ἰβάν Ἰλίτς ρούφηξε ἀέρα, σταμάτησε στή μέση
τῆς ρουφηξιάς, τεντώθηκε καί πέθανε.

25 Μάρτη 1886.

Λ. Ν. ΤΟΛΣΤΟΗ

1828

— 28 Αἰγούστου (9 Σεπτ.) γέννηση στή Γιάσ-
ναγια Πολιάνα, κυβερνεῖο τῆς Τούλας, τοῦ κόμη
Λέον (Λιέβ) Νικολάγιεβιτς Τολστόη. Πατέρας
του εἶναι ὁ κόμης Νικολάι Ἰλίτς, μητέρα του,
ἡ Μαρία Νικολάγιεβνα, πριγκίπισσα Βολκόν-
σκαγια.

1830

— Θάνατος τῆς μητέρας τοῦ Τολστόη.

1837

— Ξαφνικός θάνατος τοῦ πατέρα τοῦ Τολστόη.
Τά μικρά παιδιά τῶν Τολστόη παραδίνονται
διαδοχικά στήν κηδεμονία τῶν δύο ἀδελφῶν
τοῦ πατέρα τους. Στά 1841 τά παίρνει στό
Καζάν ἡ δευτέρα ἀδελφή.

1844

— Ὁ Τολστόη μπαίνει στό πανεπιστήμιο τοῦ
Καζάν, κλάδος φιλολογίας, τομέας ἀραβικῆς
καί τούρκικης γλώσσας.

1845

— Περνάει στό χημικό κλάδο.

1847

— Ἀφήνει τό πανεπιστήμιο χωρίς νά τό τελειώ-
σει καί γυρίζει στή Γιάσναγια Πολιάνα. Τό τί-
φλίκι αὐτό πού ἦταν ἕνα μέρος ἀπό τήν προί-
κα τῆς μητέρας του γίνεται δικό του ὕστερα
ἀπό τό μοίρασμα τῆς κληρονομιάς μέ τήν ἀ-
δελφή του καί τ' ἀδέλφια του. Ὁ Τολστόη

- 1848 αρχίζει να κρατάει ημερολόγιο.
 1851 - Πρώτο ταξίδι στην Πετρούπολη.
 - 'Ο Τολστόη φεύγει για τόν Καύκασο όπου οί ρώσοι στερεώνουν τίς κατακτήσεις τους. Έκει ζει μαζί μέ τούς άξιωματικούς του πυροβολικού. Αρχίζει νά γράφει, τό καλοκαίρι, τό πρώτο μέρος τής μυθιστορηματικής αυτοβιογραφίας του: «Τά παιδικά χρόνια»
 1852 - «Τά παιδικά χρόνια» δημοσιεύονται στή ριζοσπαστική επιθεώρηση «'Ο σύγχρονος» πού τή διευθύνουν ό ποιητής Νεκράσοφ και ό Τσερνισιέφσκη, όπαδός του γάλλου φιλόσοφου Fourier. 'Ο Τολστόη αρχίζει «Τό ρομάτζο ενός ρώσου τσιφλικά» πού δέν τό τέλειωσε συνεχίζει νά δουλεύει τήν αυτοβιογραφία του και γράφει κανακασιανές ιστορίες.
 1853 - 'Ο «Σύγχρονος» δημοσιεύει τό διήγημά του «'Η επιδρομή».
 1853-1855 - 'Ο τσάρος Νικόλαος Α' αρχίζει τόν πόλεμο τής Ανατολής στέλνοντας στρατεύματα στίς παραδουνάβιες ήγεμονίες.
 1854 - 'Ο Τολστόη μετατίθεται στή στρατιά του Δούναβη. 'Ονομάζεται άνθυπολοχαγός και μετατίθεται, ύστερα από αίτησή του, στή στρατιά τής Κριμαίας και ζει τήν πολιορκία τής Σεβαστούπολης. 'Ο «Σύγχρονος» δημοσιεύει «Τά εφηβικά χρόνια».
 1855 - Τά «Διηγήματα τής Σεβαστούπολης» δημοσιεύονται στό «Σύγχρονο» και κάνουν εντύπωση. Για πρώτη φορά στή Ρωσία ό πόλεμος παρουσιάζεται χωρίς φωτιστέφανο, μέ τούς παραλογισμούς του και τίς σκληρότητές του.
 1856 - 'Ο Τολστόη αποστρατεύεται και πηγαίνει στή Γιάνναγια Πολιάνα και οργανώνει τή ζωή του. Δημοσιεύει μέ τόν τίτλο «Τό πρωινό ένός γαιοχτήμονα», άπόσπασμα από ένα μυ-

- θιστόρημα πού είχε αρχίσει νά τό γράφει. Δίνει έλευθερία στους [δουλοπαρόικους] μουζίκους του, μά κείνοι δέν τή δέχονται γιατί φοβούνται παγίδα.
 1856-1857 - Κάνει τό πρώτο πολύμηνο ταξίδι του στό έξωτερικό. 'Επισκέφεται τή Γερμανία, τή Γαλλία, τήν Έλβετία και τή Βόρεια 'Ιταλία, γράφει τό «Φεγγίτη» και κατηγορεί τή Δύση σάν ύλιστική, αδιάφορη για τήν τέχνη και άνάλγητη άπέναντι στόν άνθρωπο.
 1858 - Δημοσιεύεται ή νουβέλα «Τρείς θάνατοι».
 1859 - Αρχίζει ή παιδαγωγική δραστηριότητα του Τολστόη. Στο σχολείο πού ιδρύει στή Γιάνναγια Πολιάνα διδάσκει τά παιδιά και τούς μουζίκους
 1860-1861 - Δεύτερο ταξίδι στό έξωτερικό. Μέσα σ' ενιά μήνες ό Τολστόη επισκέφεται τή Γερμανία, τή Γαλλία, τήν 'Ιταλία, τό Λονδίνο και τίς Βρυξέλες μελετώντας παντού τίς παιδαγωγικές μεθόδους. 'Απορρίπτει όλα τά ευρωπαϊκά διδακτικά συστήματα πού τά θεωρεί βασισμένα στον καταναγκασμό και δημιουργεί τό δικό του: ισότητα, έλευθερία, άρμονία μέ τή φύση.
 1861 - 'Ο Τολστόη βρίσκεται στό έξωτερικό τή μέρα πού μέ τό διάταγμα τής 19 Φλεβάρη ό 'Αλέξανδρος ό Β' κατάργησε τή δουλοπαροικία. 'Η μεταρρύθμιση άπογοήτεψε τούς χωρικούς πού ήταν τώρα ύποχρεωμένοι νά έξαγοράσουν τόν κληρο τους, και δυσάρεστησε πολλούς. Διορίστηκε μιά επιτροπή «ειρηνοποιών» για νά μελετήσει τόν τρόπο εφαρμογής τής μεταρρύθμισης έτσι πού νά περιοριστούν στό ελάχιστο οί συγκρούσεις. 'Ο Τολστόη είναι ένας από τούς ειρηνοποιούς, αλλά οί γαιοχτήμονες έχουν παράπονα μαζί του: Ισχυρίζονται πώς ενοεί τούς χωρικούς και πώς μέ τίς ενέργειές του θά προκαλέσει τε-

- 1862 - Παρατείνεται από τα καθήκοντα του τήρη-
νοποιού. Σ' όλο αυτό τό διάστημα συνεχί-
ζει τή δουλειά στό σχολείο του και ιδρύει
μιά παιδαγωγική επιθεώρηση: τή «Γιάσναγια
Πολιάνα». Οί άρχές θεωρούν τή δράση του
επικίνδυνη. Τόν βάζουν κάτω από άστυνομι-
κή επίτηρηση. Ή άστυνομία, κάνει δυό μέ-
ρες έρευνα στή Γιάσναγια Πολιάνα χωρίς ν'
άνακαλύψει τίποτα τό ένοχοποιητικό. Τό Σε-
πτέμβρη παντρεύεται τή Σοφία Αντρέγιβνα
Μπέρς, είκοσάχρονη κοπέλα, κόρη ενός για-
τρού στή Μόσχα.
- 1863 - Στά πρώτα έπόμενα χρόνια άφοσιώνεται στή
γεωργία, άναζητεί τρόπους γιά καλύτερη από-
δοση, επεκτείνει τά χτήματά του, άσχολείται
μέ τήν κτηνοτροφία. Δημοσιεύει μιá από τίς
πιό ώραιές νουβέλες του: «Οί κοζάκοι» όπου
μιλάει γιά τήν ύπεροχή του πρωτογονισμού.
Τό «Πολικούσκα», ή τραγωδία ενός χωρικού,
δημοσιεύεται τήν ίδια χρονιά όπου ο Τολστόη
γράφει τήν ιστορία του «Χολστομέρ», ενός
άλόγου πού ή φυσική ζωή του είναι αντίθετη
άπό κρίνη τών διαδογικών ιδιοκτητών του.
- 1865 - 1868 - Τό «Πόλεμος και Ειρήνη», μέ τόν τίτλο:
«1805», δημοσιεύεται στή σατιρική επιθεώρη-
ση «Ρωσικός μηνύτωρ» (ό Τολστόη είχε ά-
ποχωριστεί τούς φιλελεύθερους και τούς ρι-
ζοσπάστες του «Σύγγρονου»).
- 1866 - Ο Τολστόη ύπερασπίζεται τό στρατιωτόη
Σιμπούσιν πού δικάζεται σ' ένα γειτονικό κυ-
βερνεϊο από στρατοδικείο μέ τήν κατηγορία
ότι είχε χτυπήσει έναν άξιωματούχο. Ο Σιμ-
πούσιν, ώστόσο, καταδικάστηκε κι έκτελέστη-
κε.
- 1869 - Τό «Πόλεμος και ειρήνη» εκδίδεται σ' έ-
ναν τόμο.
- 1873 - 1877 - Ο Τολστόη δό-
νει τήν «Άννα Καρίνινα»
έναν τεράστιο πίνακα τής άριστοκρατίας του
καιρού του. Τό ήθικό και ψυχολογικό θέμα
τής μοιχείας πλουτίζεται μέ τίς ήθικές, θρη-
σκευτικές και κοινωνικές άνησιχίες του Λέ-
βιν, κεντρικού ήρωα του έργου πού ο συγ-
ραφέας τόν όνόμασε έτσι από τό μικρό του
όνομα (Λέβ και Λιέβ).
- 1875 - 1877 - Η «Άννα Καρίνινα» δημοσιεύεται στό «Ρω-
σικό μηνύτωρα» και στά 1878 τυπώνεται σ'
έναν τόμο.
- 1880 - 1882 - Ο Τολστόη περνάει μιá πολύ σοβαρή ήθι-
κή και θρησκευτική κρίση. Έναντιώνεται στις
άδικες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, στον έρωτι-
σμό τών γαιοκτημόνων, στή μιζέρια τών χω-
ρικών· τά βάζει μέ τή διαιτητική αύταρχία και
τήν καταπίεση πού άσκούν οί ιθύνουσες τάξεις·
καταδικάζει τό εκκλησιαστικό κατεστημένο,
τίς συμπαιγνίες τής μέ τούς μεγάλους του κό-
σμου, και τό φεομαλισμό τής επίσημης θρη-
σκείας· καταδικάζει, τέλος, τήν τέχνη πού
αντί νά υπηρετεί τό λαό, άποθνήσκει στήν άκο-
λασία τών άργόσχολων. Έκθέτει τίς ιδέες του
στά έργα: «Έξομολόγηση» (1880-1882), «Η
εκκλησία και τό κράτος» (1881), «Ποιά είναι ή
πίστη μου;» (1883-1884), «Τί πρέπει, λοιπόν νά
κάνουμε» (1884-1886).
- 1881 - (13) Μάρτη. Ο Άλέξανδρος Β' έκτελεί-
ται από έπαναστάτες τρομοκράτες. Ο Τολστόη
άπευθίνει επιστολή στόν Άλέξανδρο Γ' ζη-
τώντας του χάρη γιά τούς δολοφόνους.
- 1881 - 1886 - Ο Τολστόη δημοσιεύει μιá σειρά ήθοπλα-
στικά διηγήματα και παραμύθια γραμμένα γιά τό
λαό, στή γραφική κι ευχάριστη λαϊκή γλώσσα.
- 1882 - Οί Τολστόη μετακομίζουν στή Μόσχα γιά τίς
σπουδές τών παιδιών τους. Τά έπόμενα χρόνια
ζαναγυρίζουν στή Γιάσναγια Πολιάνα μόνο κάθε

- καλοκαιρι. Ὁ συγγραφέας παίρνει μέρος στήν απογραφή τοῦ πληθυσμοῦ· βλέπει ἀπό κοντά γιά πρώτη φορά τή μζέρια στίς μεγάλες πόλεις καί ἀναστατώνεται. Περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά τό ἰδιανικό του εἶναι ἡ ἐπιστροφή στή γεωργική πατριαρχική ζωή. Ἡ ἀστυνομία τόν παρακολουθεῖ ἐπίσημα.
- 1886 – «Ὁ θάνατος τοῦ Ἰβάν Ἰλίτς» εἶναι μιὰ νουβέλα πού δείχνει τή φρίκη τοῦ θανάτου ὕστερα ἀπό μιὰ ἀδεια ζωῆ. «Τό κράτος τοῦ ζόφου» εἶναι τό σκοτεινό δράμα τῆς σκληρότητας καί τῆς ἀποκτήνωσης τῶν καθυστερημένων μουζίκων, καί ἡ σύγκρουσή τους μέ τίς καινούργιες βιομηχανικές καί καπιταλιστικές δυνάμεις πού κι αὐτές ὁ συγγραφέας τίς καταδικάζει αὐστηρά. «Οἱ καρποὶ τῆς παιδείας» εἶναι μιὰ κωμωδία (Ξαναδουλεμένη στό 1889), μιὰ σάτιρα τῆς μωρίας καί τῆς ἀγνοίας μιᾶς πλούσιας καί ἀργόσχολης κοινωνίας παραδομένης στόν πνευματισμό. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ σπιτιοῦ καί οἱ μουζίκου, μέ τήν ὀρθοφροσύνη τους, ἐκμεταλλεύονται τήν εὐπιστία τῶν κυρίων τους.
- 1887-1889 – «Ἡ σονάτα Κρόντσερ», νουβέλα, εἶναι μιὰ καταδίκη τοῦ γάμου καί τοῦ σαρκικοῦ ἔρωτα.
- 1889-1890 – «Ὁ διάβολος», νουβέλα· ἕνας παντρεμένος αὐτοκτονεῖ γιά ν' ἀποφύγει τόν πειρασμό.
- 1891 – Ὁ Τολστόη δηλώνει δημόσια πώς παραιτεῖται ἀπό τά συγγραφικά του δικαιώματα γιά τά ἔργα του πού γράφτηκαν ὕστερα ἀπό τό 1881.
- 1891-1893 – «Τό βασίλειο τῶν οὐρανῶν εἶναι μέσα μας» εἶναι μιὰ ἠθική καί θρησκευτική πραγματεία· εἶναι ἡ τολστοϊκή θεωρία τῆς μὴ ἀντίστασης.
- 1891,1893,1898 – Στά χρόνια αὐτά οἱ κυβερνήσεις τοῦ κέντρου ἀντιμετωπίζουν τρομερές ἀλλεπάλληλες σιτοδεῖες ἀπό κακές σοδεῖες. Ὁ Τολστόη παίρνει ἐνεργό μέρος στή βοήθεια τῶν χωρικῶν καί δημοσιεύει μιὰ σειρά σχετικά ἄρθρα. Γράφει

- στόν Ἀλέξανδρο Γ', ἀργότερα στό Νικόλαο Β' (διάδοχό του ἀπό τό 1894) γιά νά διαμαρτυρηθεῖ ἐνάντια στά μέτρα καταπίεσης πού ἔπαιρνε τό τσαρικό καθεστῶς.
- 1897 – «Τί εἶναι ἡ τέχνη». Θεωρητική πραγματεία πού καταδικάζει τήν πλαστότητα στίς τέχνες καί στά γράμματα.
- 1898 – «Ὁ πάτερ Σέργιος». Ἡ νουβέλα αὐτή πού περικλείει τήν οὐσία τῆς φιλοσοφίας του δέ θά δημοσιευτεῖ παρά στό 1911.
- 1899 – Τό μυθιστόρημα «Ἀνάσταση» δημοσιεύεται στήν πολύ διαδομένη ἐπιθεώρηση «Νίβα» [Ἄγγρος] καί εἶναι τό πρόβλημα τῆς νέας ἀτομικῆς ἠθικῆς καί ἡ βίαιη κριτική τῆς κοινωνίας καί τῶν θεσμῶν, ἰδιαίτερα τῆς ἐκκλησίας καί τῆς δικαιοσύνης.
- 1900 – Ἡ «Ἀνάσταση» τυπώνεται σέ τόμο μέ πολλές περικοπές. «Τό ζωντανό πτώμα» εἶναι ἕνα δράμα πού δείχνει τή σαπίλα τῆς ἀστικῆς κοινωνίας.
- 1901 – Ὁ Τολστόη ἀφορίζεται ἀπό τήν Ἱερά Σύνοδο.
- 1901-1902 – Ὑστερα ἀπό μιὰ βαριά ἀρρώστεια ὁ Τολστόη πηγαίνει στήν Κριμαία ὅπου συναναστρέφεται τόν Τσέχωφ καί τό Γκόρκου.
- 1903 – «Γιά τό Σαίξπηρ καί τό δράμα» – μιὰ κριτική πραγματεία ὅπου κατακρίνεται ὁ συγγραφέας τοῦ «Βασιλιᾶ Ἀήρ», τό θέατρο καί γενικά ὅλη ἡ λογοτεχνία. Τό «Χατζη-Μουράτ», νουβέλα, εἶναι ἕνα ἐπισόδιο τῆς ἀντίστασης τῶν ὀρεισιβίων τοῦ Καυκάσου ἐνάντια στούς ρώσους κατακτητές. Οἱ ἄπλοοι ἄνθρωποι μπροστά στούς πολιτισμένους.
- 1905 – Ὁχτώβρης. Ἡ πρώτη ρωσική ἐπανάσταση ξεσπάει γιά νά συντριφεῖ σέ λίγο σκληρά. Ἐχθρός τῆς αὐταρχίας καί ἀπόστολος τῆς ὀλικῆς ἀνανέωσης τῶν ἀνθρώπων καί τῶν θεσμῶν

ὁ Τολστόν δὲν ἐξεγείρεται λιγότερο αὐτός ἐνάντια στήν ἐπανάσταση· δέ δέχεται οὔτε τή βία τῶν μέσων τῆς, οὔτε τίς προτιμήσεις τῆς γιά τό προλεταριάτο. Ἐγκοιμιάζει τή διανομή τῆς γῆς ἀνάμεσα στούς ἀγρότες, ἀλλά δέ θέλει νά τούς παραχωρηθοῦν οἱ «καταστρεπτικές» πολιτικές ἐλευθερίες.

1908

«Δέν μπορῶ νά σιωπήσω!» Ὁ Τολστόν ἐπαναστατεῖ ἐνάντια στήν τρομερή ἀντίδραση καί στά ἐγκλήματα τῆς καί διαμαρτύρεται μέ βιαιότητα ἐνάντια στίς ὁμαδικές θανατικές καταδίκες. Στά τελευταῖα αὐτά χρόνια του ἔπαψε ν' ἀναθεματίζει τό δικό του τρόπο ζωῆς. Νιώθει τήν ἀνάγκη νά βάλει σέ μιά τάξη, νά ἐναρμονίσει τίς ἰδέες του καί τή ζωή του.

1910

-28 Ὀχτώβρη (10 Νοέμβρη). Ἐγκαταλείπει κρυφά τή Γιάσναγια Πολιάνα γιά ἄγνωστο προορισμό. Ἄρρωσταίνει στό μικρό σιδηροδρομικό σταθμό Ἀστάποβο, στό κυβερνεῖο Ριαζάν. Πεθαίνει στίς 7 (20) Νοέμβρη. Ἐνταφιάζεται στή Γιάσναγια Πολιάνα στίς 9 (22) Νοέμβρη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο ΔΙΑΒΟΛΟΣ	5
ΠΟΛΙΚΟΥΣΚΑ	71
ΠΑΤΕΡ ΣΕΡΓΙΟΣ	149
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΕΥΤΥΧΙΑ	209
Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΙΒΑΝ ΙΑΙΤΣ	321
ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ	397